

BELGELER IŞIĞINDA DÎVÂN-I MUHASEBAT (SAYIŞTAY) TARİHİ

1. OSMANLI ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİNDE SAYIŞTAY TARİHİ VE TEŞKİLÂTI

1.1. OSMANLI DEVLETİNE KADAR MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİNDE SAYIŞTAY TEŞKİLÂTI

Özellikle Selçuklu Devleti, devlet teşkilâtı açısından kendisinden önceki büyük müslüman devlet olan Abbasilerden her konuda olduğu gibi, Sayıştay ve benzeri müesseseler konusunda da yararlanmış bulunmaktadır. Abbasiler zamanında Maliye Bakanlığı görevini Divân'ül-Harâc vel-Cibâyât adı verilen bir teşkilât yürüttüğü gibi, devletin malî konularını inceleme ve denetleme vazifesini de Divân-ı İşrâf adı verilen bir teşkilât yürütüyordu. Yani Abbasi Devletinin Sayıştay'ı **Divân'ül-İşrâf**'di². İşrâf görevine bakan görevliye de Müşrif denilirdi. **Müşrif**, konu ile ilgili kaynaklarda aşağıdaki şekilde tarif edilmektedir: Müstevfi denilen Maliye vekili ve benzeri devlet yetkililerinin yaptıkları icrâ işlerini, vergilerin toplanmasından sonra onların kanunlara uygun olup olmadığını ve toplanan vergilerin yerine harcanıp harcanmamasını kontrol eden devlet görevlilerine **müşrif** denmektedir³.

Büyük Selçuklu Devletinde de, devletin malî ve buna ilâveten idârî işlerinin yolunda gidip gitmediğini teftiş ve denetleme vazifesiyle vazifelendirilen Divan'a **Divân-ı Müşrif** veya **Divân'ül-İşrâf** denmekte ve **Divân'ül-İşrâf** yani bugünkü tabirle Sayıştay Başkanına da **İşrâf-ı Memâlik** veya **Sâhib-i Divan-ı İşrâf-ı Memâlik** denilirdi. İşrâf-ı Memleket de denen bu zat, icab ettiği takdirde, bugünkü Sayıştay Murâkıpları ve Müfettişleri tarzında şehir ve kazâlara nâib adını verdiği vazifelileri gönderir ve devletin malî işlerini denetletirdi. Abbasilerde olduğu gibi Müşrif de denen Sayıştay Başkanları

2 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, Ankara 1984, sh. 11-12

3 Şeşen, Ramazan, **Selâhaddin-i Eyyûbî Ve Devlet**, İstanbul 1987, sh. 261

son derece güvenilir, divan ve devlet işlerinde tam bir vukuf sahibi olan kimseler arasından seçilirdi. Nâiblerin de böyle kimselerden tayin edilmesi gerekiyordu⁴.

Anadolu Selçuklularında Divan-ı İshrâf adıyla Sayıştay bulunmakta ve bu divanın reisine yani Sayıştay başkanına da Müşrif-i Memâlik, Müşrif-i Mülk ve Müşrif gibi isimler verilmekteydi. İfa ettiği vazifeler, bugünkü Sayıştay'ınkinden farklı değildi⁵.

Moğolların müslüman vârisleri arasında yer alan **İlhanlı Devletinde** de Sayıştay Teşkilâtı, İshrâf-ı Memâlik adı altında aynen devam etmiştir. Reisine Müşrif-i Memâlik denilen ve Sayıştay gibi vazife gören bu teşkilâtın teftişinden, hiç bir şey hâriç kalamazdı ve saklanamazdı. Lüzum hâsıl oldukça israf denilen memurlar, çevre vilâyetlere ve şehirlere de gönderilirdi. İlhanlıların ilk zamanlarında Sayıştay Teşkilâtının Şark ve Garb İshrâfı adı altında iki kısma bölündüğünü ve Hülâgu Hân İran'a geldiği zaman Garb Müşrifliğini Cemal Hâs Hâcib isimli bir zatın yürüttüğünü kaynaklardan öğreniyoruz.

Mâlî ve idâri bütün divan ve memleket işlerini teftişe ait işleri tahkik ve inceleme ile meşgul olur şeklinde vazifesi izah edilen Müşrif'in özellikle malî konularda vukuf sahibi olması şartı aranmaktadır. Konu ile ilgili soru sorulduğu zaman, bunu hemen cevaplandırabilmesi, teftiş işlerinde hazine ve devletin gelir ve giderlerini, devlet memurlarının maaşlarını ve benzeri malî konuları denetleyerek suiistimalleri önlemesi en önemli görevleri arasında yer almaktadır. Vazifeleri ile alakalı bütün muâmelelerde düstur adı verilen kanunlar mecmuasına riâyet etmesi icab etmektedir⁶.

Aynı teşkilâtın İshrâf adı altında Memlüklü Devletinde de bulunduğunu ve bunlarda da Sayıştay başkanına Müşrif-i Memâlik dendiğini yine elimizdeki kaynaklardan öğreniyoruz⁷. Eski Müslüman Türk Devletlerindeki Sayıştay Müessesesi demek olan İshrâf-ı Memâlik ile alakalı İlhanlı Devleti kanun-şinâslarından Mehmed bin Hindüşâhî'nin Düstûr'ül-Kâtib adlı eserindeki belgeyi aynen vermek istiyoruz ve belgeyi de özetlemek istiyoruz:

"Dîvân-ı İshrâf-ı Memâlik, gece gündüz demeden dünyada yaşayan havâs ve avâmın bütün ay ve yıllarda cumhûrun maslahatlarını zabt etmek ve dağınık meseleleri cem' etmek için, mâlî ve idârî bütün divan ve memleket işlerini tahkik ve teftiş eder. Bu tahkik ile meşgul olan İshrâfın bütün memleket meselelerinde ve özellikle malî ve idârî konularda tam bir vukuf sâhibi olması icab eder. Bu zat, memleketin maslahatları ve harcamaları ile alakalı soru sorulduğu zaman derhal cevap verebilecek güce sahip olmalıdır. Teftiş meselelerinde hazinenin durumu, gelir ve giderlerin nereden temin edilip nereye yapıl-

4 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, sh. 44

5 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, sh. 97-98

6 Mehmed bin Hindüşâhî Münşî, **Düstûr'ül-Kâtib Fî Ta'yîn'il-Merâtib**, Köprülü Kütüphânesi, No: 1241, 2. Kısım, 1. Bab, 2. Darb, 6. Fasil, Vrk. 189/a-b; Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, sh. 217-218

7 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal**, sh. 371

dığını, asker ve memur maaşlarını, bütün ayrıntılarıyla tetkik etmelidir.

Divân-ı Büzürk'de idârî, malî muâmeleleri kontrol eylemek, dağılık haller varsa bunları zabt u rabt altına almak da İshrâfın vazifeleri arasındadır. Divan-ı Büzürğün a'zâları, İshrâfı dikkatle dinler ve onun fikir ve mütalaalarından istifade ederler.

İshrâf, tetkik ve teftiş vazifelerine ait konularda ve vazifesi ile alakalı bütün muamelelerde, defterlerde yer alan Kanun Mecmuâlarına ri'âyet etmelidir ve kayıtlarında Müşrif-i Memâlik'in nişanı bulunması icab etmektedir.

İshrâf ayrıca, malî ve idârî konularda tayin olunacak memurların tayini konularında ve âmillerin Divan-ı Büzürğ'e verdikleri takrirler hususunda, yetkililere fikir ve mütalaa verir. Zira İshrâf bütün muâmeleleri daha iyi bilmekte ve memleketin çevre ve etrâfındaki meseleleri de vilâyetlere gönderdiği müşrifler vasıtasıyla öğrenmiş bulunmaktadır."⁸

Bu arada, İlhanlılarda ve bazı Türk Devletlerinde Divan-ı Büzürğün malî işlerini tanzim eden ve Hazine meselelerini yürüten Nâzır-ı Memâlik adlı görevliyi de burada zikretmek gerekiyor. Ancak asıl Sayıştay vazifesini gören makamın İshrâf-ı Memâlik olduğu kanaatindeyiz.⁹

⁸ Mehmed bin Hindüşâhî Münşî, **Düstûr'ül-Kâtib Fî Ta'yîn'il-Merâtib**, Köprülü Kütüphânesi, No: 1241, 2. Kısım, 1. Bab, 2. Darb, 6. Fasil, Vrk. 189/a-b

⁹ Mesela bkz. Uzunçarşılı, **Medhal**, sh. 218-219

فصل ششم در بیان احوال و مشایخ و مشایخ و مشایخ
 اسراف انام که سلاطین اسلام اند بر مسکونات لیلای ابام و حمریات لیلای خواص و علم در
 امور و احوال و قیاس بر سر تو که اعمال و کلمات ایشان جهت ضبط مصالح و دور و نظم منتهیات امور
 است و معتبران و کفایت و مستوران باشد تا با مشایخ قضایا و استعلام احوال و انحصار احوال
 این مشایخ و نجش مصارف و وجوهات و سایر مصروفات استعلام نموده به وقت که کفایت و کثرت
 این از ایشان استفسار رود بر جوابی قادر باشند و بر بهترین وجهی عرض دارند و ولیجات خزانة و
 سایر طبقات مردم از امر او و زرا و مغربان و اصحاب بان و اصناف اند پس بوضع این
 معین و مقدر کفایت بنا بر این مقرر چون بولج جلال الله شمس خود بدین منات بسندین موقوف
 و لایزال از قضایا و بوفی واقف بوده و بجلال حقیر و تقیر و نظیر امر رسد و با مانت و دیانت
 و است قوی و در سینه قلمی مایه منصب اسراف و بولج نور و کواکب و امثالک محسوس و سرور
 نویسنده است تا بر وجهی که از کفایت و حرایت و کاردانان و امثالک دست بنسب امور در کفایت
 استخالف نماید و از کفایت و وجوهات و کفایت مصارف مطابق واقف بوده در جمیع احوال
 ضبط دیوان مردمی دارد و نوعی سار و کج و جوات خزانة و انش و کبر آفت و بولج امر و عساکر
 مستوره بر ابر و جوه بصورت موصول کفایت و فتور و حضور زبان راه نیابت تا بر کفایت و کاردانان
 و موصول فقر و بجز ارباب سبورات و کرایم نشر هیات اختصاصی با بران سار ادره ملک بران
 بیب نیز که نفاذ یافت تا امر ابوس و زرا و ایما فان و امر انوعان و عشاران و صحن و امثالک
 دیوان بزرگ حکام و متصرفان و بیلیان و ولایات او را مشرف ممالک دانسته در انج بدین مطلق
 تعلیق دانسته باشد نیز علی الاوکند اصحاب دیوان بر جمیع امور انفا و او را مقترن دانسته هیچ آنرا
 نمی بیند و او را بر مانت قضایا واقف و مطلع گردانند چیزی بنمان و پوشیدن راوند و نفوذ و معرفت
 و پروانه و نشان او بر جمیع دفاتر و سایر مکاتبات و بوفی از کفایت و امر او و پروانه و ممانت
 و بولج امر و حمریات و غیر نیز واجب و لازم نمرد و تعیین عمل و تقرر اعمال و توجه متجه است و بولج

10 Osmanlı Öncesi Türk Devletlerinde Sayıştay'ın Yerini Tutan İşraf-ı Memâlik Müessesesi İle Alakalı Vesika (Mehmed bin Hindüşâhî Münşî, *Düstûr'ül-Kâtib Fî Ta'yîn'il-Merâtib*, Köprülü Kü-tüphanesi, No: 1241, 2. Kısım, 1. Bab, 2. Darb, 6. Fasil, Vrk. 189/a-b)

2 TANZİMÂT'A KADAR OSMANLI DEVLETİNDE SAYIŞTAY VE TEŞKİLÂTI: BAŞ-BÂKÎ KULLUĞU

2.1 BAŞBÂKÎ KULLUĞUNUN OSMANLI DEVLET TEŞKİLÂTINDAKİ YERİ

Osmanlı Devleti'nin Tanzimât öncesi devlet teşkilâtı deyince Divân-ı Hümâyûn gelmelidir. Tıpkı eski müslüman Türk Devletlerinde görülen Divân-ı Saltanat, Divân-ı Büzürg veya Divân-ı Âlî gibi, Divân-ı Hümâyûn da çekirdek durumundadır ve diğer teşkilâtlar bu çekirdeğe bağlı olarak hayatlarını devam ettirmektedirler. Divân-ı Hümâyûn, Bir taraftan devletin iç ve dış işlerini, saltanatı ilgilendiren her şeyi, diğer taraftan fertlerin her türlü müracaat ve şikâyetlerini inceleyen, müzâkere eden ve bir karara bağlayan bu müessese, bir çeşit "bakanlar kurulu" mahiyetindedir. Böylesine önemli ve yüksek bir yürütme organı olan Divan-ı Hümâyûn'un Sultan Orhan zamanından beri Osmanlı Devletinde mevcut olduğu bilinmektedir. Fâtih Kanunnâmesi ile hukukî niteliği tam olarak şekillendirilen Divan-ı Hümâyûn'un yapısı ve çalışması şöyle özetlenebilir:

Padişah divanı demek olan bu divan'a başlangıçta bizzat padişah başkanlık ederdi. Fâtih Kanunnâmesi ile bu usûl kaldırılmış ve divan başkanlığı vezir-i a'zam'a (sadrazam) terk edilmiştir. Fâtih devrinden itibaren başkanlığını Vezir-i A'zam'ın yürüttüğü Divan'ın diğer üyeleri şunlardır: Kubbealtı vezirleri, Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri, Defterdarlar ve Tevkiî veya Nişancılarıdır. Vezir rütbesinde bulunmaları şartıyla, merkezde bulunduğu sürece Kaptan-ı Derya, vezir olduğu takdirde Yeniçeri Ağası ve yine merkezde olduğu takdirde Rumeli Beylerbeyi de divanın üyeleri arasında yer almaktadır. Şeyhülislam Divan'ın üyesi değildir; ancak kazaskerin çözemediği ve önemli olan meselelerde kendisinden fetvâ talep edilmek üzere Divan'a çağrılabilir. Bunlardan başka divan çalışma anında iken divanın ayak işlerini görmek üzere, Çavuşbaşı, Kapıcılar Kethüdâsi, Emin-i Ahkâm veya Reis ül-Küttâb da divana katılabilirler. Başta Defterdarlar olmak üzere divan üyeleri, toplantıya gelirken yanlarına başında buldukları idarî birimin uzmanlarını da getirebilirler.

Divan-ı Hümâyûn'un mahiyeti hakkında Kanunnamelerdeki şu ifadeleri aynen naklettikten sonra kısa bilgi verelim; "Divan başkanı olan vezir-i a'zam da'vaları dinlemeye başlar; iki tarafında nöbetle arzuhaller okunur Şer'î ve kanunî hükümlere göre, Allah'ın kullarına dair maslahatları (kamu hizmetlerini) görür. Anlaşılmazlıkları ve çekişmeleri onlara göre halleder Gerekirse had, ta'zir ve zamanın yasama organınca tesbit edilen cezaları (siyaset cezaları) icra eder Önemli tayinleri yapar Rumeli Kazaskerî de kendisine havale edilen da'vaları dinler. Bu esnada eğer emir varsa vezirler de nişancı gibi tuğra ile meşgul olur Defterdar da kendi imza işleriyle meşgul olur"¹¹. Ka-

¹¹ Fatih Kanunnâmesi, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, c. I.; **Tevkii Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi**, MTM. 1/506 vd.; 1/508-509; Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilâtı**, 13 vd.; Hezarfen, **Telhis'ül-Beyan**, Vrk. 27/B vd.;

nunnâmelerden nakledilen bu pasajlardan da anlaşılıyor ki, Divan-ı Hümâyun'un iki önemli vasfı vardır:

Birincisi: Bu divan, devlete ait siyasî, idarî, malî ve hatta kısa süre sonra askerî işlerin görüşüldüğü, incelenerek konuşulduğu ve nihaî karara bağlandığı en yüksek bir mercidir. Şer'î hükümlere uymak ve mevcut kanunî nizamları çiğnememek şartıyla bir şurâ meclisi olarak, şer'î hükümlerin çizdiği sınırlar içinde bazı yasama yetkilerini de kullanırlar. Bir manada padişah ve vezir-i a'zamı da bağlayan en yüksek karar ve yürütme organıdır. Divan'ın aldığı kararlar, şer'e ve kanuna aykırı olmadığı müddetçe padişah tarafından tasdik mecburiyeti zımnî de olsa vardır. Divan'ın kararlarını, divan memurlarının yardımıyla Vezir-i A'zam telhis adı altında özetler ve padişah'a arz eder. Padişahın tasdikinden geçen kararlar, bazı hukukî hükümleri derleyen bir mecmua ise Kanunnâme; mevcut nizamları hazırlatıcı mahiyette ve umumî bir şekilde belli bir mahallî idare reisine gönderiliyorsa Adâletnâme ve hususî bir meseleye dair ise hüküm adını alır. Divanda görüşülüp karara bağlanan ve padişahın tasdikinden geçen bu hükümlerin önemli olanları Divan-ı Hümâyun defterleri içinde önemli bir yeri olan Mühimme Defterlerine kaydedilir. Kısaca bu manada Divan-ı Hümâyun, sınırlı yasama organının danışma meclisi ve yürütmenin ise en yüksek kuruludur.

İkincisi: Divan-ı Hümâyun aynı zamanda adlî ve idarî yüksek bir mahkemedir. Abbasiler ve eski Türk Devletlerindeki Divan-ı Mezâlimlerin görevlerini de üstlenmiştir. Yani fertlerin müracaatlarını inceleme ve hukukî anlaşmazlıklarını çözüme kavuşturma merciidir. Irk, din, dil sınıf ve cinsiyet ayrılığı gözetilmeksizin herkes Divan-ı Hümâyun'a başvurabilir. Haftanın belirli günlerinde çalışmalarını bu gibi işlere ayıran Divan'da herkes şahsî müdafaa hakkına sahiptir. Divan, kararlarını şer'î ve kanunî hükümlere göre verir. Kadıların verdiği kararlar da Divan'da şikâyet üzerine tekrar görülebilir. Tasdik veya nakz edilebilir. Bu manada divan bir yüksek mahkeme ve temyiz mercii mahiyeti arz eder. Divan'ın bu şekildeki kararları da padişahın tasdikinden sonra hüküm adını alır ve önemli olanları Divan-ı Hümâyun'daki mühimme defterine kaydedilir.

İdarî, siyasî ve malî işlerde bir danışma meclisi ve hususî bir mahkeme mahiyeti arzeden Divan-ı Hümâyun, önceleri padişahın başkanlığında sarayda sonraları ise sadrazamın başkanlığında Kubbealtı denilen saray bahçesindeki bir yerde toplanırdı. Fatih'in saltanatının ilk devirlerine kadar her gün sabah namazından öğle namazına kadar sürmek üzere muntazaman toplanan Divan-ı Hümâyun, Fatih'den itibaren haftanın belirli günlerinde toplanmaya başlamıştır. Gerçekten XVI. yüzyılın ortalarından itibaren her hafta Cumartesi, Pazar, Pazartesi ve Salı günleri olmak üzere dört defa toplandığı, bilahare bunun haftada iki güne indirildiği, XVII. yüzyıldan itibaren Divan'ın önemi ve yetkileri azaldıkça toplantı sayısının da azaldığı görülmektedir. Vezir-i a'zam'ın başkanlık ettiği divan toplantılarını, padişahlar, ilk dönemlerde kafes arkasından kasr-i adil veya kasr-ı sultanî denilen yerden izleyebilirdi. Vezir-i A'zamların

dışında kazaskerler ve defterdarlar da bazı meseleleri padişaha arz yetkisine sahiptirler.

Divan-ı Hümâyûn'un aslî a'zalarından biri de, Osmanlı Devletinin malî işleri kendilerine havale edilen defterdârlardır. Daha önceki müslüman Türk devletlerinin çoğunluğunda bu görevi müstevfî denilen yüksek devlet memurunun yürüttüğünü, sadece İlhanlılarda buna Defterdâr-i Memâlik dendiğini görmüştük. Osmanlılar, müstevfî tabiri yerine defterdâr ünvanını kullanmışlardır. Devletin kuruluşundan kısa bir zaman sonra devletin malî işleri defterdâr isimli bir memura tevdi edilirdi. Fatih Sultan Mehmed zamanında bu memuriyet Rumeli ve Anadolu Defterdarları olarak ikiye çıkarıldı ve Rumeli Defterdarına Başdefterdâr denildi. Kısa bir süre sonra (XVI. asır ortalarında) Rumeli ve Anadolu defterdârlıklarına bağlı yalılar ayrılarak İstanbul'daki mukâtaalar da buraya verilmek suretiyle devlet merkezinde şikk-ı sâlis ünvanıyla üçüncü bir defterdârlık daha kuruldu. Bu şekilde Divan-ı Hümâyûn'da olan defterdâr sayısı üçe yükseldi. Sonradan Rumeli ve Anadolu defterdârları ünvanı da terk edildi ve birinciye Başdefterdâr ve Şikk-ı Evvel Defterdarı ünvanı verildi. Mısır fethedildikten sonra merkezi Halep olmak üzere teşkil edilen (981/1573'den sonra) Arab ve Acem Defterdarlığı, Halep, Şam Trablusşam ve Erzurum adıyla beş defterdârlığa ayrılmıştı. Sonradan Sivas, Karaman ve Anadolu Eyaletinde de birer defterdârlık kuruldu ve taşradakilere kenar defterdârlıkları, merkezdekilere ise kapı defterdârlıkları adı verildi. Bütün bunları, Defter Eminine bağlı tımar defterdârlarından ayırmak için Hazine veya Mal Defterdarları ünvanı kullanılıyordu.

Defterdarların reisi başdefterdârdır ve önceleri kendi evinde, XVII. Asırdan itibaren ise Defterdar kapısı veya Bab-ı Defterî denen konağında devletin malî işlerini yürütürdü. Malî yargının da başı olan bu makamın en önemli yetki ve vazifelerini şöylece özetlemek mümkündür: aa) Başdefterdâr, devletin malî vekilidir ve sadr-ı a'zam bu konuda sadece denetçidir. bb) Malî konularda hususî divan kurar, malî davaları dinler ve gerekirse padişah adına onun tuğrası ile hüküm verir. cc) Devlet gelirlerinin tahsili için gerekirse mültezimleri hapseder; mukataaları tevcih eder; beytülmalî en güzel şekilde idare eder. dd) Tahsildarları zulümden alı kor, fakirleri korumak için söz tutmayan mültezimleri sadrazama arz eder ve ta'zir ettirir. ee) Yetim mallarını beytülmalî sokmamak ve devlet hazinesini haram maldan korumak için gereken gayreti gösterir.

Böylesine önemli hizmetleri ifa eden defterdârların maiyyetlerinde, tarihin değişik dönemlerine göre değişmiş bulunan güçlü bir memur kadrosu mevcuttu. İşte baş bâkî kulu, cizye baş bâkî kulu, veznedar başı, sergi nâzırı ve sergi halifesi, defterdârların devlet gelirlerini tahsil ve teftiş ile bunların harcamalarını tetkik ve kontrol için ona yardımcı olan beş önemli icra memuru. Maliye dairesinin kalemleri denen Osmanlı malî teşkilâtı, asırlara göre değişiklik göstermiştir. XVI. asrın ortalarına doğru çok sayıdaki malîye kalemleri arasında, mukataa ve cizye gelirleri müdürleri olan Ruz

name-i Evvel ve Sânileri; Rumeli ve Anadolu muhasebe kalemlerini; malî konulardaki hükümleri kaleme alan tezkirecileri özellikle zikretmek gerekir. XVIII. asır sonundaki en önemli malîye kalemleri arasında ise Büyük Ruz name (Gelirler Genel Müdürlüğü), Baş muhasebe ve Anadolu Muhasebesini zikredebiliriz. Ayrıca bu dönemde maliye mahkemesinin de başbâkî kulluğunun önderliğinde kurulduğunu ve vazife ifa ettiğini görüyoruz. III. Selim'le başlayan yenilik hareketleri maliyeyi de etkilemiş ve 1253/1838 yılında Maliye Nezâreti teşkil olunmuştur¹².

2.2 BAŞBÂKÎ KULLUĞUNUN KURULUŞU

Osmanlı Devleti, idârî ve adlî bütün devlet teşkilâtını kurarken, isim ve müesseseler değişmekle beraber, kendinden önceki müslüman Türk Devletlerinde yer alan müesseseleri devam ettirmiştir. Nasıl ki Müstevfi adı altında diğer müslüman Türk Devletlerinde devam eden Maliye Teşkilâtını, Osmanlı Devleti, Defterdarlık adı altında devam ettirmişse, Divan'ül-İşrâf veya İşrâf adı altında eski müslüman Türk devletlerinde görülen Sayıştay Makamını da, Başbâkî Kulluğu adı altında devam ettirmiştir. Eski müslüman Türk devletlerinde nasıl Sayıştay demek olan Divân'ül-İşrâf'lar Divân-ı Saltanat'a bağlı iseler, Osmanlı Devletinde de Defterdârlık makamı ile birlikte Divan-ı Hümâyûn'a bağlıdır. Divân-ı Hümâyûn'un üç üyesi yani sadrazamlık, defterdârlık ve kazaskerlik bir nevi müstakil idare durumundadırlar. Başbâkî Kulluğu da müstakil bir idare olan Defterdârlık kanalıyla Divan-ı Hümâyûn'a bağlanmaktadır.

Osmanlı Devletinde Başbâkî Kulluğunun ne zaman bu ad ile göreve başladığı tam olarak bilinmemektedir. Bu memuriyetin Yavuz Sultân Selim zamanında ihdâs edildiği belirtilmekte ve bir Dâire tarzındaki teşekkülünün ise XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu Sayıştay manasındaki bir müessesenin çekirdek tarzında da olması, başlangıçtan beri bulunmadığı manasına alınmamalıdır. Zira XVI. yüzyıl vesikaları arasında bekaya teftişiyle görevlendirilen vazifelilere belgelerde rastlanmaktadır¹³. 1576 tarihli bir başka kayıta ise bâkî çavuşluğu adı altında bir görevlinin bulunduğu ve bu çavuşların Defterdârlığa bağlı olarak devlete ait bâkîye gelirlerini toplamakla vazifeli buldukları arşivdeki belgelerden anlaşılmaktadır¹⁴. Bir kısım araştırmacılar, Başbâkî Kulu terkindeki bâkî kelimesinin Türkçe bakmak demek olan bakı'dan geldiğini söylemişlerse de, doğru olanı, Arapça ve geri kalan manasındaki bâkî'den geldiğidir. Zira bunların vazifesi, hesap bâkîyelerini denetlemeleri ve toplamalarıdır; tuttıkları defterlere ise bâkîye defterleri denmektedir. Bazı vesika-

¹² Fatih Kanunnâmesi, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, C. I; **Tevkiî Kanunnâmesi**, MTM, 1/516-517; Uzunçarşılı, **Merkez**, 319-330; Ayrıca bkz. 333-375

¹³ BOA. MMD, No: 2, sh. 104

¹⁴ Bkz. Emecen, Feridun, **Başbâkî Kulu**, TDVİA, c. 5, sh. 126-127; BOA., MMD, n: 28, sh. 209

larda ise, aynı manada **ser-gulâm-ı bâkî** ünvanı kullanılmaktadır¹⁵.

XVII. yüzyılda bütün yönleriyle teşkili tamamlanan ve artık belgelerde Baş Bâkî Kulluğu diye anılan bu teşkilât, bugünkü Sayıştay'ın ifa ettiği görevlerin hemen hemen aynısını ifa eylemektedir. Devletin gelir ve giderlerini incelemekte, denetlemekte ve icabederese bu konuda karar dahi vermektedir. Emrinde çalışan ve Selçuklular ile diğer müslüman Türk Devletlerinde **nâib** veya **işrâf** adı verilen görevlilere Osmanlı Devletinde bâkî kulları adı verilmektedir. XVII. yüzyılda Defterdârlığa bağlı beş büyük Dâireden biri haline gelmiştir ve emrinde çalışanların sayısı 60'ı geçmektedir. Şimdi bir başbâkî kulunun tayini ile ilgili Ruus Defterindeki 20 Safer 1054/1644 tarihli kaydı ve 15 Cemaziyülevvel 1224/Haziran 1809 tarihli Başbâkî Kulu tayin Buyuruldusu'nu beraber görelim:

1) "Başbâkî Kulluğu Zülfikar'ın üzerinde olub müstahak olmağla tekrar mukarrer olundu. Fî gur-re-i Safer sene 1054/1644"¹⁶.

2) "Başbâkî kulluğu Dergâh-ı Âlî Kapucibaşlarından sâbikan vekâletine mutasarıf olub vücûhla mahall-i re'fet ve sezâvâr-ı mekremet olan Okatî-zâde (?) Süleyman bey'e avâtîf-ı aliyye-i mülûkâne ve avârif-i seniyye-i cihân bânîden tevcih ve ruûs-ı hümâyûn i'tâ olunmak üzere buyuruldu.

Fî 15 Cemaziyülevvel sene 1224/1809¹⁷"

The image shows two handwritten Ottoman Turkish documents in Arabic script. The top document is dated 15 Cemaziyülevvel 1224/1809 and mentions Süleyman Bey. The bottom document is dated 20 Safer 1054/1644 and mentions Zülfikar. Both documents are heavily scribbled over with black ink.

¹⁵ Pakalın, M. Zeki, **Tarih Deyimleri**, I, sh. 149, 160; Sertoğlu, Mithat, **Osmanlı Tarih Lügati**, İlgili Maddeler.

¹⁶ BOA. KK, No: 258, sh. 13

¹⁷ BOA. Cevdet-Dâhiliye, No: 6313

¹⁸ 20 Safer 1054/1644 Tarihli Ruus Defterinde Bulunan Başbâkî Kulu Tayini İle Alakalı Kayıt (BOA. KK, No: 258, sh. 13).

بابت قیصر طلعی وردہ کا جو فیوض بہار
 و کائنات قند و لب و جویہ کمر افرا و زلالہ
 لہو و لہو زندہ بیجا بد عیون عینہ ملو کا
 عیون عیون عیون عیون عیون عیون
 ۱۰۲

19

2.3 BAŞBÂKÎ KULLUĞU MAKAMININ PROTOKOLDEKİ YERİ

Osmanlı Devleti'nin Teşrîfât Kanunları diye ifade edilen protokol kanunlarında baş bâkî kulunun protokoldaki yeri, Divan-ı Hümayun üyeleri olan defterdar ve nişancı gibi makamlara denktir. Zira XVII. Yüzyıl kanunlarından birinde Dîvânhânedeki hil'atleri giydirilen makama sahipleri şu şekilde sıralanmıştır:

Defterdâr efendi	Re'îs'ül-küttâb efendi	Defterdâr-ı şikk-ı sâni efendi	Şikk-ı sâlis efendi
Baş bâkî kulu ağa	Ruznâmçe-i evvel efendi	Başmuhâsebeci efendi	Şehremîni efendi
Mâliye tezkirecisi efendi	Tersâne emîni efendi	Matbah emîni efendi	Arpa emîni efendi
Hazîne baş bâkî kulu	Haremeyn muhâsebecisi	Cizye muhâsebecisi efendi	Mevkûfâtî efendi ²⁰

¹⁹ Başbâkî Kulu Tayini İle Alakalı Buyuruldu (BOA. Cevdet-Dâhiliye, No: 6313).

²⁰ Akgündüz, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı*, c. I, sh. 355 vd.

Yabancı elçiler geldiği zaman onları devlet adına karşılamak için bazan baş bâkî kulu ağa görevlendirilmektedir. Teşrifât kanunnamesindeki şu madde bunun açıkça delilidir:

622. Bir gün mukaddem elçi hânı da'vet için baş bâkî kulu ağa yahûd mu'teber âhar ağa irsâl olunur.²¹

Bu arada Padişahın taşra hazinesini takip ve dentlemeden de ser-gulâm bâkî ağa denilen baş bâkî ağanın da içinde bulunduğu üst düzey devlet adamlarının bulunduğu da yine I. Mahmud zamanında kanunlaşan 1750 tarihli Teşrifât Kanunnamesinden anlıyoruz:

Şevketlü Hünkârımızın Taşra Hazînesi Temâşâsına Dâirdir

360. Dîvân-hâne-i Hümâyûn'a muttasıl olan taşra hazînesine vaz' olunan meblâğ manzûr-ı hümâyûn olmak irâde buyruldukda bir gün mukaddem Mehterhâne-i Âmir'e'den hazîne-i mezbûrenin sahnı kalıçeler ile ve divarlarına dâiren mâ-dâr perdeler avize olup hazîne kapusına nâzır mevzî'a taht-ı hümâyûn vaz' olunduktan sonra ferdâsı Dîvân-ı Hümâyûn'dan sonra ancak sâhib-i devlet hazretleri ve defterdâr ve re'îs'ül-küttâb efendiler ve ruznâmçe-i evvel ve ser-gulâm bâkî ağa ve mâliye tezkirecisi kalup cümlesi destâr-ı âdî ve ferrâce kürklerle hâzır ve kudûm-ı şehin-şâhiye muntazır olmalarıyla teşrif-i hümâyûn buyurulup hazîne-i merkûme seyr ü temâşâ olunduktan sonra taht-ı hümâyûna ku'ûd buyurulup sadr-ı âlî hazretlerine serâsere kaplı kürk ilbâs ve alkış olup ba'dehû huzûr-ı hümâyûnda defterdâr efendi ve ruznâmçe-i evvel efendi ve Ser-gulâm-ı bâkî ağa'ya ve taşra hazînedârbaşı ve veznedârbaşıya hil'atlar ilbâs olunduktan sonra esb-i rehvar-ı mülûkâneye rükûb-ı hümâyûn buyruldukda sadr-ı âlî hazretleri pîş-i hümâyûnda arz kapusına dek teşyî' ve onda zemîn-bûs tevdî' idüp herkes mekânlarına ric'at iderler.²²

2.4 BAŞBÂKÎ KULLUĞU MAKAMININ GÖREV VE YETKİLERİ

Başbâkî Kulluğu makamı, özellikle hazineye borcu olup da vermeyenleri, zimmetlerinde devlete ait mal bulunduranları inceleyerek ve denetleyerek bu hususta karar verebilmektedirler. Emri altındaki bâkî kulları ise, zaman zaman maliye memurlarının işlerini ve hesaplarını da denetlemektedir. Baş-bâkî Kulu, maliyeye borcu olanları ve denetim sonucu suçlu görülenleri Başbâkî Ağa Kulları Mahbesi denilen kendi konağında gözaltına alırdı. Baş-bâkî Kulu Ağa'nın konağı, sorgulamanın yapıldığı, borçlunun veya zimmetinde mîrîye ait mal bulunan kimsenin gereken cezası verilinceye kadar kaldığı bir hapishane gibiydi²³.

²¹ Akgündüz, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı*, c. I, sh. 976.

²² Akgündüz, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı*, c. I, sh. 418-419.

²³ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, sh. 333-334, 361, 387

Başbâkî Kulluğunun inceleme, denetleme ve karar vermesine misâl olarak iki hâdiseyi ve verdiği kararları zikredeceğiz:

Birinci Hâdis; 19 Ramazan 1199/1785 tarihli bir olaydır²⁴. Bu olayda, çivit tüccarlarından birisi Tersane'ye mal teslim etmiş; ancak vefâtı münâsebetiyle bir mikdarının bedelini devletten alamamıştır. İşte bu alacak ile ilgili Başbâkî Kulu ve tüccarın mirasçıları huzurunda yapılan mürâfaa ve neticede alınan karar sözkonusudur. Başbâkî Kulu Ağa karara katkısı sebebiyle, sadece karakol görevi gören bir makam değildir. Dikkat edilirse, davayı açan ve devlet adına husûmeti yürüten de Başbâkî Kulu Ağa'dır. Bu olaydaki karar ehemmiyetine binâen aşağıya transkribe metni ve orijinali ile birlikte alınmıştır:

"Arz-ı bendeleridir ki,

Nil tüccârından Molla Ahmed nâm kimesnenin bundan akdem 1195 senesinde teslim-i Tersane-i Âmire eylediği 93 kantar 60 ledre Pençşenbe nilinin mîrî bâkîsi üzere icabeden 1077 kuruş bahâsını kabl'el-ahz fevt olmakdan nâşî verese-i iddia ve meblağ-ı mezbûrun cânib-i mîrîden i'tâsını bâ arzuhal istid'â ve keyfiyeti takrîr-i çâkerânemle ledel-arz husûs-ı mezbûr vakit ve zaman mürûr eylemiş mevâddan olduğuna binâen merhameten nısfı mertebesinin i'tâsıyla iskâtları bâbında sâdır olan fermân-ı âlileri mücebince Başbâkî Kulu Ağa Kulları muhâsemesiyle mîrî kâtibi efendi dâîleri huzurunda ledet-terâfû' müteveffây-ı merkum Molla Ahmed bin Hasan'ın vereselerinden oğlu Es-Seyyid Süleyman kendü tarafından asâleten ve verese-i sâiresi evlâd-ı zükûr ve inâs ma'lûm'ül-esâmî altı nefer karındaşları ve vâlidesi taraflarından vekâleten babası müteveffây-ı merkumun ber vech-i muharrer nil semeninden cânib-i mîrîden alacağı olub kabl'el-ahz vefâtına binâen kendülere mevrûs olan meblağ-ı mezbûr 1077 kuruşu talep ve da'vâya tasaddî eyledükde Başbâkî Kulu Ağa Kulları merkuma meblağ-ı mezbûr için 500 kuruş vermeğe taahhüd etmekle merkum dahi bil-asâle ve bil-vekâle râzî ve kabul edüb mâ'adâ müddeâsı olan 577 kuruşa müteallık cânib-i mîrî ile kat'â da'vâ ve nizâ'ı kalmadığı taraf-ı şer' den i'lâm olunmuşdur. Ma'lûm-ı devletleri buyuruldukdâ i'lâm-ı şer' mücebince Baş Muhâsebeye kayd ve meblağ-ı mezbûr 500 kuruşa tezkiresi i'tâ olunmak bâbında fermân sa'âdetlü Sultânım Hazretlerindir.

19 Rama'zân 1199/1785"²⁵.

²⁴ BOA. 1199 tarihli Vesikalardan.

²⁵ BOA., Cevdet-Adliye. 1785 tarihli Başbâkî Kulunun Yargılama Hakkı İle Alakalı Bir Karar (BOA., Cevdet-Adliye).

Handwritten title in Ottoman Turkish script, likely a decree or official document.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, containing a detailed account or report. The text is written in a cursive style and includes several lines of prose.

Handwritten signature or stamp in Ottoman Turkish script, located at the bottom left of the document.

Handwritten signature or stamp in Ottoman Turkish script, located at the bottom center of the document.

İkinci Hâdisë; Zimmetinde 2000 kuruş kalan Midilli Nâzırı Osman Ağa'nın Başbâki Kulu tarafından kendi konağında gözaltına alınması ve yargılanması hâdisesidir ki, 1207/1792 tarihli bir belgede yer almaktadır²⁶. Yani Başbâkî Kulluğunun sadece devletin gelir ve giderlerini kontrol etmesi değil, ayrıca bunlarla ilgili mürâfaa ve muhâkeme hakkına da sahip olduğu ve yargıladığı insanları kendine has Konak'ta gözaltına alabilme yetkisine sahip bulunduğu, belgenin muhtevâsından açıkça anlaşılabilir. Bu karar, Başbâkî Kulunun tıpkı Sayıştay gibi çalıştığının açık bir delilidir.

Şunu önemle ifade edelim ki, her konuda Sayıştay'ın aynısı olduğu da her zaman beklenemez. Zira bugünkü Sayıştay'ın bazı yetkilerini, Başbâkî Kulu Ağa'nın bağlı olduğu Defterdârlık Makamının en yüksek makamlarından olan Baş Muhâsebe kullanmaktadır. Baş Muhâsebe'nin bazı Sayıştay yetkilerini kullanması, Başbâkî Kulu Ağalığının bu vâsfa zarar vermeyeceği kanaatindeyiz. Çünkü tarihte gelmiş geçmiş hiçbir müesseseyi, bugünkülerle tam olarak mukayese imkânı yoktur. Sistemlerdeki farklılık da buna mâni'dir. Aynı zamanda Sayıştay'ın 1862 tarihinde değil, çok daha önceleri var olduğunun kesin delilidir. Önce kararın transkribe edilmiş metnini ve sonra da aslını aynen alalım:

"İzzetlü Defterdâr Efendi,

Takririniz mücebince tanzim eylesesiz deyü buyuruldu Fî 14 Safer 1207/Kasım

²⁶ BOA. Cevdet-Bahriye, No: 10.059; Krş. Emecen, Feridun, **Başbâkî Kulu**, TDVİA, c. 5, sh. 126-127

Bundan akdem Midillü Sâhasında beher kıt'asını ber vech-i maktû' ikişer bin kuruş masârif ile iki kıt'a Şalopa²⁷ inşâ ve tekmîl ve Tersane-i Âmire'ye teslim birle masârif-i mezkûresinden 2000 kuruş cânib-i mîrîden kendüye i'tâ olunub mâ'adâ 2000 kuruşunu ahz ve istîfâ etmeksizin el-yevm medyûnen Başbâkî Kulu Ağa Kullarında mahbûs olan Midillü Nâzır-ı sâbıkı Osman Ağa'nın edây-ı düyûn-ı mezkûresi zımnında sâli'üz-zikr Şalopa'lar masârifinden gayr-ı ez makbûz kusur cânib-i mîrîden matlûbı olan meblağ-ı mezbûr 2000 kuruşun i'tâsı isti'âsıyla mûmâileyhin takdim eylediği arzuhali ve ihrâc etdirilen derkenârı ve İzzetlü Tersâne-i Âmire Emîni Efendi Kullarının i'lâmı mealleri diğer takrir-i çâkerânemle ledel-arz mûmâileyhin haline merhameten matlûbı olan meblağ-ı mezbûrun deyn-i mîrîsine mahsûbiyyeti tanzim olunmak babında sâdır olan fermân-ı âlileri mazmûnı karîn-i zihn-i bendegânem oldukda tekrar kuyûda mürâcaat olundukda Midillü nezâreti ve Tevâbî'i Mukataası 1203 ve 4/1788-89 senelerine mahsûben ber vech-i iltizâm mûmâileyhin uhdesinde olmağla Nezâret-i mezkûrenin seneteyn-i mezkûreteyn emvâlinden hesabının rûyeti için senedâtını kaleme getürmeyüb ancak ber müceb-i kuyûdât emval-i mezkûreden havâlât ve ocaklığı ve vezâifi aşığı varıldığı sûretde küsur 450 kuruş zimmeti görüldüğü Haremeyn Mukataasından ve mûmâileyhin Der-i Aliyye'de umûrunu rûyet eden sarrâfî Uzun Yako nam Yahudi'ye ba'de-küllî hesâb verdiği bir kıt'a temessük mücebince bâ i'lâm-ı şer'î mahkûmunbih 23.500 kuruş deyni olmağla meblağ-ı mezbûrun tahsili için ba fermân mahbûs idüğü Başbâkî Kulu Ağa Kulları mazbatasından derkenar olunmuşdur.

Ma'lûm-ı devletleri buyuruldukda küsûr-ı deynini edâ eyledükden sonra meblağ-ı mezbûr-ı batî'ül-husûl bakayay-ı atıkadan Yahudi-i mersûma cânib-i mîrîden havale olunacağıının va'dini müş'ir sûret i'tâsına muvâfık İrâde-i Aliyyeleri emr ü fermân devletlü sa'âdetlü Sultânım Hazretlerindir

5 Safer 1207/Eylül 1792."²⁸

²⁷ **Şalopa**: Eski Asırlarda Osmanlılar tarafından kullanılan iki direkli küçük gemiye denmektedir (Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türkî**).

²⁸ Başbâkî Kulu Tarafından Midillü Nâzır-ı Osman Ağa'ya Zimmet Çıkarılması İle Alakalı 1207/1792 Tarihli Vesika (BOA. Cevdet-Bahriye, No: 10.059)

عرضنامه
 ...
 ...
 ...

بندگان افند مدلوله اعمدنه بر قطع فی برهه مقطع اکتوبر یک عرض صادق الیه الکی قطعہ شامله افتا و کول دیزمانه عامره ریندر بر له
 مصادق مذکورہ الکی یک غرض جانب بیدون کدوب اعطاء اولیغ ماعذ الکی یک عرض فی ائخذ و اکتوبر سنہ ۱۱۸۲ ہجری میں ہونا تھا تا کہ
 اٹا قولڈن مجبور اولیغ مدلوله خاطر ساری عثمان اغا تک اداء جون سیکوروم و غیرہ مضمونہ سائن الڈر شاملہ لر مصادقون غیر از مضمونہ
 جانب بیدون مطلق اولیغ مبلغ مزبور الکی یک غرضتک اعطاک مستحقاً الہ سو کما لیک تقدم ایدر ک عثمالی و اطراف اشدرا یک طرفہ یعنی رعایت
 عامه اسبق افند قولڈنک اعلامی مالدی دگر تقریکار ائمہ لدیالرمین سو اہلک حالتہ مرحمت معلوم اولیغ مبلغ مزبور الکی دور ہر سنہ محسوب
 تسلیم اولیغ باجرہ مالدی اورڈی ذرا اولیغ مالدی مشغولی قری و کول سنہ کا زمانہ اورچسن نرا دقتیج مراجعت اور طرفہ مدلوله نظا دق و اولیغ
 یک اکتوبر اولیغ دوق سنہ ۱۱۸۲ ہجری میں لبر الکر سوی الیک عمر سنہ اولیغ نظامت مذکورہ تک سنسور مذکورہ الکی اموالہ حساب
 دوق اولیغ سنہ ۱۱۸۲ ہجری میں لبر الکر سوی الیک عمر سنہ اولیغ نظامت مذکورہ تک سنسور مذکورہ الکی اموالہ حساب
 الاقروش دق کور شکی و مبرہ مقابلہ سنہ و سو الیک در علیہ سو الی و قتب ایدر صرفی اورڈی باقر نام بوددی بعد حساب و ردی قلم
 مسد مجبہ با اعلام سنہ محکمہ تجری اولیغ یک لبر غرض دی اولیغ مبلغ مزبور لہ قطعیج یوج با فاما در محسور ایدرک تا اکتوبر
 قولڈن مصلحت سنہ مکار اولیغ مدلوله خاطر یوج لدق و قسور و قیق اولیغ کر اکر کمرہ مبلغ مزبور الکی اموالہ بقا باقیہ سنہ
 بودی سوس جانب بیدون حوالہ اولیغ جنان و عددی شرف صوبت اکام موافقہ اولیغ ایدر ایدر اولیغ مصادق اولیغ

Ayrıca benzeri hadiseler için Osmanlı Arşivindeki belgelere bakılabilir²⁹. Defterdâr Cânib Ali Efendi, 1693 tarihinde bir takım suçlar isnâdıyla azl edilince derhal Başbâkî Kulu Hapishânesine atılmış ve 20 gün burada kalmıştır. Yine 1694 tarihinde Veziriazam Bozoklu Mustafa Paşa azl edildikten sonra kethüdâsı ve hazinedârı başbâkî kulu tarafından hapishâneye alınmış ve gözetim altında tutulan bu iki insanın malvarlığı incelenerek sayımı yapılmıştır³⁰.

Başbâkî Kulu Ağa'nın görevlerinden biri de, maliye teşkilâtı ile halk arasındaki vergi anlaşmazlıkları davalarına bakan malî yargı mahkemelerinde, devleti temsilen iddia makamında bulunmasıdır. Daha çok mültezimlerin zimmetlerinde kalan mallar ve müsadere sebebiyle malları alınanların davaları görülmekteydi.

Bu arada vefât eden bazı zengin şahısların terekelerinin tesbiti ve gizlenen malvarlıklarının ortaya çıkarılması görevi de başbâkî kulu ağaya verilmişti. Bu meyânda 1784 tarihinde Sultân Selim Câmîî İmamı Abdullah Efendinin terekesi Başbâkî Kulu ağa tarafından tesbit edilmiş ve inceden inceye denetlenmiştir³¹.

Başbâkî Kulu Ağaları, Rumeli Kazaskerlerinin Defterdarlar nezdindeki mîrî kâtibi

²⁹ BOA. Cevdet-Bahriye, No: 12.005
³⁰ Emecen, Feridun, *Başbâkî Kulu*, TDVİA, c. 5, sh. 126-127; Defterdâr Mehmed Paşa, *Zübde-i Vakâyiât*, İstanbul 1977, II, 139, 181
³¹ Emecen, Feridun, *Başbâkî Kulu*, TDVİA, c. 5, sh. 126-127

adlı görevlisiyle birlikte istinaf ve temyize olmayan malî davaları da karara bağlarlardı.

Sayıştay vazifesini ifa eden Başbâkî Kulluğu yanında bir de doğrudan Defterdarlığa bağlı cizye ve harâc başbâkî kulu vardı. Bunların da XVII. yüzyıldan beri var olduklarını elimizdeki belgeler açıkça göstermektedir. Cizye başbâkî kulu bazan başbâkî kuluna vekil olarak tayin edilmekteydi. Mesela 1806 tarihinde cizye başbâkî kulu Mustafa Ağa, başbâkî kulu ağa Mehmed Esad Beye vekil olarak tayin edilmişti³². Cizye başbâkî kulları, kendilerine ait gelirleri belli yerlere harcama yetkisine de sahiptiler.

Osmanlı Arşivindeki belgeler, eyâletlerde de merkezdeki Başbâkî Kulu Ağaya bağlı başbâkî kullarının bulunduğunu göstermektedir.

Başbâkî Kulluğu ehemmiyetli vazifelerinden dolayı, özellikle XVIII. asırdan itibaren çok rağbet görmüş ve defterdarlığın önemli Dâirelerinden biri haline gelmiştir. Başbâkî Kulluğu görevine genellikle çavuşbaşılık, surre emniyeti, kapıcıbaşılık ve sipahi ağalığından tayinler yapıldığını görüyoruz. Başbâkî kulluğu görevinde bulunduktan sonra vezirlik pâyesini alan şahıslar da vardır. Mesela Başbâkî Kulu Hüseyin Ağa'ya vezâret pâyesi ile Maraş Beğlerbeğliği tevcih edildiği araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir³³. XVII-XVIII. yüzyıllarda önemli devlet adamlarından Bekir Paşa, Hasan Paşa ve Gürcü Mehmed Paşa, başbâkî kulluklarında bulunmuşlardır.

Başbâkî kulları gelir ve giderlerini gösteren defterler tutmaktadırlar. Bu defterde, gelirleri ve bu gelirlerin harcandığı maaş ve benzeri harcama kalemleri bulunmaktadır. Başbâkî kulu defterlerindeki kayıtlara göre, mektûbî efendi kesedarı, kalem odacısı, mehterhâne ustası ve mehterleri, defterdar saracı, Bâb-ı Defterî Câmîi hatibi ve Hazine-i Hümayun odacısı bu fasıldan maaş alanlar arasında yer almaktadırlar.

Tam bir teşkilât haline geldikten sonra Başbâkî Kulu Dâiresi, Topkapı Sarayı Avlusundan girilince sol tarafta bulunmaktaydı; bugün bir ara karakol olarak da kullanılan bu binâ, yıkılarak yeniden inşâ edilmiş ve hâlâ da hizmetliler tarafından lojman olarak kullanılmaktadır. Bunun karşısında da Maliye Hazinesi yer almaktaydı. Her iki binânın da yani hem Başbâkî Kulu Ağalığı Konağı ve hem de Maliye Nezâretinin ilk binâsının 1840'lı yıllardaki resmini, Osmanlı Arşivinde bulunan orijinal bir resim Kitabından alarak buraya yerleştirmek istiyoruz³⁴. 1249/1833 tarihinde Başbâkî Kulluğu ile Cizye Başbâkî Kulluğu makamları tevhih edildi. 1838 tarihinde Maliye Nezâreti kurulunca Başbâkî Kulluğu Makamı eski ehemmiyetini kaybetti ve maliye müfettişleri

³² BOA. KK. No: 679; Emecen, Feridun, **Başbâkî Kulu**, TDVİA, c. 5, sh. 126-127

³³ Emecen, Feridun, **Başbâkî Kulu**, TDVİA, c. 5, sh. 126-127

³⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kütüphânesi, Sultân Abdülaziz'in Emriyle Hazırlanan Ayasofya Al-bümü.

geçici olarak bu vazifeyi ifaya başladılar³⁵.

Başbakî Kulu Ağalığı Konağı'nın Bulunduğu Kompleks, Girişte Solda, Sağda Görünen Yüksek Binâ ise, Maliye Nezâreti'nin İlk Binâsıdır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kütüphânesi, Sultân Abdülaziz'in Emriyle Hazırlanan Ayasofya Albümü)

3 TANZİMÂT'TAN SONRA DEVLET TEŞKİLÂTINDAKİ DEĞİŞİKLİKLER VE SAYIŞTAY GÖREVİNİ İFA EDEN MECLİS'LERDEN DİVÂN-I MUHÂSEBÂT'A

3.1 TANZİMÂT'TAN SONRA DEVLET TEŞKİLÂTINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLER VE SAYIŞTAY TÜRÜ MECLİS VE DİVANLARIN YERİ

Merkezî teşkilâtın çekirdeğini oluşturan Divan-ı Hümayun'un bir şûra meclisi olma özelliğini kaybetmesinden dolayı meşveret usulünü yeniden canlandırmak ve Divan-ı Hümayun'un daha önceleri ifa ettiği sınırlı da olsa yasama, icra ve yargı görevini birbirinden ayırmak üzere iki önemli yüksek kurul teşkil edilmiştir:

Birincisi, Divan-ı Hümayûn'un yasama yetkisini ve kazaî görevini ifa etmek üzere kurulan **Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye**'dir. Bu meclis, Divan-ı Hümayûn'un adlî

³⁵ Ahmed Lütfî, **Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye**, c. 5, sh. 105; Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilâtı**, sh. 374-375; BOA. HH, No: 224

yönünü devam ettirmiştir. Lüzumlu görülen kanunları, memleketin ihtiyaç duyduğu çeşitli idarî, adlî ve malî konularda gerekli düzenlemeleri yapma görevi bu meclise verilmiştir. Görev ifa ettiği yer, önceleri mâbeyn-i hümayûndur. İlk başkanı da Hüsrev Paşa getirilmiştir. Daha sonra Bâb-ı Âli'de toplanmasına karar verildi.

İkincisi ise, yürütmenin yüksek bir kurulu mahiyetinde bulunan Dâr-ı Şûrây-ı Bâb-ı Ali'dir. Devletin idarî fonksiyonunu icra görevi tamamen bu müesseseye devredilmiştir. Bunun görev yeri ise, Bâb-ı Âli'dir. Reisliğine Davud Paşa getirilmiştir.

11 Muharrem 1254/1837'de kurulan bu müesseseler, eski Divan-ı Hümayûn'un görevlerini üstlenmiş ve başta yeni ihdas edilen nezâretlerin reisleri olmak üzere büyük devlet adamları bu kurulların üyesi olarak toplantılarına katılmışlardır. Yani her iki kurul da yasama ve yürütme organı olarak görev yapmışlardır. Divan-ı Hümayûn fonksiyonunu kaybedince onu teşkil eden idarî birimler de önemlerini yitirmişler ve bu gün de devam eden nezâret usulü (bakanlar ve bakanlar kurulu şekli) benimsenmeye başlanmıştır. Yani devletin yürütme fonksiyonu çeşitli bakanlıklar arasında paylaşılma yoluna gidilmiştir³⁶.

Kanunların tanzimi, başlangıçta Meclis-i Vâlâ'nın vazifesi idi. Ancak sonradan Şûrây-ı Bâb-ı Âli'de bu meclise devredildi. Böyle olunca da vazifesi çoğaldı. Kanunların tanzimi gibi mühim bir mevzuu münhasıran takip etmek üzere Muharrem 1271/1854 yılında bu kurulun kanun layihalarını hazırlama, nizamnâmeleri ve talimatları düzenleme görevi yeni kurulan Meclis-i Ali-i Tanzimat adlı yüksek bir meclise verilmiş ve Meclis-i Vâlâ-i Ahkâm-ı Adliye ise sadece bir idarî ve adlî yargı organı olarak göreve devam etmiştir. Meclis-i Tanzimat, Meclis-i Vâlâ'nın üzerindedir. Başkanlığına Âli Paşa'nın getirildiği bu meclis, Cemâziyelâhir 1278/1861 yılında ilga edilmiştir. Bunun üzerine Meclis-i Tanzimât, Meclis-i Âli-i Hazâin ve Meclis-i Valâ birleştirilmiş ve üç daireye ayrılmıştır. Birincisi, idarî işlere (Dâhiliye); ikincisi, kanun ve nizamnâmeleri hazırlamaya (Kavânîn) ve üçüncüsü ise, idarî yargıya bakmakla (Muhâkemât) görevlendirilmiştir. Meclisin riyâsetine de Fuad Paşa getirilmiştir.

8 Zilhicce 1284/1868 yılında bu yüksek kurulların yapısı yeniden değiştirilmiş ve aynı tarihli iki ayrı nizamnâme ile iki yeni üst merci ihdas edilmiştir. Birincisi; Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'dir ve tamamen yüksek bir adlî mahkeme niteliğindedir. Ayrıntılı bilgiyi yargı bahsinde vereceğiz. İkincisi ise; Şûrây-ı Devlettir. Temel görevi idarî yargı olmak ve danıştayın çekirdeğini oluşturmakla birlikte, ilk kurulduğu andan 1876 tarihine kadar aynı zamanda yasama fonksiyonunu da ifa etmiştir. En önemli görevi bütün kanun ve nizamnâmeleri tetkik etmek ve layihalarını hazırlamaktır. Teşkilâtı hakkın-

³⁶ **Takvim-i Vakayi'**, I. Ter. sy. 163, sh. 2; Okandan, **Âmme Hukukumuzun Temel Esasları**, 1/60-61, 78

daki ayrıntılı bilgiyi yargı bahsinde vereceğiz³⁷.

1293/1876 tarihli Kanun-i Esasî ile açılan I. Meşrutiyet döneminde devlet teşkilâtında yeni bir düzenlemeye gidilmiştir:

400 senelik Divan-ı Hümâyûn'un sınırlı yasama fonksiyonu Şûrây-ı Devlet ve benzeri kurullardan alınarak Heyet-i A'yan ve Hey'et-i Meb'ûsân'dan oluşan Meclis-i Umumi ye verildiğini görmüştük. Bu Kanun-u Esasî'ye göre, devletin yürütme fonksiyonu, sadrazamın başkanlığında toplanacak olan, dâhilî ve haricî bütün önemli devlet işlerinin mercii bulunan Meclis-i Vükelâ'dır. Bu, bakanlar kurulu demektir. Böylece Şûrây-ı Devletin yasama fonksiyonu ile yürütme kurulu özelliği ortadan kalkmıştır. Ayrıca tıpkı günümüzde olduğu gibi, başka bakanlar ve yüksek yargı organı mensupları olmak üzere belli şahısların yargılanması için bir de Divan-ı Ali teşkil edilmiştir.

Tanzimat döneminde artık Divan-ı Hümâyûn değil, belli kurullar veya meclis-i vükelâ vardır. Aynı zamanda divan üyelerinin yerini vekiller veya nâzırlar almıştır. Cumhuriyete kadar devam eden bu nezâret (bakanlık) ler arasında şunlar bulunmaktadır. Başvekalet (sadâret); Adliye ve Mezâhib Nezâreti; Bahriye Nezâreti (1283/1867); Dahiliye Nezâreti; Defter-i Hâkânî Nezâreti (Eski Defter Emîni); Evkaf Nezâreti; Harbiye Nezâreti, Hariciye Nezâreti, Maâdın ve Orman Nezâreti, Maarif Nezâreti, Nâfia Nezâreti; Posta ve Telgraf Nezâreti, Ticaret Nezâreti, Sıhhiye Nezâreti ve Meşihat. Vükelâ yani bakanlardan herbiri kendi bakanlığına dair idarî işlerin yürütülmesinden sorumludur.

1293/1876 Anayasası ile rayına oturtulan bakanlık sistemi, Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra da devam etmiştir. Bakanlık sayıları zaman zaman artmış veya azalmıştır yahut da isimleri değiştirilmiştir.

1278/1862 yılında Divân-ı Muhâsebât kuruluncaya kadar, Sayıştay vazifesini kısmen veya tamamen ifa eden Meclis'ler, önceleri Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye'ye ve 1271/1854 yılından itibaren ise Meclis-i Tanzîmât'a bağlı gibidirler. Daha sonraki gelişmeleri ise, biraz sonra ayrıntılarıyla anlatacağımız³⁸.

3.2 1838 TARİHİNDE MALİYE NEZÂRETİNİN KURULMASINDAN 1862 TARİHİNDE DİVÂN-I MUHÂSEBÂT (SAYIŞTAY)'IN KURULMASINA KADARKİ SAFHALAR

Daha önce de özetlediğimiz gibi, klasik Osmanlı Devlet teşkilâtında devletin gelir ve giderleri, Defterdâra bağlı Başbâkî Kulluğu denilen bir Dâire tarafından yürütül-

³⁷ **Gülhane Hatt-ı Hümâyunu**, D. I. Ter. 1/5-7; Okandan, **Âmme Hukukumuzun Temel Esasları**, I/71 vd.; BOA, **Meclis-i Tanzîmât Defterleri**; Düstur, I. Ter. I/325-327, 703-706; Okandan, I/78-79 **Gülhane Hatt-ı Hümâyunu**, D. I. Ter. 1/5-7

³⁸ Krş. Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, IV, sh. 824-826

meekteydi. 1838 tarihinde Defterdarlık yerine Maliye Nezâreti kurulunca, Defterdarlık bünyesindeki kurumlar da lağvedilmiş oldu. Bütün görevler Maliye Nezâretine devredildi ve bu arada kamu gelir ve giderlerinin inceleme, denetim ve teftiş görevi de maliye müfettişlerine devredildi. Ancak Maliye Nezâreti bu yükü fazla çekemedi. İşte asırlarca Başbâkî Kulluğu Dâiresinin ifa ettiği umûr-ı maliyenin rü'yet ve tetkiki vazifesini ifa etmek üzere, Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye veya Meclis-i Tanzimât'a bağlı gibi çalışan bazı meclisler ve komisyonlar kuruldu. Bağlı gibiden kasdımız, aldığı kararların zikredilen meclislerce de tasdik edilmesidir. Bunları sırasıyla görelim:

3.2.1 Meclis-i Muhâsebe-i Maliye

Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye'nin Muharrem 1254/Mart 1838 tarihinde kurulmasından yaklaşık iki yıl sonra, bu vazifeleri ifa etmek üzere, 19 Receb 1256/16.09.1840 tarihinde Meclis-i Muhâsebe-i Maliye adıyla bir Meclis tesis edilmiştir. İlk etapta bir başkan, altı üye ve üç kâtiple çalışan bu meclisin üye sayıları daha sonraki yıllara arttırılmıştır³⁹. Meclisin asıl görevi Tanzimat'a dâhil bölgelerde vergilerin yeniden tesbiti, tahsilinin temini ve bu konudaki yolsuzlukların ve anlaşmazlıkların önlenmesidir. Vazifeleri arasına Başbâkî Kulluğunun da bazı görevleri dâhildir. 1855 tarihli Bütçe Nizâmnamesinde bütçe hesaplarının kontrolü görevi de Meclis-i Muhâsebe-i Maliye'ye verilmiş bulunmaktadır⁴⁰. 1265/1848 tarihinde bir başkan, on üye ve iki kâtiple Meclis'in 1271/1854 tarihinde bir başkan, on beş üye ve iki kâtipi bulunmaktadır. 1275/1858 tarihinde ise, bir başkan, yirmi üç üye ve iki kâtiple çalışmaktadır⁴¹.

Meclis-i Muhâsebe-i Maliye'nin kuruluşu ile alakalı Maliye Nâzırı Sâib Paşa'nın teklifi ile Sadrazamın konuyla ilgili 22 Receb 1256/19.09.1840 tarihli Tezkiresi ve İrâde-i Seniyye şöyledir:

"Ma'rûz-ı bende-i kemîneleridir ki,

Ma'lum-ı Âlileri buyurulduğu vechile geçende müte'allik buyurulan emr-ü ferman-ı isâbet-nişân-ı Cenâb-ı Tâcidârî mantuk-ı münifi üzere Bâb-ı Mâliye'de müstakil bir Meclis-i Muhâsebe te'sis ve icrâ olunmuş ve sâye-i şevket-vâye-i Hazret-i Padişâhî'de Meclis-i mezkûr a'zalığına intihâb ve ta'yin kılınan bendelerine münasib resimde birer kıta nişân-ı âli i'tası şan-ı übbebet-nişân-ı saltanat-ı seniyyeden olacağına ve işbu inâyet-i Celile-i Cenab-ı Padişâhî azay-ı mûmâ ileyhim bendelerinin başkaca şevk ve gayretlerini müstelzim olacağı bedihiyattan bulunduğu mebnî muvâfık-ı emr ve irâde-i Cenâb-ı

³⁹ Serkiz Karakoç, Külliyyât-ı Kavânin, 19 Receb 1256 tarihli Bab-ı Maliye'de Teşkil Edilen Meclis-i Muhâsebe Hakkında İrâde-i Seniyyeyi Mutazammın Tebliğ Resmi, Tarih Kurumu Kütüphanesi.

⁴⁰ Ahmed Lütüfî, **Tarih**, c. VI, sh. 125-126; 18 Zilkade 1271 tarihli Bütçe Nizâmnamesi, Düstur I. Tertip, c. II, sh. 73, md. 13; Şener, Abdüllatif, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi**, İstanbul, sh. 27-28.

⁴¹ **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, 1265, sh. 33-34; 1271, sh. 42; 1275, sh. 43

Tâcidârî buyurulur ise ol vechle icrâsı hususunda emr-ü ferman Hazret-i men lehül-emrindir. M⁴²

Sadâretin bu teklife karşı tezkiresi ise şöyledir:

“Seniyy’ül-himem kerim’üş-şiyem devletlû i’nâyetlû atûfetlû übbehetlû Efendim Hazretleri

Mâliye Nâzır-ı Devletlu Saib Paşa Hazretleri’nin manzûr-ı âlî buyurulmak üzere irsâl-ı savb-ı vâlâ-yı müşîrâneleri kılınan bir kıt’a tezkeresi meâlinden müstefâd olacağı vechile sâye-i şevket-vâye-i Hazret-i Şâhânedede Bâb-ı Mâliye’de vaz’ ve tesis olunmuş olan Meclis-i Muhâsebe â’zâsına emsalleri vechle münâsib resimde birer kîtâ’ nişân-ı zîşân-ı inâyet ve ihsan buyurulması nâzır-ı müşârün-ileyh hazretleri tarafından niyaz ve iltimas olunmuş olub vâkıa’ nâzır-ı müşârün-ileyhin sûret-i iltimâsı tabiat-ı maslahata muvâfık ve bu keyfiyyet şân-ı şevket-nişân-ı Şâhaneye mutâbık olmağla muvâfık irâde-i ihsan-âde-i Hazret-i Padîşâhî buyurulur ise iktizâ iden resimleri tanzim olunarak tekrar arz ve istîzân kılınacağı beyanıyla tezkere-i senâverî terkimine ibtidar olundu efendim M⁴³

“Himmetleri yüce, yaratılışı narin, devletli, dikkatli ve şerefli Efendim Hazretleri,

Maliye bakanı Devletli Saib Paşa Hazretlerinin bizce görülüp incelenmek üzere gönderdikleri tezkire incelendi ve belgeden anlaşılacağı üzere, Zat-ı Şevketlülere sayesinde Maliye Kapısında kurulmuş olan Meclis-i Muhasebe üyelerine benzeri makamlarda bulunanlar gibi birer nişan verilmesi Maliye Bakanının talebi olup maslahata muvafık olmakla konuyla alakalı bir İrâde-i Seniyye verilmesi arz olunur efendim.”

Aynı tarihli İrâde-i Seniyye de şöyledir:

“Mâ’rûz-ı Çaker-i Kemineleridir ki,

Reside-i dest-i tevkir olan işbu tezkere-i sâmiye-i Vekâlet-penâhileriyle nâzır-ı müşârün ileyh hazretlerinin tezkere-i mezkûresi mübârek ve mesû’d hâk-i pâ-yı hümâyûn-ı Hazret-i Şehinşâhiye bit’takdim meşmûlî nazar-ı mekârım-eser-i Cenâb-ı Cihandârî buyurulmuş ve ber vech-i iltimas Meclis-i mezkûr a’zasına dahî emsalleri vechle münâsib resimde birer kîtâ’ nişan itâ olunmuş ve iktizâ eden resimleri bi’t-tanzim tekrar arz ve istîzân kılınmış şeref efzâ-yı sunûh ve sudûr buyurulan irâde-i inâyet-âde-i mulûkânelerine iktizây-ı âlisinden bulunmuş ve tezkere-i mezkûre iâde-i savb-ı âlîleri kılınmış olmağla ol-babda emr-u ferman hazret-i veliyyü’l emrindir. M⁴⁴

Tanzimât sonrası alınan tedbirlerin uygulandığı bütün bölgelerde, ortaya çıkan çeşitli malî meseleler, Meclis-i Muhâsebe-i Maliye’de görüşüldükten sonra mazbatalar Meclis-i Ahkâm-ı Adliye’ye takdim edilir ve Padişahın İrâde-i Seniyyesi ile kesin hale gelir. Meclis, hem malî imkânsızlıklar ve hem de üyelerinin hep ikinci iş olarak Meclis’de bulunmaları hasebiyle, Meclis-i Muhâsebe-i Maliye istenen gibi çalışmamış ve neticede biraz sonra zikredeceğimiz çeşitli Meclis ve Komisyon’ların kurulmasına se-

⁴² BOA, İrâde-Dâhiliye, No: 1012

⁴³ BOA, İrâde-Dâhiliye, No: 1012

⁴⁴ BOA, İrâde-Dâhiliye, No: 1012

bep olmuştur⁴⁵.

1263/1846 tarihinde Meclis-i Maliye'nin Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Hacı Edhem Efendi

Aza: Şevki Efendi, Selim Bey, İbrahim Efendi, Kapu Kethüdâsı Seyyid Efendi, Kapu Kethüdâsı Ken'an Efendi, Kapu Kethüdâsı Süleyman Efendi, Kapu Kethüdâsı Müfit Bey, Kapu Kethüdâsı Keşşâf Efendi, Kapu Kethüdâsı Şevket Bey, Nâfi' Efendi

Kâtib-i Evvel: Mehmed Efendi; **Kâtib-i Sâni:** Rauf Bey.⁴⁶

⁴⁵ Şener, **Osmanlı Vergi Sistemi**, sh. 27-28

⁴⁶ **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersââdet 1263; Ayrıca bkz. 1275; 1276.

مصر و صمدیه بکند لیر که
 معلوم عالی برای جیلد خط و جمله گفته همام بود بلکه امر و فرموده اصابت نامه جناب ناچار برای مطالعه و منقحی اوزنی با بجا کرد مستقل مجلس محاسبه
 تائیس و اصلاحات و سایر شکر کتباته حضرت با در حق به مجلس شکر را عطا کرد آنگاه و تویب شاه نه که لیرت مناسب رسیده بر نقطه نشاند علی
 اعطای شادامیت نامه سلطنت سینه دره از حضرت و اشیر عنایت جیلد جناب یاد منشی اعضای معروضه از مجلس شکر از این بقیه جمله کالایات
 شود و غیرت لیر مناسبت از منشی بر پیرانه بر این بقیه منی موافق امر و داده جناب ناچار برای جوید بلور ایسه اوله جمله اجلاس خورنده
 امر و فرموده حضرت صمدیه لایلا لیر کرد

22 Receb 1256

تخلیصا کیریم سیما نظر ضایق عاقلانو ایزد انم حضرت
 مایه ناطق و قضا صاحب با تا حضرت بیک نظر عالی بر لیر امره ایال صوبه لاری سبانه لری قضا بر نقطه شکر منقح منقح
 اوز منی در خط ساینه شکر کتباته حضرت شاهانه با بجا کرد وضع و تائیس اوز منی اوز منی مجلس محاسبه اعضا شادامیت در خط
 مناسب رسیده بر نقطه شادامیت عنایت و اصابت بر لیری ناطق سالیله حضرت طوفان نیز و تائیس اوز منی از خط
 ناطق سالیله صورت انیس طبعیت معلوم موافق و دیگر کیفیت شاهانه شکر کتباته شاهانه مطابقت از خطه موافق از خطه
 حضرت بارشاهی جوید بلور ایسه انقباض ایشی رسدای تنظیم اوز منی نکند عرصه و استنباط قضا منی بیانله شکر شادامیت
 تزیین ابتداء اوز منی انم

تخلیصا کیریم سیما نظر ضایق عاقلانو ایزد انم حضرت
 مایه ناطق و قضا صاحب با تا حضرت بیک نظر عالی بر لیر امره ایال صوبه لاری سبانه لری قضا بر نقطه شکر منقح منقح
 اوز منی در خط ساینه شکر کتباته حضرت شاهانه با بجا کرد وضع و تائیس اوز منی اوز منی مجلس محاسبه اعضا شادامیت در خط
 مناسب رسیده بر نقطه شادامیت عنایت و اصابت بر لیری ناطق سالیله حضرت طوفان نیز و تائیس اوز منی از خط
 ناطق سالیله صورت انیس طبعیت معلوم موافق و دیگر کیفیت شاهانه شکر کتباته شاهانه مطابقت از خطه موافق از خطه
 حضرت بارشاهی جوید بلور ایسه انقباض ایشی رسدای تنظیم اوز منی نکند عرصه و استنباط قضا منی بیانله شکر شادامیت
 تزیین ابتداء اوز منی انم

47 Meclis-i Muhâsebe-i Maliye Kurulması Ve Azalarına Nişan Verilmesi İle Alakalı İrâde-i Seniyye, BOA, İrâde-Dâhiliyye, No: 1012.

3.2.2 Zimemât Komisyonu

Meclis-i Muhâsebe-i Maliye kendinden bekleneni vermiyordu. Özellikle sarrâf ve mültezimler Hazineye olan borçlarını zamanında ödememeye başlamışlardı. Sürekli nakit darlığı çeken Hazine'nin ise buna tahammülü hiç yoktu. Hazineyi bu sıkıntıdan kurtarmak üzere 29 Cemaziyülevvel 1267/1851 tarihinde Zimemât Komisyonu kuruldu. Bu konuyla alakalı hukukî düzenlemeye göre, sarraflar ve mültezimlerin devletle olan borçlarını Zimemât Komisyonu inceleme, denetleme ve gerekirse bazı kararları verme yetkisi ile techiz kılınmıştı. Başkanlığına güvenilir bir devlet adamının getirileceği va'd edilen Zimemât Komisyonunun üyeleri de memurlardan ve sarraflardan oluşacaktı. Başbâkî Kulluğu Dâiresinin bazı vazifelerini de böylece Zimemât Komisyonu deruhde etmiş oldu⁴⁸.

1275/1858 tarihinde Zimemât Komisyonu'nun Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Şâkir Bey

Aza-i Dâime:

Konturato Nâzırı Osman Bey

Neş'e Bey

Hüsnü Bey

Sır Kâtibi Abdullah Efendi

Azay-ı Muvakkate:

Sudûrdan Sa'deddin Efendi

Seyyid Efendi

Sadreddin bey

Eşref Bey

Necîb Efendi⁴⁹.

3.2.3 Meclis-i Muhâsebe, Meclis-i Maliye Ve Nizâmnâmeleri

Meclis-i Muhâsebe-i Maliye ile Zimemât Komisyonu bu işi yürütemedi. Osmanlı devlet teşkilâtı bir türlü yerine oturmuyordu. İşte bu sebeple 22 Cemaziyülevvel 1275/1858 tarihli bir İrâde-i Seniyye ile⁵⁰ her ikisi ilga edildi. Bunların yerine Meclis-i Muhâsebe ve Meclis-i Maliye adıyla iki yeni meclis kuruldu. Bunlardan Meclis-i Muhâsebe, Meclis-i Muhâsebe-i Maliye'nin yerine ve Meclis-i Maliye de Zimemât Komisyonunun yerine ikame edilmişti. Hatta belgelerde Meclis-i Maliye veya Maliye Meclisi şeklinde ifade edilen meclis, Zimemât Meclisinin yerine kurulduğu açıkça ifade ediliyordu⁵¹.

⁴⁸ İrâde-i Seniyye, **Takvîm-i Vakâyi'**, 29 Cemâziyelevvel 1267, I. Tertip, Sy. 445, sh. 2-3; Şener, Abdüllatif, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi**, İstanbul, sh. 28-30.

⁴⁹ **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersâadet 1275.

⁵⁰ BOA. İrâde, Meclis-i Vâlâ, No: 17.888.

⁵¹ Şener, Abdüllatif, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi**, İstanbul, sh. 29-30

Her iki Meclis'in de kuruluş İrâdelerini ve bunların görev ve yetkilerini tanzim eden Nizâm-nâmelerini buraya alarak, konuyu daha da vuzûha kavuşturmak istiyoruz:

1) Meclis-i Maliye ve Meclis-i Muhâsebe'nin kurulması için Meclis-i Âlî-i Tanzîmât'ın hazırladığı ve aynı zamanda her iki Meclisin Nizâm-nâmelerini de ihtivâ eden hukukî düzenlemenin Esbâb-ı Mûcibe Mazbatası aynen şöyledir ve 16 Cemaziyülevvel 1275/23.12.1858 tarihini taşımaktadır:

"Meclis-i Muhâsebe ile Meclis-i Mâliye'nin bu defâ icrâ olunan tefrîkı üzerine vezâif-i me'mûriyetlerinin ta'yinine lüzum görünmüş olduğundan ol babda Mâliye Nezâret-i Celilesi tarafından kaleme alunub bâ tezkere takdim kılınmış olan iki kıt'a Vezâifnâme Lâyhası Meclis-i Tanzimat'a havale buyurulmuş olmasıyla kırâat ve mü-talâ'a-ı keyfiyet olundu. Zikr olunan layihaların ahkâm-ı mûndericeleri usûl ve icâbatı ahvâl-i hazine-i celile ve mâ'lumat-ı haliye ve mevkiî'yye üzerine ve bu cihetle hükm ve ifadeleri muvâfık-ı hal ve maslahat bulunmuş olduğundan sûret-i mâ'ruza vechle tâ'yin-i vezâif olunması Meclis-i Tanzimatca dahî tensib olunarak mezkûr lâyhalar leffen îade ve takdim kılınmağla rehin-i irâde-i âliyye-i Vekâlet-Penâhileri buyurulduğu halde usûl ve emsâline tatbikan iktizasının ifâsıyla keyfiyetin Nezâret-i Müşârün-ileyhaya havalesi lazım geleceği muhât-ı ilm-i â'lî-i Sadaret-Penâhileri buyurulduktan ol babda emr-ü ferman Hazret-i Veliyyül-emrindir. Fi 1275 Cemâziyel evvel 16/1858 Aralık.

Ahmet Cevdet	Saffet Efendi bulunamadı	Rüşdü Molla Efendi nâimizâc	Ahmet Celâl
Şevket	İsmail	İbrahim Edhem	Mehmet ⁵² .

2) Meclis-i Tanzîmât'ın bu Mazbatası üzerine Sadâretin 21 Cemaziyülevvel 1275/28.12.1858 tarihli Arz Tezkiresi ve Sadâretin 22 Cemaziyülevvel 1275/29.12.1858 tarihli İrâde-i seniyye ise aynen şöyledir:

"Atûfetlû Efendim Hazretleri

Meclis-i Muhâsebe ile Mâliye'nin bu defâ icrâ olunan tefrîkı üzerine vezâif-i me'mûriyetlerinin ta'yini hakkında Mâliye Nezâret-i Celilesi tarafından kaleme alunup Meclis-i Âlî-i Tanzimatdan dahî hükm ve ifâdesi tensib olunmuş olan Vezâifnâme Layihalarıyla Meclis-i Âlî-i mezkûrun mazbatası ile beraber meşmûli nigâh-ı âlî buyurulmak için arz ve takdim olundu. Zikr olunan mazbatada beyan olduğu üzere usûl ve emsâline tatbikan iktizasının ifâsıyla keyfiyetin nezâret-i müşârün-ileyhimâya havalesi hakkında her ne vechle emr u irâde-i seniyye-i Cenâb-ı Cihân bâni müteâ'llik ve şeref-sûnûh buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyanıyla, tezkere-i senâveri terkîm kıldını Efendim.

Fi; 1275 Cemaziyülevvel, 21⁵³.

⁵² BOA., İrâde- Meclis-i Vâlâ, No: 17888

⁵³ BOA., İrâde- Meclis-i Vâlâ, No: 17888

"Meclis-i Muhâsebe ile Meclis-i Mâliye'nin yetkilerinin ayrılmasından sonra bunların görevli buldukları işleri tayin etme konusunda Maliye Bakanlığı tarafından kaleme alınarak Meclis-i Âli-i Tanzimatca da uygun görülmüş olan Görev ve Yetki Layihası Meclis-i Âli-i Tanzimat tarafından hazırlanan mazbata ile birlikte muhtevası görülmek üzere takdim olundu. Adı geçen mazbatada açıklandığı üzere usul ve emsaline uygun olarak tatbik edileceğine dair İrade-i Seniyye nasıl sadır olursa ona göre hareket olunacağını arz ederim Efendim.

21 Cemâziyelevvel 1275/27 Aralık 1858."

"Ma'ruz-ı Çaker-i keminelerdir ki,

Esâbî-zîb-i tevkir olan işbu tezkere-i sâmiye-i Sadâret-Penâhîleriyle evrak-ı ma'rûzâ manzûr-ı âlî-i Hazret-i Mülûkâne buyurulmuş ve zikir olunan mazbatada beyan olduğu üzere usûl ve emsâline tatbikan iktizâsının ifasıyla keyfiyetin nezâret-i müşârünileyhâya havâlesi muteâ'llik ve şeref-sûdur buyurulan emr ve irâde-i seniyye-i Cenâb-ı Pâdişâhî muktezâ-yı münifinden olarak evrak-ı merkûme yine savb-ı âlî-i asafilere îade kılınmış olmağla ol babda emr ü ferman Hazret-i Veliyyu'l-emrindir.

Fi; 1275 Cemâziyel evvel, 22/1858 Aralık"⁵⁴.

⁵⁴ BOA., İrade- Meclis-i Vâlâ, No: 17888

⁵⁵ Meclis-i Muhâsebe Ve Meclis-i Maliye'nin Kurulması Ve Vazifeleri İle Alakalı Meclis-i Tanzimât'ın Esbâb-ı Mûcibe Mazbatası, BOA.İrade-MV, No: 17888.

3) Meclis-i Maliye'nin Vazifelerini Hâvî Nizâmnâme ise, yine Meclis-i Tanzîmat tarafından hazırlanmış ve Meclis-i Maliye'nin Vezâifini Mübeyyin Nizâmnâme ünvanı ile Meclis-i Tanzîmât Defter'inde kaydedilmiştir. Nizâmnâmeden de anlaşılacağı üzere Meclis-i Maliye'ye belli konularda davalara bakma ve bir mahkeme gibi devletin gelir ve giderlerini kontrol etme imkânı verilmiştir. Yine Nizâmnâmeden anlaşıldığına göre, Meclis-i Maliye, Hazinesin muhâsebe, hukuk ve maslahatlarını gözetme işi ile tavzîf edilirken, Meclis-i Muhâsebe, daha ziyâde konu ile alakalı davaları görmeye ve muhâkemeye yetkili kılınmıştır. İrâdesi Gurre-i Cemâziyelâhir 1275/06.01.1859 tarihinde sâdır olan bu Nizâmnâmenin hükümleri aşağıya aynen alınmıştır.

"Meclis-i Mâliyenin Vezâifini Mübeyyin Nizâmnâmedir

Birinci Madde: Hazine-i Celileden vâridât-ı oşriyye ve rusûmiyye iltizam ve taahhüt edenler şûrût-ı ihâlâye mugâyir vukû'-ı hal ve hareket veyahut vâridat-ı mezbûreden ba'zılarının tahsiline bi-hakkın âdem-i muvaffakiyyet sebepleriyle bedelinden tenzil ve fesh-i ihâlâ iddiası misüllü sem'-i itibâre şayan davalara teşebbüs ederler ise, ol halde Hazine-i Celile-i mudde'âaleyh olacağından o makule iddiaları bi-tarafâne ve biğarazâne Meclis-i mezbûrede rû'yet ve tedkik ile ba mazbata ifade istizan olunacaktır.

İkinci Madde: Mültezimîn ve muteâ'hhidînin bedel-i iltizâm ve müteferriâ'tına dair biri birlerinden veyahut taht-ı iltizamlarında bulunan mahaller me'mûrîn ve ahalisinden ve me'mûrîn ve efrâd ve eşhâsın emval-ı hazineden olan hukuk-ı zâtiyelerine dâir yekdiğerinden veyâhut Hazine-i Celile'den vukûa gelen iddiaları aklâm-ı Mâliye'den nizzamen kesdirilemediği halde Meclis-i mezbûrede rû'yet kılınacaktır.

Üçüncü Madde: Çiftlikân ve araziye dair olan münâzaatdan kezalik kalemlerde nizzamen kestirilemeyüp Meclisce rû'yeti lâzım gelen maddeler kavânin ve nîzâmât-ı mevzûa'sına tatbîkan meclis-i mezbûrede görülecek ve meclis-i mezbûrun vezâif-i meşrûhasından mütea'llik ve mû'tena olan mevâddın esnâ-yı müzâkeresinde me'mûrîn-i hazineden münasib olan ve huzuru lâzım gelenler dahî bulundurulacaktır.

Dördüncü Madde: Ta'dil ve tesviye -i vergüye ve mültezimînin nîzâmât-ı müesses ve şurût-ı ihâlenin hilâfî hareket ve taa'ddileri vukû'una dair taşra hükümetleri ve ahali câniblerinden inhâ ve istidâ vukû'unda ahkâm-ı nîzâmiye ile kalemlerce fasl olunmayanlar meclis-i mezbûrede müzâkere ve tesviye kılınacaktır.

Beşinci Madde: Meclis-i Muhâsebe-i Mâliye ile Zimemât Komisyonunun ikiye taksimiyle birisi muhâsebât ve hukuk ve masâlih-i zâtiye-i hazine'yi rû'yet etmek üzere buna Meclis-i Muhâsebe ve diğeri dahî muhâkemât ve deâviyî icrâ eylemek üzere ana dahî Meclis-i Mâliye namı verilmiş ve bunlara terettüb edecek vezâifin ta'yinine bi'l-istizân icâbının icrâ kılınması Meclis-i Âlî-i Tanzimat kararı üzere mütea'llik buyurulan irâde-i seniyye-i Hazret-i Şehinşahî iktizâsından olduğuna bina'en meclis-i mezbûre rüesâsı vesâir bazı erkân-ı hazine ile bi'l-müzâkere bu meclislere lazım gelen vezâifin efrâdı kabîl-i ta'dad olamayacağından ekser cereyan eden envâ'ı üzere ta'yin-i vazifeleri lazım gelerek bu vechle tahattur olunan şeyler iki tarafa tefrik ile bunlardan Meclis-i Maliyeye vazife olabilecek maddeler bâlâda bend-bend gösterilmiş ve bunların haricinde hatırlara gelmeyen ve ba'de-ezin tehaddüs eden mevâd olur ise o makulelerin dahî hutur ve

hudûs etdikçe bi'l-istizân vezâif-i mezbûreye ilavesi tabîat-ı maslahat iktizasından görünmüştür.

Safveti Fi; 1275 Cemâziyel Evvel 15/Aralık 1858

Meclis-i Mâliyenin vezâifini hâvî olan işbu dört bendi şamil lâyhının mevadd-ı mûndericesi Meclis-i Â'lf-i Tanzimatda yegân yegân mütala'a olundukta hükm ve ifadesi muvâfık-ı maslahat görüldüğünü mübeyyin bu mahalle temhir kılındı. Fi 1275 Cemâziyel-evvel 16/Aralık 1858

Ahmet Cev-	Safvet Efendi	Rüşdü Molla	Ahmet Celâl
det	bulunamadı	Nâmizâc	
Şevket	İsmâil	İbrâhim Ed-	Mehmet" 57.
		hem	

Meclis-i Maliye'nin İlga edilmeden evvelki son Teşkilâtı Ve Üyeleri ise şöyledir:

Reis: Sadri Bey

Aza: Kemal Paşa; Ömer Fâiz Efendi; Eşref Bey; Latif Efendi; Fâik Efendi; İsmail Bey; Necib Efendi; Emin Bey; Abdullah Efendi.

Azay-ı Muvakkatesi: Mîr-i Mirân Rüstem Paşa; Kapucıbaşı Şehbender Süleyman Ağa; Hudaverdi oğlu Hacı Abraham; Hacı Mircan; Vasil Kergoci; Hacı Hayım Hatem

Kâtib-i Evvel: Abdullah Efendi

Kâtib-i Sâni: Emin Bey.⁵⁸

⁵⁷ BOA., İrade- Meclis-i Vâlâ, No: 17888; Meclis-i Tanzimât Defterleri, No: 1, sh. 72-74

⁵⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersaadet, 1276.

مجلس عالی دولتی

خرید و در دستگیر و بیع و التزم و غیره ابدان شروط احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر
 محضه عمده و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر
 خرید و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر
 معتبره و غیره و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر
 و افراد این اموال خرید و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر

نظامنامه به هیئت عالی مجلس خرید و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر

مجلس عالی دولتی و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر
 مؤلف: ... و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر

خرید و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر

تعیین و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر
 و احوال جاریه و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر

مجلس عالی دولتی و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر
 و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر

و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر
 و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر

و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر
 و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر

مجلس عالی دولتی و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر

مجلس عالی دولتی و در وقت بیع برده بدنه تزیین و فسخ احوال اعتباری و غیره و در زمانه خرید و در دستگیر

3) Meclis-i Muhâsebe'nin Vazifelerini Hâvî Nizâmname ise, yine Meclis-i Tanzîmat tarafından hazırlanmış ve Meclis-i Muhâsebe'nin Vezâifini Mübeyyin Nizâmname ünvanı ile Meclis-i Tanzîmât Defter'inde kayd edilmiştir. Nizâmnameden de anlaşılacağı üzere Meclis-i Muhâsebe'ye belli konularda davalara bakma ve bir mahkeme gibi devletin gelir ve giderlerini kontrol etme imkânı verilmiştir. Yine Nizâmnameden anlaşıldığına göre, Meclis-i Maliye, Hazinesin muhâsebe, hukuk ve maslahtalarını gözetme işi ile tanzîf edilirken, Meclis-i Muhâsebe, daha ziyâde konu ile alakalı davaları görmeye ve muhâkemeye yetkili kılınmıştır. Birinci Maddeden anlaşılacağı üzere, Meclis-i Muhâsebe Divân-ı muhâsebât'a daha yakın bir müessesedir. İrâdesi Gurre-i Cemâziyelâhir 1275/06.01.1859 tarihinde sâdır olan bu Nizâmnamenin hükümleri de aşağıya aynen alınmıştır.

"Meclis-i Muhâsabenin Vezâifini Mübeyyin Nizâmnamedir

Birinci Madde: Bi'l-cümle eyâlât ve elviyenin usûl ve nizâmı vechile beher sene hitâmında bi'l-cümle vâridat ve masârifat ve medfû'ât ve bekâyasının muhâsabeleri mahallerinde meclisce bi'r-rü'ye tanzim ve takdim olunmakta olan muhâsebe defterleri doğru Meclis-i mezbûre itâ ve meclis ceridesine kayd ile mutâla'ât ve tetkiât-ı lâzime icrâ olunarak bakâya gösterilen mebâliğin taharri ve sûret-i tahsiliyesine teşebbüsle beraber defâtir-i mezbûrede muharrer vâridât ve masârif dahi kalemlerinden tatbik ve hesap etdürüp kuyud-ı hazine hükmünce vâridatda noksan ve masârifatda ziyâde görünen şeylerin dahî tahkikat-ı lazimesine ibtidâr ile netice-i ahkâmını ba-mazbata beyan ve icrâ edecek ve bu hususa yetmişbeş senesi muhâsebesinden bed' eyleyecektir.

İkinci Madde: Emaneten idare olunan Dersa'adet gümrükleri ve şehir emaneti ve zecriye ve postahane ve kontrato rusûmu ve sâir bu misillü vâridatın sene-i muhâsabelerini mübeyyin usul ve nizâmı vechle terkim ve takdim olunan defâtir dahi meclis-i mezbure havale ile kezâlik tedkikât ve netâyic-ı ahkâmı ifâ kılınacaktır.

Üçüncü Madde: Dersa'adet'ce tahsili lazım gelen bedel-i iltizâmât ve emvâl-ı saire ve zimem-i şahsiyeden ukde-i müşkülâta duçar olup hazinece alâ mâ-cer'al-âde istihsal olunamayan emval-i hazinenin meclis-i mezbûr ma'rifetiyle tedâbir-i tahsiliyesi mülâhaza ve icrasına itina ve ikdam olunarak medyûnünden beyân-ı usâr-ı hal ve istimhâl edenler zimmetlerinin nizâmat-ı mevzuasına tevfikân cihât-ı imkaniyesini aramak meclis-i mezbûrun akdem-i vezâifinden olacağı misillü mültezim ve mütea'hitlerden te'diye-i duyûn etmeyenler meselâ şurût-ı ihâlenin mugâyiri vuku'-ı hal ve hareket ve yahut muhavvel uhde-i iltizâmı olan vâridatdan ba'zılarının tahsiline bi-hakkın a'dem-i muvaffakiyet gibi semi'-itibara şayan iddialara tasaddi ederler ise, ol halde anlar müdde'i hazine-i celile müddeâleyh olacağından o makûleler bitarafane ve bî garazâne rü'yet ve tedkik ile ihkak-ı hak olunmak üzere meclis-i mezburdan evrakı zeyl ile Meclis-i Mâliye'ye havale etdirilecektir.

Dördüncü Madde: Bi'l-cümle eyâlât ve elviye defterdarı ve mal müdürlerinin azl ve tebdilleri luzumuna hazine memurlarından lazım gelenler hazır olduğu halde emr-i intihâbları ve taşra ketebesinin usûl-ı müttehezesi vechle istiktâb ve me'mûriyetleri

orada icra olunacaktır.

Beşinci Madde: Mukâta'at ve eshâm mutasarrıflarından hisselerini âhara kasrı yed edenlerin hayat ve mematları meclis-i mezbûrede tahkik ve i'lam kılınacak ve karantina me'murlarının kefile rabtı dahî orada ifa olunacaktır.

Altıncı Madde: Memâlik-i Mahrûse-i Şahanede yeniden vâridat ihdası veyahut vâridat-ı mevzûa'nın tağyir ve ta'dil ve tesviyesi maddelerinin merci'i dahî meclis-i mezbûr olacaktır.

Yedinci Madde: Meclis-i Muhâsebe-i Mâliye ile Zimemât Komisyonunun ikiye taksimiyle birisi muhâsebât ve hukuk ve masâlih-i zâtiye-i hazine'yi rü'yet etmek üzere buna Meclis-i Muhâsebe ve diğeri dahî muhâkemât ve deâviyi icrâ eylemek üzere ana dahî Meclis-i Mâliye namı verilmiş ve bunlara terettüb edecek vezâifin ta'yinine bi'l-istizân icâbının icrâ kılınması Meclis-i Â'lf-i Tanzimat kararı üzere mütea'lluk buyurulan irâde-i seniyye-i Hazret-i Şehinşahî iktizâsından olduğuna bina'en meclis-i mezbûre rüesâsı vesâir bazı erkân-ı hazine ile bi'l-müzâkere bu meclislere lazım gelen vezâifin efrâdı kabîli ta'dad olamayacağından ekser cereyan eden envâ'ı üzere ta'yin-i vazifeleri lazım gelerek bu vechle tahattur olunan şeyler iki tarafa tefrik ile bunlardan Meclis-i Maliyeye vazife olabilecek maddeler bâlâda bend-bend gösterilmiş ve bunların haricinde hatırlara gelmeyen ve ba'de-ezin tehattüs eden mevâd olur ise o makulelerin dahî hutur ve hudûs etdikçe bi'l-istizân vezâif-i mezbûreye ilavesi tabîat-ı maslahat iktizâsından görülmüştür.

Safveti Fi;1275 Cemâziyel Evvel 15/Aralık 1858

Meclis-i Mâliyenin vezâifini hâvî olan işbu dört bendi şamil lâyihanın mevadd-ı mündericesi Meclis-i Â'lf-i Tanzimatda yegân yegân mütala'a olundukta hükm ve ifadesi muvâfık -ı maslahat görüldüğünü mübeyyin bu mahalle temhir kılındı. Fi 1275 Cemâziyel-evvel 16/Aralık 1858.

Ahmet Cevdet

Şevket

Safvet Efendi bulunamadı

İsmâil

Rüşdü Molla Nâmizâde

İbrâhim Edhem

Ahmet Celâl

Mehmet"⁶⁰

⁶⁰ BOA., İrâde- Meclis-i Vâlâ, No: 17888; Meclis-i Tanzîmât Defterleri, No: 1, sh. 72-74; Meclis-i Muhâsebe'enin Vezâifini Mübeyyin Nizâmname, BOA., İrâde- Meclis-i Vâlâ, No: 17888; Meclis-i Tanzîmât Defterleri, No: 1, sh. 72-74

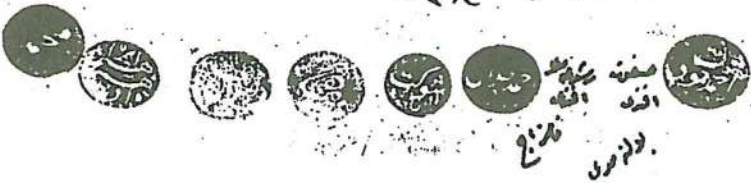
مجلس محاسبه در روز یکشنبه در روزنامه اصدائی و با خود وارد مجلس شد و در وقت ظهر در مجلس حاضر شد و در وقت عصر مجلس را ترک کرد.

مجلس محاسبه در روز یکشنبه در وقت ظهر در مجلس حاضر شد و در وقت عصر مجلس را ترک کرد. و در وقت ظهر در مجلس حاضر شد و در وقت عصر مجلس را ترک کرد.

در روز یکشنبه در وقت ظهر در مجلس حاضر شد و در وقت عصر مجلس را ترک کرد. و در وقت ظهر در مجلس حاضر شد و در وقت عصر مجلس را ترک کرد.

مجلس محاسبه در روز یکشنبه در وقت ظهر در مجلس حاضر شد و در وقت عصر مجلس را ترک کرد. و در وقت ظهر در مجلس حاضر شد و در وقت عصر مجلس را ترک کرد.

25 Cemaziyülevvel 1276/1859 tarihinde yani yaklaşık 1 yıl sürmeden Meclis-i Maliye de lağvedildi. Bunun vazifesi, Meclis-i Muhâsebe'ye bağlı bir şube müdürlüğü tarzında çalışacak olan bir Cemiyete bırakıldı⁶¹.

Maliye Meclis'i'nin Lağvı Ve Görevinin Meclis-i Muhâsebe'ye Devrine İlişkin 1276/1859 Tarihli İrâde-i Seniyye ile bu iki Meclis, daha önce de olduğu gibi teke indirildi. Konuyla alakalı Maliye Nezâreti'nin arzı ve sâdir olan İrâde-i seniyye aşağıya aynen alınmıştır:

61 BOA. İrâde-Meclis-i Mahsus, No:733

1) Maliye Nezâreti'nin Arz Yazısı Şöyledir:

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Hazîne-i Celîlenin mültezimler ve sarraflar ile zuhûra gelen münâzaat ve muhâsebâtının hal ve tevsiyesi zımnında mukaddemâ teşkil olunmuş olan zimemât komisyonuna muahharen Meclis-i Mâliye nâmı virilmiş ise de bu makûle umurun medâr-ı rü'yet ve tetkîki hazînenin usûl ve nizâmât-ı mer'iyyesi olduğuna ve bu eclisin tetkîkat ve müzâkerâtı Meclis-i Vâlâ'nın tasdîk ve kabûlüne mu'allak ve mazbut bulunduğuna binaen o makûle husûsâtın tetkîkat-ı nizâmiyyesi evvel-emirde me'mûrîn-i hazîne marifetleriyle görölüp nihâyetinde îcâbına göre meclis-i muhasebenin ve Meclis-i Vâlâ'nın mütalaasına havâle olunmağla dahi matlûb hâsıl olacağından re'îs ve azasına sâye-i lutufvâye-i hazret-i pâdişâhîde münâsib mikdâr ma'zûliyet maaşları virilmek üzere meclis-i mezbûrun lağvi Meclis-i Hâs karar müzâkeresi üzerine müte'allık ve şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i şâhâne iktizâ-yı celîlinden olduğu beyân-ı âlîsiyle ifâ-yı muktezâsı şeref-sâdır olan buyruldu-ı sâmi-i vekâlet-penâhîleinde emr ü iş'âr ve iltizâmâtca olan münâzaat ve muhâsebâtdan ekserisi kamemce kabil-i fasl ve rü'yet olmayup tekdkîkât-ı amîkaya muhtâc olmak ve bu sırada mültezimlerle sarraflardan müntehab aza-yı muvakkat dahi bulunması usul-i mütttehize îcâbından bulunmak hasebiyle Meclis-i Muhâsebe şubesi olarak bir cemiyetin teşkil ve intisâl iden azadan dört zatın iş bu cemiyetde bulunmak üzere bil-intihab Meclis-i Muhâsebe'ye ta'yîn kılınmasına dahi müsâade-i seniyye-i hıdîvîleri sezâvâr buyurulduğuna ve aza-yı müşâr ve mûma-i leyimden saadetlü Kemal Paşa Hazretleriyle izzetlü Faik ve Latif ve Necib Efendiler nizâmât-ı mâliyye ve husûsât-ı câriyeye vâkîf ve mücerrebül-etvâr olmalarıyla bunların Meclis-i Muhâsebe'ye me'mûriyetlei münâsib göründüğüne binaen ber-muceb-i irâde-i seniyye-i şâhâne Meclis-i Mâliye re'îsi sâbık saadetlü Sadri Bey Efendi Hazretleriyle sâir azaya sâye-i meâli-vâye-i hazret-i pâdişâhîde me'mûriyyet-i âharla ayrılıncaya kadar virilmek üzere bazı emsaline tevfikân mazuliyet maaşları bi't-tertîb kemiyetiyle ber-minval-ı muharrer Meclis-i Muhâsebe'ye me'mûr kılınacak zevâta virilmesi lâzım gelen maaşların mikdarlarını mübeyyin pusulası leffen takdîm kılınmış olmağla müşârün-ileyh buyurulması ve müşârün-ileyh Kemal Paşa ile Latif ve Faik ve Necib Efendilerin dahi teşkil kılınacak cemiyetde bulunarak haftada iki gün aza-yı muvakkat ile beraber husûsât-ı meşrûhaya bakmak ve eyyâm-ı sâirede taşralardan celb olunmakda olan muhâsebe defterlerinde muharrer bekayadan mümkün ve müteassirül-husûl olanlarını emvâl-i hazîne çürüdülmemek üzere derhal tedkîk ve tefrik ile sür'at-ı istihsali çaresine bakılması için bâmüzekkere meclise beyân eylemek ve zimmemât-ı sâire-i hazînenin dahi sür'at-ı istihsaline i'tina ve gayret itmek üzere mezkûr pusulada gösterilen maaşlarla Meclis-i Muhâsebe azalığına me'mûriyetleri ve azadan devletlü ismetlü münîre Sultan aliyetü'sh-şân hazretlerinin kethüdâlık hizmeti aliyyelerinde bulunan saadetlü Mehmed Şakir Efendi Hazretlerinin şeyhûheti cihetiyle şu iki hizmeti îfâda dûçar-ı zahmet olduğu meşhud olmasıyla azalık maaşı olan dört bin gurusdan iki bin gurusunun kethudalık maaşından başka olarak kendüsüne tahsisıyla müşârün-i leyhin meclis azalığından afvı ve diğerk takdîm kılınan pusulada gösterildiği vechle lağv olunan Meclis-i Mâliye ketebesinin dahi gayr-ı eztenzîl muharrerül-mikdâr maaşlarla kalemlerine î'ade ve istihdâm olunup fakat içlerin-

den üç neferinin bi't-tefrik zıkr olunan cemiyetin umur-ı tahririyyesinde kullanılması ve şu tesviyede tasarruf olunan onyedi bin yedi yüz elli guruşun hazîne-mânde idilmesi muvâfık-ı irâde-i aliyye-i sadâret-penâhileri buyurulur ise ifâ-yı muktezâsı bâbında ve her halde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 25 Cemâziye'l-evvel sene 1276/Kasım 1859"⁶².

2) İrâde-i Seniyye ve Sadâretin Arz Tezkiresi ise şöyledir:

“Atûfetlü Efendim Hazretleri

Usûl-i müttehize-i tasarrufiyye iktizâsından olmak üzere Maliye Meclisi'nin lağvı husûsu emr ü fermân-ı Hümâyûn-ı Hazret-i Padişâhî muktezâ-yı celîli vechle Mâliye Nezâret-i Celîlesine bildirilmiş olmasıyla meclis-i mezkûrdan infisâl eden zevâta sâye-i ihsan-vâye-i cenâb-ı mülûkânede tahsîsi lâzım gelen maaşların mikdârını mübeyyin tanzîm kılınan pusulaların takdîm olunduğuna ve ba'zı mutalaata dâair nezâret-i müşârûnilehânın vârid olan tezkiresi Meclis-i Hâss-ı Vükelâda kırâat olunup Hazine-i Celîlenin mültezimler ve taraflar ile zuhûra gelen münazaat ve muhâsebâtından ekserisi kaleme kabil-i fasl ve rü'yet olunmayup tetkîkat-ı amikaya muhtac olmak ve bu sırada mültezimlerle taraflardan müntehab azayı muvakkat dahi bulunması usul-i müttahize icâbından bulunmak hasebiyle Meclis-i Muhâsebe Şubesi olarak bir cemiyetin teşkîl ve infisal eden azadan dört zatın işbu cemiyetde bulunmak üzere bi'l-intihab Meclis-i Muhâsebe'ye ta'yîn kılınması lâzım geldiğine ve azadan saadetlü Kemal Paşa Hazretleriyle izzetlü Fâik ve Latif ve Necib efendiler nizamat-ı maliye ve hususât-ı câriyeye vâkıf ve mücerrebül-etvâr olmalarıyla bunların meclis-i mezkûra me'mûriyetleri münâsib göründüğüne binaen ve müşâr ve mûma-ileyhimin melfûf pusulada gösterildiği mikdâr maaşlar tahsis ve itası ile teşkîl olunacak cemiyetde bulunarak haftada iki gün aza-yı muvakkate ile beraber husûsat-ı meşrûhaya bakmak ve eyyâm-ı sâirede taşralardan celb olunmakta olan muhâsebe defterlerinde muharrer bekayadan mümkün ve müessirül-husûl olanlarını emvâl-i hazîne çürüdülmemek üzere dehal tedkîk ve tefrik ile sür'at-ı istihsâli çaresine bakılması için bâ-müzekkere meclise beyân eylemekve zimemât-ı sâire-i hazinenin dahi sür'at-ı istihsâline i'tina ve gayret itmek üzere Meclis-i Muhâsebe A'zalığına icrâ-yı me'mûriyetleri ve Maliye meclisi re'isi sâbık saadetlü Sadreddin Bey Efendi hazretleriyle aza-yı ma'zûleye pusulada gösterilen mikdâr maaşlar tahsis ve ihsan buyurulması ve diğer pusula-i melfûfede gösterildiği üzere lağv olunan Meclis-i Mâliye ketebesinin dahi gayr-i ez-tenzîl muharrerü'l-mikdâr maaşlar ile kalemlerine i'âde olunup fakat içlerinden üç neferinin bi't-tefrik zıkr olunan cemiyetin umur-ı tahririyyesinde kullanılması suretleri beynel-huzzâr dahi tasvib olunmağla ol vechle icrâ-yı iktizâları ve fakat Meclis-i Muhâsebe A'zalığından afvı beyân olunan saadetlü Mehmed Şâkir Efendi Hazretleri kudema-yı me'mûrînden ve merhamet ve atıfet-i seniyye-i velinimete sezâvâr bendegân-ı saltanat-ı seniyyeden olmasıyla kemakân azâlık me'mûriyetinde ibkası tensib olunmuş ise de ol bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hazret-i şehriyârî müte'allık ve şeref-sudûr buyurulur ise mantûk-ı celîli icra olunacağı ve zıkr olunan tezkire ve pusulalar manzûr-ı âlî buyurulmak için arz ve takdîm kılındığı beyânıyla

tezkire-i senvâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 14 Receb sene 1276/Ocak 1860”⁶³.

“Şefkatli Efendim hazretleri,

Devlet idaresindeki işlemlerin düzenlenmesi amacıyla Maliye Meclisinin ilga edilmesi olayı fermanınız gereği olduğu Maliye Bakanlığı tarafından bildirilmesi sebebiyle, adı geçen meclisten ayrılan şahıslara tahsis edilecek maaşların miktarları belirlenmiş bulunmaktadır. Konunun Bakanlar Kurulunun özel toplantısında ele alınarak hazine ve mültezimler ile taraflar arasındaki tartışmalar bir son vermek gayesiyle Meclis-i Muhasibeye yeni bir şube ilave edilmesi ve ortada kalan azaların bu şubeye tayin edilmeleri uygun bulunmaktadır. Üyelerden Kemal Paşa ile Faik, Latif ve Necib Efendiler mali konularda tecrübeli ve yetenekli olmaları hasebiyle bu meclise atanmaları münasib olup ekte belirtilen maaş ile tayinlerinin yapılması ve haftada iki defa Meclis-i Muhasebenin işlerine bakmaları ve diğer günlerde ise taşradan gelen muhasebe defterlerinin incelenerek hazineye gelecek zararların önlenmesine çalışmaları uygundur. Maliye meclisi eski başkanı Sadreddib bey’in de maaş indirimi olmadan bunlara ilhakı arzu edilmektedir.

Gereğini arz ederim.

14 Receb sene 1276/Ocak 1860”

“Ma’rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta’zîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan tezkire ve pusulalalar manzûr-ı meali-mevfûr-ı cenâb-ı mülûkâne buyurulmuş ve husûsat-ı muharrerinin tensîb ve istîzân buyurulduğu vechle icrâ-yı iktizâları ve müşârün-ileyh Şakir Efendi’nin dahi kemâkân azalık me’ûriyetiyle ibkası müte’allık ve şeref-sudûr buyurulan emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i padişâhî mukteza-yı münîfînden olarak mezkûr tezkir ve pusulalarına savb-i sâmi-i âsaffilerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veıyyü’l-emrindir.

Fî 15 B [Receb] sene 1276/Ocak 1860”⁶⁴.

Meclis-i Muhâsebe de varlığını ancak 1280/1863 tarihine kadar sürdürdü⁶⁵. 1278/1862 yılının Mayıs ayında Divân-ı Muhâsebât Komisyon-u Muvakkat’ı kurulmasına rağmen fiilen ve tam olarak göreve başlamadığından dolayı, bu vazifeyi yine Meclis-i Muhâsebe yürütmüştür. Osmanlı Devleti Sâlnâmelerinden edindiğimiz bilgilere göre 1862 tarihinde Divan-ı Muhâsebât’ın vazifesini ifa eden Meclis-i Muhâsebe’nin teşkilâtı şöyledir:

Reis: Ahmed Efendi

Aza: Şevki Efendi,

Enverî Efendi,

Kemal Paşa,

Mehmed Efendi,

Nazîf Efendi,

⁶³ BOA. İrâde-Meclis-i Mahsûs, No: 733

⁶⁴ BOA. İrâde-Meclis-i Mahsûs, No: 733

⁶⁵ BOA. İrâde-Meclis-i Mahsus, No: 733

Ali Beğ,
Mahmûd Efendi,
Latîf Efendi,
Fâik Efendi,
Hâmid Efendi,
Necîb Efendi.

Kâtib-i Evvel: Halil Bey.

Kâtib-i Sâni: Muhyiddin Efendi

Cemiyet Başkâtibi: Abdullah Efendi.

1279/1862 tarihinde sadece bazı değişikliklerin olduğunu görüyoruz⁶⁶.

Muhâsebe Kâtibi: Refik Bey⁶⁷.

Meclis-i muhâsebe üyelerinin ve Meclis-i Maliye üyelerinin hem isimleri ve hem de maaşları konusunda ise, bizi şu belgeler aydınlatmaktadır:

"Bu defa bâ-irâde-i seniyye-i şâhâne lağv olunan Meclis-i Mâliye re'îsi ve azâsının maaş-ı kadîmleriyle bundan infisal idenlere ve Meclis-i Muhâsebe'ye me'mûriyeti lazım gelenlere mazulîn ve me'mûrîn maaşları olarak tertîb olunan maaşların mikdarını mü-beyyin pusuladır.

1500 re'îs-i Meclis-i sâbık saadetlü Sadri Bey Efendi Hazretleri maaşı

3000 azâdan saadetlü Kemal Bey Hazretleri

1250 saadetlü Ömer Faiz Efendi

4000 İzzetlü Faik Efendi

4500 İzzetlü Latif Efendi

3500 İzzetlü Eşref Bey

2000 İzzetlü İsmail Bey

+1500 İzzetlü Necib Efendi

44750 02500 muahharan evrak müdürlüğüne me'mûr buyurulan izzetlü Kadri

Bey'in ma'zûliyyet-i sâbıka maaşı

Minhâ et-tahsisat

Tahsis kılınacak mazuliyet maaşları

Müşârün-i	Mûma-i leyh	Eşref Bey'e	İsmail Bey'e
leyh Sadri	Ömer Faiz	guruş 2500	guruş 2000
Beyefendi	Efendi		
Hazretlerine	Guruş 4000		
Guruş 5700			

⁶⁶ Devlet-i Aliyye Sâlnâmesi, Dersââdet 1279, sh. 41

⁶⁷ Devlet-i Aliyye Sâlnâmesi, Dersââdet 1278, sh. 42-43; 1279, sh. 41

Cem'an guruş 16000

02500, 18500

Mûmâ-i leyh Kadri
Bey'in ma'zûliyet-i sabı-
ka maaşu olup kemâkân
i'tâsı tabiat-ı maslahat
icâbından olan meclis-i
Muhâsebeye me'mûri-
yetleri iktiza edenlere
zammiyle ve kadimi
vechle tahsisi lazım ge-
len

Müşarün-i leyh
Kemal Paşa Haz-
retlerine guruş
5000

Mûma-i leyh
Faik Efendi'ye
Guruş 4000

Latif
Efendi'ye
guruş
4500

Efen-

Necib
Efendi'ye
guruş
2000

Cem'an guruş
15500

Cem'an yekûn
guruş 34000

Mizân guruş 47250
34000" 68.

68 BOA. İrâde-Meclis-i Mahsûs, No: 733

خطی است
اصول تحریر قضایه
افضالی بره زردی است
دادار اولاد کلچک جمعی
شیخ اولم و بوردوهر مندوهر و افدره متقی
اعضایه دمه رانک
نقده مات مالک
عخصی
میرد بقالی دهمکده
عزیزت
میرد
عظایه
فقط
عظایه
و بوی شوش در روزنامه

خطی است
اصول تحریر قضایه
افضالی بره زردی است
دادار اولاد کلچک جمعی
شیخ اولم و بوردوهر مندوهر و افدره متقی
اعضایه دمه رانک
نقده مات مالک
عخصی
میرد بقالی دهمکده
عزیزت
میرد
عظایه
فقط
عظایه
و بوی شوش در روزنامه

خطی است
اصول تحریر قضایه
افضالی بره زردی است
دادار اولاد کلچک جمعی
شیخ اولم و بوردوهر مندوهر و افدره متقی
اعضایه دمه رانک
نقده مات مالک
عخصی
میرد بقالی دهمکده
عزیزت
میرد
عظایه
فقط
عظایه
و بوی شوش در روزنامه

خطی است
اصول تحریر قضایه
افضالی بره زردی است
دادار اولاد کلچک جمعی
شیخ اولم و بوردوهر مندوهر و افدره متقی
اعضایه دمه رانک
نقده مات مالک
عخصی
میرد بقالی دهمکده
عزیزت
میرد
عظایه
فقط
عظایه
و بوی شوش در روزنامه

خطی است
اصول تحریر قضایه
افضالی بره زردی است
دادار اولاد کلچک جمعی
شیخ اولم و بوردوهر مندوهر و افدره متقی
اعضایه دمه رانک
نقده مات مالک
عخصی
میرد بقالی دهمکده
عزیزت
میرد
عظایه
فقط
عظایه
و بوی شوش در روزنامه

3.2.4 Islâhât-ı Maliye Meclisi Komisyonu

1853-1856 yılları arasında devam eden Kırım savaşı sebebiyle Osmanlı Maliyesi ciddi bir krizle karşı karşıyaydı. Devletin gelirleri, özellikle savaş giderlerini karşılayamaz duruma gelmişti. İşte bu durum, Osmanlı Hazinesini ilk kez dış borçlar almaya zorladı. Bu durumun da yeni malî problemler ortaya çıkarması üzerine, meseleleri halletmek üzere Mehmed Rüşdi Paşa'nın başkanlığında Islâhât-ı Maliye Meclisi adı altında bir Komisyon kuruldu. Komisyonun önemli görevleri arasında, malî reformların tartışılması, gelir ve giderlerin kontrol altına alınması, vergilerin tahsili ve Hazineye ait meselelerin ıslâhı gibi konular vardı. 5 Zilhicce 1276/25 Nisan 1860 tarihinde Mehmed Rüşdi Paşa'nın Komisyon başkanlığına tayin edilmesiyle alakalı Hatt-ı Hümâyûn aynen şöyledir:

"Vezir-i Me'âli Semirim Kaimmekâm Paşa,

Derdest bulunan Islahat-ı Mâlîye Riyâsetine Vükelâ-yı Devlet-i Aliyye'mizden ehliyetli bir zatın tâ'yini lazım gelmiş ve Sadr-ı Sabık Rüşdi Paşanın dirâyet ve istikameti müsellemler bulunmuş olduğundan zıkr olunan riyâset hizmet-i mühimmesine müşarün-ileyhin tâ'yini bi't-tensib kendüsi celb ile me'mûriyeti icra olunmuş olmağla ilân-ı keyfiyete ibtidâr olunsun.

5 Zilhicce 1276/Haziran 1860"⁶⁹.

Bazı önemli meseleleri görüşen ve müzâkereye başlıyan Komisyon 14 gün sonra yeni bir statü değişikliği ile karşı karşıya kalmıştır.

Islâhât-ı Maliye Meclisi Reisliğine Mehmed Rüşdi Paşa'nın Tayini ile Alakalı Hatt-ı Hümâyûn, BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 3046

۵

وزیر صاحب کرامت قائم مقام پاشا
در دست برداشته اصلاحات سابقه محبسی و ریاسته و کلای دولت علیه مزوره اخصیاتی بر ذراتک تعیین نمودم
و در سابقه رستری پاشا ذراتک و ریاسته و استقامتی سلم بولستی و در بعضی مذکره و ریاسته دولت مزوره
مذراتک تعیینی با تنبیب کزدوسی حجاب اید ناصرینی اجرا و قسری در بعضی اعلیایه کیفیتاً ابتداء اولست
و بمنز تقالی و تقدیس حضرتنری موفقه بوده امینه
ع

⁶⁹ BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 3046; Mehmed Rüşdü Paşa için bkz. Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. II, sh. 386-387

3.2.5 Meclis-i Âlî-i Hazâin

15 gün sonra Islâhât-ı Maliye Komisyonu hem statü ve hem de isim değişikliğine uğramıştır. İsmi Meclis-i Âlî-i Hazâin şekline çevrilen Meclis'in protokoldeki yeri de yeniden belirlenmiştir. Bu yeni statüye göre, Meclis-i Âlî-i Hazâin, o dönemde mevcut olan protokolde en yüksek yeri işgal eden Meclis-i Tanzîmât'ın altında ve ancak Meclis-i Vâlâ-i Ahkâm-ı Adliye'nin üstünde bir yere oturtulmuştur. Yeni teşkil edilen haliyle Meclis-i Âlî-i Hazâin, Osmanlı Devleti'nin bütün işlerini ıslah ve teftiş göreviyle tavzif olunmuştur⁷⁰.

Yeni kurulan bu Meclis'in hem vazifeleri ve hem de üyeleri ve idârî teşkilâtı ile alakalı en geniş bilgiyi kuruluşu ile alakalı İrâde-i Seniyye'den öğreniyoruz. Bu sebeple 19 Zilhicce 1276/09 Mayıs 1860 tarihli İrâde-i Seniyyeyi olduğu gibi buraya almak istiyoruz:

"Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Bu kerre teşkil buyurulmuş olan Islahat-ı Mâliye Meclisine bir ism-i münasib tesmiyesi lâzım gelerek çünkü illet-i ğâiye-i te'sisi kâffe-i hazâin-i şahanenin umûrını ıslah madde-i mu'tena-behası olduğundan bu maksadı müfid olmak üzere Meclis-i Âlî-i Hazâin nâmı verilmiş ve komisyonluk halinde iken a'zası aralıkda devam etmekte olan ba'zı vükelâ-yı fihâm ile hizmet-i Devlet-i Âliyyede bulunan üç ecnebi me'mûrundan ibaret olmasıyla bunlardan başka a'zay-ı daimî olmak üzere oldukça umur-ı hesabiyeye ve usul-ı devlete vâkif ba'zı zevatın intihab ve ta'yini icab-ı halden bulunduğu binâen münasibleri lede'l-te'emmül Meclis-i Âli-i Tanzimat a'zasından Devletlû İsmail Paşa Hazretleri ma'lumat-ı kâmile ashabından olmasına ve ticaret mua'vini sabık sa'adetlû Remzi Efendi dahî erbab-ı rü'yet ve fetânetden bulunmasına mebni müşâr ve mûmâ ileyhimanın Meclis-i mezkûre a'zalığı ve teba'i Devlet-i A'liyye'nin sınıf-ı sairesinden dahî bu meclisde ba'zı mû'teber zatların bulunması hem işçe ve hem de bunların bir sûretle istihdamları hakkında deveran eden efkârca münâsib olacağından erbab-ı vukuftan ve mütehayyızân-ı sarrafândan Tongur oğlu Ohânnes Efendi'nin ve ticaret meclis-i a'zasından Ağâton Efendi'nin dahî a'za olmaları ve mûmâ-ileyh Ohânnes Efendi artık sarraflıktan çıkub odasının işine bizzat bakması ve kendüsüne devlet me'mûru sıfatıyla bir haysiyet dahi verilmesi lazım geleceğinden bazı emsali misüllü uhdesine rütbe-i ûlâ sınıf-ı ûlâ ve Ağatun Efendi dahî rütbe-i saniye sınıf-ı mütemâyizi tevcih ve ihsan buyurulması ve kendülerine ilerüde münhal vukû' buldukça münasib vecihle ma'aşlar dahî tertib ve tahsis kılınması ve mua'melat-ı kalemiyyenin Fransızca'dan Türkçeye ve Türkçeden Fransızcaya tercüme hususlarının idâresi zımında şimdilik iki mütercim kâtib olmak ve ba'de icab eder ise bir de Türkçe Meclis Kâtibi ta'yin kılınmak üzere Beyrut politika me'mûru olub bu tarafda bulunan Bab-ı Âli Terceme Odası hulefâsı mütehayyızânından izzetlû Sabri Efendi'nin ve Bab-ı Valay-ı Sera'skeri mütercimi Ohânnes Efendi'nin Bab-ı Seraskerice olan irtibatı kalmak ve uhdesine rütbe-i saniye tevcih kılınmak üzere icrâ-yı me'mûriyetleri ve muma ileyh Sabri Efendi'nin ma'iyetine yine tercüme

⁷⁰ Mehmed Rüşdü Paşa için bkz. Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. IV, sh. 827-828

odası hülefasından Mehmet Efendi ile bir mübeyyiz ve Ohannes Efendi'nin ma'yyetine dahî tahrirat-ı ecnebiye kaleminden Karâbet Efendi ile bir mübeyyiz ve Meclisin tahrirat kalemine dahî mektûbi odasından ve aklam-ı saireden iki müsevvid ve üç mübeyyiz intihab ve ta'yin edilmesi beyne'l-havâs tasvip kılınmış ise de ol babda her ne vecihle emr ü ferman-ı hümayûn-ı Cenâb-ı Mulûkâne mütea'llık ve şeref-sûdur buyurulur ise mantuk-ı münifi infaz olunacağı beyanıyla tezkere-i senâveri terkime ibtidar kılındı Efendim.

Fi 1276 Zilhicce 18/Haziran 1860"⁷¹.

"Şefkatli Efendim Hazretleri,

Bu kere teşkil buyurulmuş olan Islahat-ı Mâliye Meclisine münasib bir ad verilmesi gerekmektedir. Çünkü asıl kuruluş gayesi hazineye ait bütün işlerin ıslah edilmesi olduğundan Meclis-i Âlî-i Hazâin adı verilmiştir ve azaları arasında üç bakan ile üç yabancı aza bulunmaktadır. Bunların dışında tecrübeli ve dirayetli daimi azalara da ihtiyaç bulunduğu Meclis-i Âli-i Tanzimat a'zasından Devletlû İsmail Paşa Hazretleri yeterli bilgi sahiplerinden olmasına ve ticaret mua'vini sabık sa'adetlû Remzi Efendi dahî dirayetli bir memur kabul edilmesi sebebiyle bunların Meclis a'zalığı önemli olduğu kadar, Devletin başka alanlarında uzmanlığı bulunan Tongur oğlu Ohânnes Efendi, ve ticaret meclis-i a'zasından Ağâton Efendi'nin dahî a'za olmaları ve Ohânnes Efendi'nin artık sarraflıktan çıkub odasının işine bizzat bakması ve kendüsüne devlet me'mûru sıfatıyla bir haysiyyet dahi verilmesi lazım gelecektir. Bunlara rütbe-i ûlâ sınıf-ı ûlâ ve Ağatun Efendi dahî rütbe-i saniye sınıf-ı mütemâyizi tevcih ve ihsan buyurulması ve kendülerine ilerüde münhal vukû' buldukça münasib vecihle ma'aşlar dahî tertib ve tahsis kılınması gerekmektedir.

Kalem işlerinde istihdam edilmek üzere Fransızca'dan Türkçeye ve Türkçeden Fransızcaya tercüme hususlarının idâresi zımında şimdilik iki mütercim kâtib olmak ve sonra da icab eder ise bir de Türkçe Meclis Kâtibi ta'yin kılınmak üzere Beyrut politika me'mûru olub bu tarafda bulunan Bab-ı Âli Terceme Odası uzmanlarından Sabri Efendi'nin ve Bab-ı Valay-ı Sera'skeri mütercimi Ohânnes Efendi'nin Bab-ı Seraskerice olan irtibatı kalmak ve uhdesine rütbe-i saniye tevcih kılınmak üzere icrâ-yı me'mûriyetleri ve adı geçen Sabri Efendi'nin ma'yyetine yine tercüme odası uzmanlarından Mehmet Efendi ile bir katip; Ohannes Efendi'nin ma'yyetine dahî yabancılar kaleminden Karâbet Efendi ile bir katip; Meclisin tahrirat kalemine dahî mektûbi odasından ve diğer kalem odalarından beş katip ta'yin edilmesi uygun görülmektedir. Gereği için İrâde-i Seniyye sâdir olmak üzere arz olunur Efendim.

Fi 1276 Zilhicce 18/Haziran 1860"

"Ma'rûz-ı Çâker-i keminelidir ki,

Reside-i dest-i tekrîm olan işbu Tezkere-i Sâmîye-i Asafâneleri manzûr-ı Şevket-mevfûr-ı Cenâb-ı Pâdişâhî buyurulmuş ve zikir olunan Meclise nam-ı mezkûrun verilmesi ve müşar ve mûma ileyhimanın a'za nasbı ve husûsat-ı sairenin dahî tasvip ve istizan buyurulduğu vecihle icrâ-yı muktezâları mütea'llık ve şeref-sûdur buyurulan emr ve irâde-i seniyye-i Hazret-i Şehriyârî icab-ı âlisinden bulunmuş olmağla ol babda emr ü ferman Hazret-i Veliyyü'l-emrindir.

⁷¹ BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 30450; Mehmed Rüşdü Paşa için bkz. Sicill-i Osmânî, c. II, sh. 386-387

Fi 1276 Zilhicce 19/Haziran 1860"⁷².

Önemle ifade edelim ki, Meclis-i Âlî-i Hazâin de Rebiülevvel 1278/Eylül 1861 tarihinde lağv edilmiştir. Bunun lağvedilmesinden sonra aynı yılın sonuna doğru Divân-ı Muhâsebât'ın teşkil edildiğini biraz sonra anlatacağız⁷³.

12 cemâziyelâhir 1282/3 Kasım 1865 tarihinde yeniden tesis edilen Meclis-i Âlî-i Hazâin, aynı tarihli Meclis-i Âlî-i Hazâin Nizâmnâmesi ile yeni vazifeler ve yetkiler ile donatılmıştır⁷⁴. Bu yeni teşkilde, hem tam devreye giremeyen Divân-ı Muhâsebât'ın rolü vardır ve hem de Osmanlı Devletinin bir türlü devlet bürokrasisini tam olarak yerine oturtamamasının rolü mevcuttur. Yeni teşkil olunan Meclis-i Âlî-i Hazâin'in başına Fâzıl Paşa getirilmiş ve Şevval 1282'de ise Mehmed Paşa tayin edilmiştir. Muharrem 1283/Mayıs 1866 tarihinde Meclis-i Âlî-i Hazâin, tamamen ilga olunmuştur⁷⁵.

1277/1860 tarihinde Meclis-i Âli-i Hazâin'in Teşkilâtı Ve Üyeleri:

Reis: Mehmed Rüşdi Paşa

Aza: İsmail Paşa, Ohannes Efendi, Remzi Efendi, Agaton Efendi, Vak'a-nüvis Ahmed Cevdet Efendi

Kâtib-i Evvel: Nâzım Bey.⁷⁶

⁷² BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 30450; Mehmed Rüşdü Paşa için bkz. *Sicill-i Osmânî*, c. II, sh. 386-387

⁷³ *Sicill-i Osmânî*, c. IV, sh. 825-826

⁷⁴ *Düstur*, 1282, sh. 886-888

⁷⁵ *Sicill-i Osmânî*, c. IV, sh. 825-826

⁷⁶ *Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye*, Dersââdet 1277, sh. 38.

Efendî'den Bazı Mali Tedbirlerin Alınmasını İsteyen Padişah Abdülaziz'in Hattı Hümayunu aynen şöyledir:

“Vezîr-i Ma'âli-semîrim,

Cümlelerin malûmudur ki, umur-ı mâliye her devlette mesâlih-in ruhu makamında dır. Asr-ı sabıkta bazı esbab-ı zaruriye ve ahval-i fevkalâdeden dolayı vuku bulan masârif bir takım düyûna sebep olarak bir cüz'i suret-i muntazamada ise de cüz'-ü diğeri müteferrik olduğundan ve bunun bir miktarını örtmek için kavaim-i nakdiye çıkarılmış idüğünden şu hal İdare-i Mâliyece mücib-i teşettüt olmuş ve müşkilât-ı hazıraya sebebiyet vermiştir.

Memâlikimizin kabiliyet-i müsellemesi derecesinde ma'muriyetin ikmâli ve kâffe-i sunûf-ı teba'amızın tamamîyet-i refah-ı hal ve servetlerinin istihsali ve asâkirimizin her hal ve mahalde tamami-i refah ve intizamlarının ve bir gûna zaruret çekmemeleri esbabının istikmalî ile Devlet-i Aliyyemizin kuvve-i beriyye ve bahriyesinin hüsn-ü halü kemâle yitürülmesini velhasıl her gûna ıslahat-ı mülkiyenin vücuda getirilmesi hakkında olan efkâr ve arzuların husulü umur-u Mâliye'nin yoluna konulmasına mütevakkıf olduğu indimizde meczum olduğuna ve bu dahi vâridatı yolu ile alub doğru sarf etmek ve hesabını açık görüb herkese bildirmek ile Devletçe ve halkça muâmelât-ı Mâliye'ye esas olan itibarı vermeğe mütevakkıf idüğüne binaen şu hususta lâzım olan ihtimam ve ikdamın sarf olunması matlûbumuzdur.

Hizmet-i Sadaret kâffe-i devâirin merci-i tabî'î ve resmisi olduğundan, umur-u maliye dahi bu sırada olduğu misüllü kâffe-i vükelamız taraflarından birlikte olarak, bu madde-i mühimme için çalışılmakta ise de bu babda lâzım olan kâffe-i tedâbirin ittihazıyla alel-umum hazâinimizin beher sene ilân olunmak üzere muvâzenelerini yapıdurup Devletimizin irad ve masrafını tekabül ettirmekle beraber düyun-u mevcudenin te'diyesi ve evrak-ı müdedâvilenin men'i mazarratı için lâzım gelen esbabı taharri ve bu makule düyunun tesviyesi suret-i muntazamaya konulmakla hâsıl olabileceğinden, bunun mukabilinde hazinenin taahhüdâtı ifa olunacak surete konulmak üzere vâridat-ı cedide bulunması zımında iktiza eden tedâbiri ittihaz edüp hâsılı bu babda lâzım olan her türlü ıslâhatı vücade getirmek iktiza etmekle; bunun Nezâret-i Mâliye'ye bir idare-i müstakille ve mahsusa olup vezaif-i asliyyesi bâkî olduğu halde bil-cümle hazâinimizin nezaret-i umumiyesi hizmeti sadarete ilhakan uhdene havale olunmuştur.

İslâhat-ı matlûbenin bir an evvel husule gelmesi matlûb-u kat'îmiz olduğu gibi bu makule ahvalde ittihaz olunacak tedabirin dahi etraflı ve mükemmel olması lâzım olduğundan ve mukaddem yapılmış olan Meclis-i Hazâin âzâsı dahî bî't-tab' mahiyetinde bulunacakları cihetle anların içlerinde bulunan erbâb-ı malûmat ve vukufun arasında dahî istifade olunabileceğinden bu hususta her gûna tedâbiri bilhassa teemmül ve tefekkür ve verilecek kararları sair vükelamız ile dahi tezekkür ederek peyderpey tarafımıza arz ve istizan eylesin. Cenab-ı Hak cümleyi muvaffak ederek mesâimizi netice-i matlûbeye

“Değerli Başbakanım;

Cümlenin malûmudur ki, mâliyyeye ait işler her devlette devlet işlerinin ruhu makamındadır. Geçmiş asırda bazı zaruri sebepler ve olağanüstü haller nedeniyle meydana gelen borçlara sebep olarak farklı şeyler söylenebilirse de, bunların bir miktarını kapatmak için kağıt paralar çıkarıldığından bu durum Maliye idaresi açısından büyük zorluklara sebep olmuştur.

Memleketimize layık imarın tamamlanması ve vatandaşlarımızın tam refahının sağlanması ve herçeşit servetlerinin ortaya çıkması için ve de askerlerimizin bütün ihtiyaçlarının karşılanarak hem karada ve hem de denizde Devletimizin beklenen güce ve seviyeye ulaşması ve özetle devlette reformların tamamlanması için mali meselelerin yola konulması gerekmektedir. Bu da gelirlerin arttırılması, doğru yerlere sarfedilmesi ve de hesabın açık tutulması ile mümkündür. Bu sebeple devlet ve millet olarak mali işlemlere gereken itibarı kazandırmak en büyük arzumuzdur.

Başbakanlık devlete dair bütün dairelerin resmî ve tabi’i merci’i olduğundan ve de mali konular devletin en önemli meselelerinden bulunduğundan, diğer bakanlar ile birlikte bu önemli konu hakkında müzakereler yapmanız, gerekli tedbirleri almanız, her sene umuma ilan edilmek üzere bütçeleri hazırlamanız, devletimizin gelir ve giderlerini karşılaştırarak mevcut borçların ödenmesi ve tedavülde olan banknotların verdiği zararların giderilmesi için sebeplerin ve yolların araştırılarak borçların tesviyesi gerekmektedir. Bunun için de hazinenin taahhütlerini karşılayacak yeni gelir kaynakları meydana getirmek üzere gerekli tedbirlerin alınması icabetmektedir. Bunun temin edilmesi için Maliye Bakanlığında bağımsız bir birim teşkil edilerek aslî vazifeleri yanında hazinenin genel denetimi başbakanlığa ilaveten uhdene verilmiştir.

İstenen reformların bir an evvel meydana gelmesi isteğimiz olduğu gibi, bu gaye için alınacak tedbirlerin yeterli ve mükemmel olmasını sağlamak gerektiğinden, eski Meclis-i Hazâin âzâsı dahî sana yardımcı olacakları gibi, onların içlerinde bulunan bilgi ve dirayet sahibi olanlardan istifade olunabileceğinden bu hususta her türlü tedbiri diğer bakanlar ve yetkililer ile müzakere ederek peyderpey tarafımıza arz eylesin. Cenab-ı Hak cümleyi muvaffak ederek mesâimizi başarılı kilsin. âmin.

19 Receb 1278/Ocak 1862”

Layihâ ile alakalı tezkere ve İrâde-i Seniyyeden anlaşılacağı üzere, Maliye Bakanı Mümtaz Efendiden aşağıdaki hususlar istenmektedir: 1) Devlet gelirlerinin usulüne uygun olarak toplanması ve harcanması; hesapların açık tutulup herkese bildirilebilmesi. 2) Bütçe hazırlanması, denkliğinin temini ve her yıl resmen yayınlanması. 3) Devlet borçlarının tasfiyesi. 4) Giderlerde tasarruf tedbirlerine uyulması. 5) Yeni gelir

⁷⁸ BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 32695; Krş. Pakalın, Mehmet Zeki ; Tanzimat Maliye Nazırları. Cilt:1 S. 186-187; Pakalın, Mehmet Zeki; Ahmet Vefik Paşa, Yıl: 1942. S. 13-15

edilen bütün üyeleri ile fiilen göreve başlamıştır. Kaynaklardan elde ettiğimiz malumata göre, 18 Muharrem 1280/6 Mayıs 1863 tarihinde Mehmed Emin Efendi, Divân-ı Muhâsebât'ın ikinci reisi olarak vazifeye başlamış bulunmaktadır⁷⁹.

Divân-ı Muhâsebât, 1295/1878 tarihinde yeniden canlandırılmış ve Ohannes Efendi'nin başkan tayin edilmesiyle fonksiyonunu tam olarak ifa etmeye başlamıştır. 1280/1863 ila 1295/1878 yılları arasında tam fonksiyon ifa edemediği zamanlarda, vazifelerinin bazan muvakkat meclislere havale edildiği bile vâkî'dir.

Gerçekten 1288/1871 yılında Meclis-i Vâlâ'dan ayrılarak kurulan ve başına Sadrazam Mahmud Paşa'nın getirildiği Islâhât-ı Maliye Meclis-i Muvakkat'ı bu maksatla kurulan Meclislerdendir. 1292/1875 yılında ise Meclis-i Âlî-i İcrâât adıyla bir Meclis kurulmuş ve başına da Mehmed Emin Paşa getirilmiştir. 1293/1872 yılında da vazifesine devam eden bu Meclis, daha sonra ilga olunmuştur.

1295/1878 yılında evvela Hayreddin Paşa'nın başkanlığındaki Islâhât Komisyonu devreye sokulmuştur ve daha sonra da kısmen âtil duran Divân-ı Muhâsebât tekrar aktif hale getirilmiştir. Bu aktif dönemdeki başkanı Ohannes Efendi'dir⁸⁰.

Divân-ı Muhâsebât'ın geçirdiği bu serüvenleri, Osmanlı Devleti Sâlnâmelerinden de takip etmek mümkündür. Aktif olmadığı dönemlerde hep vekâletle yürütülmüştür.

Şimdi kısaca bu özetlenenleri, vesikalara dayanarak daha ayrıntılı biçimde zikre-
delim:

3.3.1 Birinci Safha; Divân-ı Muhâsebât'ın Te'sisi (Selh-i Zilkade 1279/29 Mayıs 1862-Muharrem 1280/Mayıs 1263)

Sayıştay'ın vazifelerinin sadece Meclis-i Muhâsebe'ye kaldığı, Meclis-i Âlî-i Hazâin'in ilga olunduğu ve Padişah Abdülaziz'in de bu konuda ıslâhât yapılmasını arzu ettiği bir devrede, Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde Divân-ı Muhâsebât Komisyon-u Muvakkat'ı kurulmuş ve aynı tarihte de Ruheddin Efendi oğlu Ahmed Tevfik Paşa, ilk Divân-ı Muhâsebât reisi olarak tayin edilmiştir. Biraz sonra zikredeceğimiz tezkire ve İrade-i Seniyye'den anlaşılacağı üzere, Divân-ı Muhâsebât, Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde kurulmuş; bu Divân'a Meclis-i Vükelâ yani o zamanın Bakanlar Kurulu Üyeliği verilmiş ve protokoldeki yeri de Maliye Nezâretinden sonra tesbit edilmiştir. "Mahkeme-i Kübrây-ı Tetkik" ünvanıyla kurulan Divân-ı Muhâsebât'ın ilk reisinin maaşı da aynı iradeyle 30.000 kuruş olarak tesbit edilmiştir⁸¹.

⁷⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersaâdet 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. I, sh. 434

⁸⁰ Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. IV, sh. 825-826

⁸¹ BOA. İrade-Dâhiliye, No: 33.173; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. I, sh. 308-309

Önemle ifade edelim ki, bu belge, Divân-ı Muhâsebât'ın kuruluş belgesidir; ancak bazı kitaplarda 30 Mayıs ve bizde 29 Mayıs tarihinin verilmesi, tamamen belgenin tarih kaydında kullanılan selh kelimesinden kaynaklanmaktadır. Bu ayın sonlarına doğru manasını ifade etmektedir. Şunu da ilave etmeliyiz ki, Ahmed Vefik Paşa Divân-ı Muhâsebât'ın başkanlığına atandıktan 20 gün sonra, Sırbistan'da çıkan ayaklanmayı bastırmak üzere özel bir görevle oraya gitmiş ve yerine de vekâleten Edhem Paşa getirilmiştir. Bu gazete kupürünü tartışmaları sona erdirmek için kitabımıza alıyoruz ve merak edenlerin aşağıya alacağımız sayfanın alt sağ köşesindeki haberi okumalarını tavsiye ediyoruz.

Zaten Belgrad'da iki ay kalan Paşa, 20 Safer 1279/20 Ağustos 1862 tarihinde Divân-ı Muhâsebât'ın başkanlığı görevine dönmüş bulunmaktadır. Bunu konuyla alakalı gazete haberlerinden de anlıyoruz.⁸²

⁸² 22 Zilhicce 1278/20 Haziran 1862 tarihli ve 95 Sayılı Tercüman-ı Ahvâl Gazetesi, sh. 1; 8 Ramazan 1279/27 Şubat 1863 tarihli ve 70 Sayılı Tasvîr-i Efkâr Gazetesi.

“Divân-ı Muhâsebât reisi Atûfetlü Ahmed Vefik Efendi Hazretlerinin me'mûriyet-i mahsusa ile Hümây-ı tecfik nam vapur-ı hümâyûna râkiben dünkü Çarşamba günü Köstence tarikiyle Belgrad canibine azimet etmiş old Divân-ı mezkûr riyâseti vekâleti Meclis-i Vâlâ azasından Devletlü Edhem paşa Hazretlerine ihale buyurulmuşdur.”

Zikredilen Sadâret Tezkiresi'ni ve bu tezkireye binâen sâdır olan Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihli İrâde-i Seniyye'yi, bugünkü Sayıştay'ın yani Divân-ı Muhâsebât'ın te'sis tarihi belgesi olarak aynen almak istiyoruz:

"Şefkatli Efendim Hazretleri,

Zat-ı âlinizin başarılarının gölgesinde teşebbüs edilmiş olan mali konuların ıslahı

prensibi, mali problemlerin ortadan kalkmasının sebepleri olduğu kabul edilmekle beraber, gelecekte mali meseleleri idare edebilmek için şunların yapılması gerekmektedir:

Bütçe meselesinin gerçek ve kuvvetli bir yola sokulması ve düzenlenmesi; yani devlet giderlerinin mevcut gelirler muvacehesinde belirlenmesi ile gelirden fazla gidere baş vurulmaması için her idari daireye tahsis edilen gider cetvelinin sınırlarını geçmeyerek sene sonunda giderlerinin hesabını vermesi; gelir noktasında ise Devlet Hazinesine gelen gelirlerin harcanması gereken yerlerde ziyan olmadan doğru bir şekilde harcanması gerekmektedir.

İşte bunların yapılabilmesi için her devlette olduğu gibi, devletin mali hesaplarının Yüksek bir Tetkik Mahkemesine havale edilmesiyle mümkün olacaktır. Bu sebeple Divân-ı Âlî-i Muhâsebe adıyla bir meclis teşkili hatırlatılarak bunun tüzük taslağı düzenlenmiş ve tarafınıza sunulmuştur. Daha sonra bu mesele Padişahımızın tasdikine sunulmuştur. Şimdiden başkanın tayin edilerek banknotların tedavülden alınması ve devlete ait farklı borçların incelenerek ilgili tesviye komisyonlarına havale edilmesi gerekmektedir. Bu işler bittiğinde Divan üyelerinin tayin edilerek tüzük gereği hemen işe başlattırılmaları, maddi ve manevi yararlarına vesile olacaktır.

Buna binaen Divan-ı Muhasebat başkanlığına uygun bir isim düşünülerek Evkaf Bakanı Ahmed Vefik Paşa Hazretleri, hem dirayeti ve hem de bu konudaki bilgisi nazara alınarak hem de iffet ve dürüstlük timsali olması hasebiyle, hem Bakanlar Kurulu üyeleri arasına girmek ve protokol defterinde Maliye Bakanının hemen arkasından gelmek üzere Divan-ı Muhasebat Başkanlığının adı geçen zata verilmesi ve ondan boşalacak Vakıflar Bakanlığına da onun gibi iffetli ve dürüst bir insanın tayini mali reformların başarısı açısından önemlidir.

Başbakanlık müsteşarı Hakkı Bey istenen sıfatları haiz olduğundan kendisinin Vakıflar Bakanlığına tayin edilmesine ve müsteşarlık hizmetine de herkesçe bilinen dirayeti ve ehliyeti sebebiyle Maliye Bakanı Mümtaz Efendinin tayin edilmesine; Maliye Bakanlığına da mali meseleler ve hazine konularında gerekli bilgi ve tecrübeye sahip olan Maliye Müsteşarınının yüksek bir rütbeye terfi ettirilerek Mecdi Efendinin tayin edilmesine; Başbakanlık müsteşarlık maaşının 35.000; Maliye Bakanının 50.000 ve Vakıflar bakanının 40.000 kuruş olduğu bilinmekle beraber, her birine 40'ar bin maaş verilerek arta kalan 5.000 kuruşun da Divan-ı Muhasebat'ın genel masrafları için olacak tahsisat 25.000 kuruş ilave edilmesine ve Ahmed Vefik Paşa'nın yeni memuriyeti için de 30.000 kuruş maaş tahsisine karar verilmesi tarafımızca uygun görülmektedir. Elbetteki her hal ü karde emir ve ferman Padişahımız efendimizindir Efendim.

Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862".

"Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Sâye-i muvaffakiyet-vâye-i Hazret-i Şâhânedi teşebbüs olunmuş ıslâhât-ı mâliyenin esası müşkilât-ı maliyenin esbâb-ı indifâ'ını bulmakla beraber idâre-i âtiyeyi te'min için muvâzene usûlünün bir sûret-i sahîha ve kavîyyeye rabtı ya'nî masârifât-ı devletin vâridât-ı hâsılâya göre ta'yini ile îrâddan ziyâde masraf edilmemesi için her bir memur dâiresine tahsis olunan masrafın haddini geçmeyerek sene âhîrinde muvâzenesine göre

masrafı hesâbını vermesi ve îrâd tarafında dahi Hazine-i Devlete gelen vâridâtın mecârisinde telef olmayarak doğruca getirülmesi kâidesini ibâret olub bu dahi her devletde olduğu gibi umûr-ı hesâbiyenin bir Mahkeme-i Kübrây-ı Tetkik'e havalesiyle hâsil olacağına ve Divân-ı Âlî-i Muhâsebe nâmiyle bir Meclis Teşkili tahattur olunarak bunun Nizâmı Lâyihası derdest-i tanzîm ve takdîm olub fakat esası makrûn-ı emir ve irâde-i seniyye-i Hazret-i Padişâhî buyurulduğu halde şimdiden reisinin nasbıyla kavâmi-i nakdiyenin tedâvülden alınması ve düyûn-ı müferrikanın tetkikiyle tesviyesi komisyonları dahi ana havale olunarak bu işler bitdikde zikr olunan Divân Azasının ta'yiniyle nizâmı mücebince işine başlattırılması her halde fevâdi-i maddiye ve ma'nevîyeyi hâsil edeceğine binâen bu riyâsete bir münâsib zat düşünülerek Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı Atüfetlü Ahmed Vefik Efendi Hazretleri derkâr olan dirâyet ve ma'lûmâtından başka gâyet iffet ve istikamet ashâbından olmasıyla Meclis-i Vükelâ azasından olmak ve Defter-i Teşrifât'da Maliye Nezâreti'nin altında bulunmak üzere Divân-ı Muhâsebe Riyâsetinin müşârünileyhe tevcihi ve bu halde açılacak olan Evkâf Nezâretine dahi oraca teşebbüs olunmuş olan islâhât ve hüsn-i idâresinin devamı için müstakim ve aff bir zatın tayini lâzım olduğuna;

Ve Sadâret Müsteşârı Atüfetlü Hakkı Bey Efendi Hazretleri sıfât-ı matlûbeyi câmi' olacağından müşârünileyhin dahi Nezâret-i mezkûreye tayini ile açılacak müsteşârlık hizmetinin dahi haysiyyet ve dirâyet-i müsellemesi iktizâsınca Maliye Nâzırı Atüfetlü Mümtaz Efendi Hazretlerine ve Maliye Nezâret-i Celîlesinin dahi umûr-ı maliye ve ahvâl-i hazâine derkâr olan ma'lûmlâtı cihetiyle rütbesinin bâlâya terfî'yle Maliye Müsteşârı Sa'âdetlü Mecdî Efendi Hazretlerine tevcihi ve müsteşârlık maaşı 35.000 ve Maliye Nezâreti maaşı 50.000 ve Evkâf Nezâreti 40.000 kuruş ise de bu üç memuriyet bir derecede bulunduğundan her birine kırkar bin kuruş verilerek hâsil olacak 5.000 kuruş ve tasarruf üzerine Divân-ı Muhâsebe'nin umûm masârifi için yapılacak tahsisât-ı cedîdeden 25.000 kuruş ilâvesiyle Ahmed Vefik Hazretlerinin memuriyet-i cedîdesi için 30.000 kuruş maaş tahsisi münâsib gibi vârid-i hâtır-ı acz mezâhir olmuş ise de, yine her ne vechile emr ü fermân-ı hakâik-beyân-ı Hazret-i Şehinşâhî şeref-sudûr ve sünûh buyurulur ise mantûk-ı celîli infâz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîmine ibtidâr olundu Efendim.

Fî Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862⁸³.

Aynı gün vârid olan ve Divân-ı Muhâsebât'ın Kuruluşu Ve Başkanlığına Ahmed Vefik Paşa'nın Tayini İle Alakalı bulunan İrâde-i Seniyye ise şöyledir:

"Aciz kulları arz etmektedir ki;

Başbakanlığın bu tezkiresi Padişahımız tarafından görülmüş ve Başbakanlığın arz ettiği şekilde, hem Bakanlar Kurulu üyeleri arasına girmek ve protokol defterinde Maliye Bakanının hemen arkasından gelmek üzere Divan-ı Muhasebat Başkanlığının adı geçen zata verilmesi ve Başbakanlık müsteşarı Hakkı Bey istenen sıfatları haiz olduğundan kendisinin Vakıflar Bakanlığına tayin edilmesine ve müsteşarlık hizmetine de herkesçe bilinen

dirayeti ve ehliyeti sebebiyle Maliye Bakanı Mümtaz Efendinin tayin edilmesine; Maliye Bakanlığına da mali meseleler ve hazine konularında gerekli bilgi ve tecrübeye sahip olan Maliye Müsteşarının yüksek bir rütbeye terfi ettirilerek Mecdi Efendinin tayin edilmesine; ve Başbakanlık tarafından belirlenen maaşların aynen benimsenmesine Yüce Padişahımız muvafakat eylemişlerdir.. Elbetteki her hal ü karde emir ve ferman Padişahımız efendimizdir Efendim.

Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862.

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Hâme-i zîb olan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhîleri manzûr-ı şevket-mevfûr-ı Cenâb-ı Padişâhî buyurulmuş ve istîzân-ı sâmfî-i âsâfâneleri vechile Meclis-i Vükelâ azasından olmak ve Defter-i Teşrifât'da Maliye Nezâretinin altında bulunmak üzere Divân-ı Muhâsebe Riyâsetinin müşârûnileyh Ahmed vefik Efendi'ye tevcîhi ve Evkaf Nezâretine müşârûnileyh Hakkı Bey Efendi'nin tayini ile Müsteşârlık hizmetinin müşârûnileyh Mümtâz Efendi'ye ve Maliye Nezâretinin rütbesinin bâlâya terfî'yle Müşârûnileyh Mecdi Efendi'ye tevcîhi ve maaş hususunun dahi ber vech-i muharrer tesviye icabı müte'allık ve şeref-sudûr buyurulan emr ü fermân-ı hümâyûn-ı Hazret-i Mülûkâne muktezây-ı münîfinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân Hazret-i Men Leh'ül-emrindir.

Fî Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862"⁸⁴.

Bu İrâde-i Seniyye'den açıkça anlaşılacağı üzere, Ahmed Vefik Paşa bu tarihten bir gün sonra yani 1 Zilhicce 1278/30 Mayıs 1862 tarihinde Divân-ı Muhâsebât'ın başkanı olarak göreve başlamıştır. **Ancak kuruluş tarihinde esas olan İrâde-i Seniyye tarihidir. Yani biz 29 Mayıs 1862 tarihinin kuruluş günü olduğuna inanıyoruz. Nitekim Osmanlı Devleti Salnâmelerinden 1862, 1863 ve 1864 tarihli olanlarında Divân-ı Muhâsebât devletin temel kuruluşları arasında gösterilmiştir.**

⁸⁴ BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 33173

Bütün bu bilgiler, 5 Ramazan 1279/24 Şubat 1863 tarihli İrâde-i Seniyye'den de resmen ve açıkça anlaşılmaktadır; ancak teşkili ve icray-ı vazife edişi şeklen tehir edilmiş bulunmaktadır⁸⁵. Şöyle ki:

"Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Ma'lûm-ı âlî buyurulduğu üzere Hazâinin umûr-ı hesâbiyyesini rü'yet ve tetkik için Divan-ı Muhâsebât nâm ve ünvânıyla bir hey'et teşkil olunması tasavvur kılınarak bunun riyâsetine dahi 30.000 kuruş maaş tahsisi ile Atûfetlü Vefik Efendi Hazretleri tayin buyurulmuş ise de, Hey'et-i mebhûsenin te'sis ve teşkili eyice masrafa tevakkuf edüb öyle fevkalade maaş ve masârifât vukûunu ihtiyara ise teşebbüs olunan tasarrufât ve tenkîhât nâ müsâid olduğuna ve Maliye Nezâret-i Celîlesi cânibinden beyân ve ifâde kılındığı vec-hile Meclis-i Muhâsebe-i Maliye umum muhâsebâtın rü'yetine merci' ve mevki' olarak anın ıslâhât-ı muktaziyesi icrâ olunduğu halde Divan-ı Mezkûrun teşkiline hâcet olmayub bu dahi sâye-i şevket-vâye-i Hazret-i Padişâhî'de der-dest-i mütâlaa ve istîzân bulunduğuna ve bu kerre Ticâret Nezâret-i Celîlesine memur buyurulan Devletlü Edhem Paşa Hazretlerinin Meclis-i Valâ Kavânîn Dâriesinde olan yeri açık idüğüne mebnî cümle-i tasarrufâtın olmak üzere maaş-ı mezkûrdan 15.000 kuruş şehriyye ile müşârünileyh Vefik Efendi'nin Dâire-i Mezkûre azalığına memur buyurulması ve diğer 15.000 kuruşunun dahi der-dest-i tanzim ve takdim olan tasarrufât defterine ilâveten hazine-mande ve Meclis-i Mezkûrun bir an evvel ıslâhıyla Nezâret-i müşârünileyha tarafından yapılacak Kararnâmenin arz ve ifade etdirilmesi geçen gece akd olunan Encümen-i Mahsûs-ı Vükelâ müzâkerâtından bulunmuş olmağla, ol bâbda emir ve ferman isâbet-beyân-ı Hazret-i Şehriyârî her ne sûretle mûte'allık ve şeref-sudûr buyurulur ise ana göre ifay-ı muktezâsına ibtidâr olunacağını beyân ile tezkire-i senâverî terkîm kılındı Efendim Fî 5 Ramazan Sene 1279."

"Şefkatli Efendim Hazretleri,

Ma'lûm-ı âlî buyurulduğu üzere hazinenin hesap işlerini denetlemek ve incelemek üzere Divan-ı Muhâsebât ismiyle bir hey'et teşkil olunması tasavvur kılınarak bunun başkanlığına dahi 30.000 kuruş maaş tahsisi ile Şefkatli Vefik Efendi Hazretleri tayin buyurulmuş ise de, adı geçen hey'etin te'sis ve teşkili büyük masrafları gerektirdiğinden öyle fevkalade maaş ve giderler ile kurumu işletmek devletin başlatmış olduğu tasarruf tedbirlerine şimdilik uygun gelmemektedir. Bu sebeple Maliye bakanlığı tarafından beyân ve ifâde kılındığı vechile Meclis-i Muhâsebe-i Maliye bütün muhasebelerin denetlenmesi ve incelenmesine yetkili olarak kalmaktadır. Gerekli reformlar yapıldığı halde Divan-ı Muhâsebâtın teşkiline ihtiyaç kalmayıp durum tarafınıza arz olunarak gerekli izin alınmıştır. Bu sefer Ticâret Bakanlığına memur buyurulan Devletlü Edhem Paşa Hazretlerinin Meclis-i Valâ Kanunlar Dâriesinde olan yeri açık olması sebebiyle tasarruf tedbirlerinden olmak üzere maaşdan 15.000 kuruş aylık ile Vefik Efendi'nin zikredilen daire azalığına memur buyurulması ve diğer 15.000 kuruşunun dahi hazineye kalması tasarruf tedbirleri

gereğidir. Divan-ı Muhâsebâtın ise bir an evvel reforme edilerek bakanlıkça yapılacak Kararnâmenin arz ve ifade etdirilmesi geçen gece akd olunan Bakanlar Kurulunun özel kararından mülhemdir. Bu konuda emir ve ferman her ne sûretle takdir buyurulur ise ona göre gereğinin yapılacağını beyân ile tezkire arz kılındı Efendim Fî 5 Ramazan Sene 1279/ Şubat 1863."

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i tevkîr olan işbu tezkire-i sâmiyye-i sadâret-penâhîri manzûr-ı me'âlî-mevfûr-ı hazret-i padişâhî buyurulmuş ve istizân-ı âlî-i âsafâneleri üzere maaş-ı mezkûrdan on beş bin guruş, şehriyye ile müşârün-ileyh Vefik Efendi'nin Dâire-i mezkûra azalığına me'mûr olunması ve diğer on beş bin guruşun dahi defter-i mezbûra ilaveten hazine-mânde ve meclis-i mezkûrun bir an evvel ıslâhiyle nezâret-i müşârün-ileyha tarafından yapılacak kararnâmenin arz ve ifade itdirilmesi müte'allık ve şeref-sudûr olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî N [Ramazan] sene 1279/Şubat 1863"⁸⁶

Bu İrâde-i Seniyye'den de anlaşılacağı üzere kurulması fikri tamamlanan ve hatta başkanlığına Ahmed Vefik Paşa'nın getirildiği Divân-ı Muhâsebât, fiilen icrây-ı faaliyete tam olarak başlayamamıştır. Bir yıl kadar kuruluş hazırlıkları devam etmiştir.

3.3.2 *İkinci Safha; Divân-ı Muhâsebât'ın Teşkili ve 12 Cemâziyelâhir 1280/Kasım 1863 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Nizâmnâmesi (Muharrem 1280/Mayıs 1263-Zilhicce 1281/Nisan 1865)*

Divân-ı Muhâsebât Komisyon-u Muvakkat'ının kurulmasına, reisi ve üyeleri tayin edilmesine rağmen fiilen göreve tam olarak başlayamadığını biraz önceki belgeden anlamış bulunuyoruz. Şimdi bundan sonraki gelişmeleri yine Arşiv vesikaları ışığında izleyelim.

1) Daha evvel Ahmed Vefik Paşa başkanlığında kurulan Divân-ı Muhâsebât, Muharrem 1280/Nisan 1863 tarihinde yeni başkan ve tayin edilen bütün üyeleri ile fiilen göreve başlamıştır. Kaynaklardan elde ettiğimiz malumata göre, 18 Muharrem 1280/6 Mayıs 1863 tarihinde Mehmed Emin Efendi, Divân-ı Muhâsebât'ın ikinci reisi olarak vazifeye başlamış bulunmaktadır⁸⁷.

Osmanlı Devleti Sâlnâmelerinden edindiğimiz bilgilere göre 1280 Muharrem'inde/1863 Mayıs'ında tam kadro halinde göreve başlayan Divan-ı Muhâsebât'ın teşkilâtı şöyledir:

Reis: Mehmed Emîn Efendi

Aza: Enverî Efendi

Ali Beğ

Haşmet Efendi

Ağaton Efendi

Fâik Efendi

Ali Bey

Ali Bey.

Arastidi Bey

Kâtib-i Evvel: Rıza Bey.

Kâtib-i Sâni: Emîn Efendi

Muhâsebe Kâtibi: Refik Bey⁸⁸.

Bu heyet ile göreve başlayan Divân-ı Muhâsebât, 19 Rebûlâhir 1280/1863 tarihli Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'nin reisi olduğunu tahmin ettiğimiz Fâdıl Bey'in Sadârete hitâben yazdığı Marûz'dan anlaşıldığına göre, bu tarihte Divân-ı Muhâsebât'ın fiilen göreve başlaması için Padişah'ın izni alınmış ve Nizâmnâmesi tanzim edilmek üzere mevcut Divân-ı Muhâsebât Hey'etine mesele havâle edilmiştir. Mevcut Divân-ı Muhâsebât Heye'tinin de aynı belgenin melfûfundan anladığımızı göre şöyle olduğu anlaşılmaktadır:

⁸⁷ **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersaâdet 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. I, sh. 434

⁸⁸ **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersaâdet 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. I, sh. 434; Ağaton Efendi için bkz. **Sicill-i Osmânî**, c. IV, sh. 873. 1280 Muharrem'inde üye tayin edildiği ifade ediliyor ki, diğer kaynaklar da bunu doğrulamaktadır.

Reis: Mehmed Emîn Efendi

Aza: Enverî Efendi

Ali Beğ

Es-Seyyid Abdülkadir Haşmet Efendi

Ağaton Efendi

Fâik Efendi

Es-Seyyid Ali Rıza Bey

Hasan Nüzhet Bey.

Arastidi Bey

Kâtib-i Evvel: Rıza Bey.

Kâtib-i Sâni: Emîn Efendi

Muhâsebe Kâtibi: Refik Bey⁸⁹.

Mevcut Divân-ı Muhâsebât Hey'eti de daha evvel kaleme alınan Nizâmnâme Lâyihasını gözden geçirmiş ve bir kısım ilâvelerle esbâb-ı mûcibesi ile birlikte Divân-ı Muhâsebât Nizâmnâmesi Lâyihasını Nezârete havale kılmıştır. 25 Cemaziyülevvel 1280/1863 tarihinde üzerine "Mûcebince amel oluna" kaydı konulan Divân-ı Muhâsebât Nizâmnâmesinin Meclis-i Ahkâm-ı Adliyenin kabulü ve gerekli onaylardan sonra yürürlüğe girmesi ile alakalı İrâde-i Seniyye ise 12 Cemâziyelâhir 1280/24 Kasım 1863 tarihinde sâdır olmuştur⁹⁰.

Konu ile ilgili vesikalardan öğrendiğimize göre, o tarihte tanzim edilen Nizâmnâme hükümlerine göre fiilen hizmete başlayan Divân-ı Muhâsebât'ın yeni üyeleri ve aldıkları maaşlar aşağıdaki şekildedir:

Sa'âdetlü Ârif Efendi	6.000 Kuruş
Faziletlü Karîb Molla Efendi	6.000 Kuruş
İzzetlü Fâik Efendi	6.000 Kuruş
İzzetlü Latif Efendi	6.000 Kuruş
İzzetlü Tal'atî Efendi	6.000 Kuruş ⁹¹ .

Bu Nizâmnâmenin hükümleri, 12 Cemâziyelâhir 1280/ 24 Kasım 1863 tarihli İrâde-i Seniyye ile yürürlüğe girdiğinden, bir kısım hukukçular, bu tarihi Divan-ı Muhâsebât'ın ve dolayısıyla Sayıştay'ın kuruluş tarihi olarak görmektedirler⁹². Halbuki doğru olan baştan beri verdiğimiz ayrıntılı bilgiler istikametindedir.

40 Maddeden oluşan bu Nizâmnâmeye göre, Divan-ı Muhâsebât, Maliye Bakanlığına bağlı, biri Maliye ve diğeri Muhâkeme olmak üzere iki daireden meydana gelen; 1 başkan, 12 üye, 2 başkâtib, 2 başkâtib yardımcısı ve 2 muhâsebe mümeyyizi bulunan

⁸⁹ BOA. DUÎT-37-2/13; Krş. **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersââdet 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. I, sh. 434; Ağaton Efendi için bkz. **Sicill-i Osmânî**, c. IV, sh. 873. 1280 Muharrem'inde üye tayin edildiği ifade ediliyor ki, diğer kaynaklar da bunu doğrulamaktadır.

⁹⁰ BOA. DUÎT-37-2/13-5-6

⁹¹ BOA. DUÎT-37-2/13

⁹² Mesela bkz. **Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi**, Divan-ı Muhâsebât Maddesi

bir kuruluştur. Bütün bakanlıklar ile diğer devlet kuruluşlarının gelir-giderlerini denetleme hak ve yetkisine sahip olup yargı yetkisinde bağımsızdır. Başkan ve üyeleri Padişah İrâdesi ile atanmakta, istifa etmedikçe ve kanunen müstafi addedilmedikçe görevlerine devam etmektedirler. Her iki daire arasında anlaşmazlık çıkarsa, haftada bir ve genellikle Pazartesi toplanacak olan Divan-ı Muhâsebât genel kurulunda müzakere edilip karara bağlanacaktır. Kısaca bu Nizâm-nâme Divan-ı Muhâsebât'a inceleme, denetleme ve yargılama yetkilerinin tam olarak vermiş bulunmaktadır.

Altı Fasil ve 40 Maddeden oluşan ve sonradan kanunlaşan Divân-ı Muhâsebât'ın Sûret-i Teşkil Ve Tanzîmine Dâir Takdim Olunan ehemmiyetine binaen aynen kitabımıza alıyoruz:

1) Divân-ı Muhâsebât Hey'etince hazırlanan 19 Rebiüâhir 1280/4 Ekim 1863 tarihli Divân-ı Muhâsebât Nizâm-nâmesi Esbâb-ı Mûcibesi aşağıdaki gibidir:

"İslâhât-ı umûr-ı mâliye cümlesinden olmak üzere bu kerre teşkil buyurulan Divân-ı Muhâsebât'ın ta'yîn ve tahdîd-i vezâ'ifi mutazammın mukaddemâ kaleme alınmış olan nizâm-nâmenin îcâb-ı hal ü maslahata göre ta'dîl ve tashîhi maddesi hey'et-i âcizânemize havâle buyurulmuş ve nizâm-nâme-i mezkûr altı fasıl ve bir hâtimededen ve bir fasıl müstakil Umûr-ı Hesbâbiyye ve Nezâreti vezâ'ifini beyândan ibâret olup şu hey'et ise bir re'îs ve altı aza ve bir başkâtib ile dört mümeyyizden mürekkebe bulunmuş idüğüne ve zâten nezâret-i mezkûreye mahal olmadığı gibi mümeyyizlerin sunûfi i'tibâriyle azalığa idhâliyle ta'yîn-i ma'aş maddelerine tâ'bir olan onüçüncü ve ondördüncü bendlerin dahi bi't-tab' hükümleri kalmadığına binâen nizâm-nâme-i mezkûr bu esâsa tevffikan beş fasıl ve kırk madde üzerine tashîh ile iktizâ iden mahalleri îcâb-ı hâl u maslahata tevffik idilerek leffen takdîm kılındı.

Divân-ı Muhâsebât'nın vezâyif-i mürettebesiyle sûret-i terkibi beyânında olan fasıl-ı evvelin ikinci maddesinde tetkiki muhâsebâtına lüzûm görünecek devâ'ir-i mahsûsa mal me'mûrlarının tebeyyün idecek kusûr ve kabahatlerinin mensûb oldukları mahallere bildirilmesi gösterilmiş ve fi'l-vâkı' mal ve me'mûrlarının yalnız zâtlarına terettüb iden mes'ûliyetin mensup oldukları devâ'ire bildirilmesi derece-i kifâyede görünmüş olup ancak me'mûrîn-i mülkiyenin idâre-i mumûr-ı mâliyyede iştirâki cihetiyle bir gûne yolsuz ve uygunsuzluk vukû'unda terettübü tabî'î olan mes'ûliyet ve mücâzâtdan hissemend olacakları bedhî olmasıyla anlara teferru' ve ta'alluk idecek taksîrât-ı mâliye ve tahsilîyenin dahi Bâb-ı Âlî'ye arz ve iş'ârî lâzım geleceğinden bu fıkra madde-i mezkûreye ilâve kılındı.

Beşinci Maddesi divân-ı mezkûrûn sûret-i tertîb-i hey'eti bahsinde olup şimdiki aza ise evvelki tertîbden az olarak şu hâlde dört mümeyyiz divânın hem umûr-ı dâhiliyye ve hem de mevâdd-ı teftîşîyye-i hâriciyyesine kifâyet idemeyeceği gibi bundan matlah ve maksad-ı aslı olan ıslâh-ı ahvâl-i devâ'ir kazıyyesi dahi hâricen ve dâhilen ifâ-yı tetkîk ve teftîş ile hâsıl olabileceği cihetle şu emrim lüzûm-ı icrâsı hâlinde açıkdan müfettiş intihâb ve ta'yîni divânın dâire-i me'zneyi dâhilinde bulunmak tabî'at-ı masahat îcâbından görüldüğüne binaen bend-i mezkûr aza ve a'dadca hey'et-i hâzıraya tevffik ile ıslâh

idildi.

Altıncı maddesinin bir fıkrası dîvân-ı mezkûrda re'îs ile berâber beş aza bulunmak-
dıkça bir şey'e karar virilememesi hükmünü mutazammın ise de aza-yı hâzırının ber-
minvâl-i muharrer evvelki tertîbiden noksan olmasıyla beraber bazan umur-ı mâliye
içün Bâb-ı Âlî'ce ve dîvân-ı mezkûr Dâiresinde teşkîl olunan komisyonlara îcâbına göre
azadan birer ikişer ve daha ziyade ta'yîn ve i'zâm kılınmakda bulunması dahi tabî'î beş
azayı dâ'imî sûretle mevcut bulunduramayacağına binâ'en orası üç aza neferesinin der-
ciyle tashih olduğu gibi on ikinci maddesinin müştamil olduğu intihab-ı aza meselesi
dahi şu halde müsteşarlıkla sınıf-ı evvele ve sâni mümeyyizliği i'tibârı olmadığından ha-
lûkû'unda mevcut mümeyyizlerden kesb-i istihkâk edenler azalığa ta'yîn kılınacaktır.

Ondördüncü maddesinde dîvân me'mûrlarından tebdil-i havâ için Dersa'âdet'den
infikâkine lüzûm-ı sahih görünenlere tahdîd olunan bir mâh ruhsat eğerçi şâyân-ı teşek-
kür bir ni'met ise de nâ-çâre ziyâdee müdeddetle istid'â-yı ruhsata ilcâ-yı zarûretle
mecebûriyet-i kavîyyesi zuhûr idenlerin bundan mahrûmiyeti şâyân-ı şân-ı âlî olamaya-
cağı gibi ziyâdesi de riyâsetin me'zûniyeti hâricinde kalacağından bu bahs dahi irâde-i
aliyyeye lüzûm-ı mürâcamatla da'dîl idildi.

Dîvân-ı Muhâsebât'ın usûl ve mu'âmelâtını ta'yîn iden fasl-ı sâlisin birinci meselesi
olan yirmibeşinci maddede tedkîk-i mesâlih ve muhâsebât için gösterilen tertîb ve sûret
eğerçi bi'l-vücûh mûcib-i mazbûtiyet ise de hey'et-i hâliye ve tahsîsi ketebe-i mevcûde o
kaidenin tamamen icrâsına rûtbe-i kifâyede görünmemesinden dolayı orası da hey'etin
müsâ'id olabileceği derecede tahfîf kılındı.

Yirmi altıncı maddede Dîvân-ı Muhâsebât'dan hükm ü i'lâmî hâvî verilen mezâbitin
doğruca Makam-ı Sadâret-i Uzmâ'ya takdîm kılınması beyân olunmuş olup fakat dîvânın
göreceği işlerde mensûb olduğu dâ'ireye mürâca'atı îcâb-ı maslahatdan olarak cümlesi-
nin doğrudan doğruya takdîmi ise netice-i kâmile viremeyeceğinden iktizâsına göre bi-
razının bi'l-vâsıta takdîm kılınması sureti derc ve ilâve olundu.

Bi'l-cümle mal me'mûrlarının Dîvân-ı Muhâsebât'dan hükm ve ve i'lâmî hâvî yazı-
lup yedlerine vâsıl olan mazbatayı aldıklarını cânib-i dîvâna beyân eglemeğe mecebûriye-
ti tasrîh iden yirmi yedinci maddede idâre me'mûrlarında dâhil olmak lâzım geleceği gi-
bi bunlara îcâbı hâlinde tezkire ve tahrîrâtı ile dahi tebliğ ve ihtâr-ı keyfiyet olunacağı
cihetle işin yalnız mazbataya hasr iktiza itmiyeceğinden şurası biraz izâh ile tashih ve
ilâve kılındı.

Umûr-ı Hesâbiyye Nâzırın vezâ'ifini ta'yîn iden dördüncü faslın yukarıda te-
ferru'âtıyla hükmü kalmadığı cihetle büsbütün tayy idildiği gibi şu tertîbce fasl-ı râbî' it-
tihâz olunan başkâtibin ne yolda hareket ideceğini dahi bundan böyle tanzîm kılınacak
vezâyif-i dâhiliyye ta'yîn ideceğinden fasl-ı mezkûrun birinci maddesi bi't-tashih îfâ ile
ikinci maddesinin mutazammın olduğu neferât vezâ'ifi-i mahsûsası dâ'iresinin hâricinde
kalmasıyla tayy olunmuştur.

Mal me'mûrlarıyla sandıklar hakkında Dîvân-ı Muhâsebât'dan icrâ kılınacak
nezâretin derecâtı beyânında bulunan fasl-ı hâmisin beşinci mes'elesi olan otuzaltıncı
madde teftîşe gönderilenler yapacakları müzekkire ve lâyihaya tahkîkat-ı vâkı'alarından
noksan şey derc iderler ise o makûlelerin ta'yîn-i mücâzâtına dâ'ir ve fi'l-vâkı' şu sûret-i

sıfat-ı istikâmete yakışmaz ağırca bir töhmet olarak bunu irtikâb idenlerin te'dîb ve mücâzâtı lâzım geleceği gibi şu hâli meydana koyacak ba'zı esbâb-ı teshîliyye vârid-i hâtır olup bu mutâlebeye tevfikân yine madde-i mezkûreye ba'zı îzâhât derciyle sâ'ir mahalleri ve fusûl-i hamsenin câmi' olduğu bendlerin ba'zı ahkâmı hâliyle bırakıldı ise de ol suretle veyahud vech-i âharla ta'dîl ve islâhı mütevekkîf-ı irâde-i aliyye bulunmağla ol bâbda ve herhâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)
Hasan	es-	es-	es-Seyyid	Ağaton
Nüzhet	Seyyid	Seyyid	Mustafa	
	Mehmed	Ali Rıza	...	
	Nazif			
(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)	
es-Seyyid	Ali	Enverî	Mehmed	
Haş met			Emin	
Abdül-				
kadir" ⁹³				

⁹³ BOA. DUİT-37-2/13-6; Divân-ı Muhâsebât Hey'etince hazırlanan 19 Rebiüâhir 1280/4 Ekim 1863 tarihli Divân-i Muhâsebât Nizâmnâmesi Esbâb-i Mücibesi.

اصولاً اسلوباً جلد شده و در او زنده بزرگه تشکیل بر آورده و در او همانند قیبه و حجره و خانه مشرفه مقدساً نمازگاه او را در او نگاه میدارند ، با چنانکه در بعضی کتب نیز
و در بعضی مآخذ گفته اند عیناً نیزه حولا جوییده و نظماً ناماً مذکور این فعلی و بر خاسته آمد و در بعضی مستقل ، موسسایه نظاً نه و در بعضی بیانه عیاناً او را به سواد کتب در بعضی
و این اعضا در سینه کاتبه در وقت منزه ملک بگردد ، در آن زمانه مذکور به کل او را به کتب میزنند ، معتاداً به اعضا در زمانه قیبه منزه مآذ در سینه در آن زمانه
او را در بعضی و او را در بعضی در آن زمانه مذکور ، بواسطه قوتاً به فعلی و در وقت مآذ او را در بعضی ، قوتاً او را در بعضی ، با چنانکه

در بعضی کتب نیزه او را در بعضی کتب

و در او همانند قیبه و حجره و خانه مشرفه مقدساً نمازگاه او را در او نگاه میدارند ، با چنانکه در بعضی کتب نیزه
قوتاً او را در بعضی و او را در بعضی در آن زمانه مذکور ، بواسطه قوتاً به فعلی و در وقت مآذ او را در بعضی ، قوتاً او را در بعضی ، با چنانکه

ببینی مآذ او را در بعضی کتب نیزه او را در بعضی کتب
خواجه سید محمد باقر در بعضی کتب نیزه او را در بعضی کتب
سوارک در بعضی کتب نیزه او را در بعضی کتب
خبره به قوتاً او را در بعضی کتب

ببینی مآذ او را در بعضی کتب نیزه او را در بعضی کتب
خواجه سید محمد باقر در بعضی کتب نیزه او را در بعضی کتب
سوارک در بعضی کتب نیزه او را در بعضی کتب
خبره به قوتاً او را در بعضی کتب

اولاد و رنجی مادر سنه و جوانه ماکور لر سنه نیرین شول ایچوره دیساندونه انشکاکنه فریم صبح کورینا نوره خیرما افلاکه برماه زحمتنه اکره سربانه نکر بختنه ابرسه ده
نایا چای سربانه در حینر استیلا زحمتنه ایلی شول زینه کورینه قوریه اولور. بیزیک بونوره کوروشی سربانه شاه عالی اولور چینی کی تبار سیره یاسنک مازونجه خواجه
فالر خفته برجه رنجی اولور علیه فریم مزاجونه تصدیق ایلرک

دولاد حسابان اصول و معالجه قییمه اینه فصل نالک بونجه سنه اولور بونجه سنجه مایه ۱۲۵۰ نجه مایه و حسابانه کورونه کورونه نجه و صورت اکره اکره
سیرجه مشروطیه ایلر شینه حالیه و تحقیق کینه موجود اولور. فاعده ناک تمنی اهلانه زینه کفایه کورنه ماسنده طولوب اولور سیره کینتک ساعده اولور بونجه و برجه ده
تخصیص قورنه

یکون ایتنه مایه اولور حسابانه حکم و عدلی حادق و بیلرله مضایق طوع و عریه مقام حیدر علییه به تقسیم قلمی بیانه اولورله فقط دولتی کورونه
و بیکرله مشوریه اولونجه دله به مزاجونجه ایچا چکنونه اولور. درجه نیک طوع و عریه تقسیم ایلر نجه کاسه و برجه کینتکه و تقیضه کورنه بیزیک ایلرله
تقسیم قلمی صورت درجه و عدلوه اولور

باجرجه مال ماکور بیزیک اولور حسابانه حکم و عدلی حادق بیایوبه بیارینه و صلی اولورله مضایق به اولور بونجه حادق و اولور بیانه ایلرکه کوروشی اولور
یکون بونجه مایه اولور ماکور لرین اولور اولور لایم کورونجه کورونه ایچا چکنونه نکره و کوروشی نایا ده قییمه و خطا کینتکه اولور بونجه اولور بیزیک
خطا به صورت تقیضه ایلر کینتکه نکره بیزیک اولور ایچا چکنونه و عدلوه قورنه

مدرحیه بیزیک اولور لایق قییمه اینه درونجه فصلک بونقارنه تقیضه حکم نالونجه حیدر بونوره لیل ایلرکجه کوروشی فصلک ایچا نماز اولور بیزیک
نکره اولور حکم ایچا حکم اولور بونوره بیزیک تقیضه اولور و لایق قییمه ایلر کینتکه فصلک نکره بونجه مایه اولور ایچا بیزیک تقیضه اولور
قورنه و لایق قییمه اولور نیک حسابانه لیل اولور

مال ماکور بیزیک حیدر حقیق اولور حسابانه اولور تقیضه نالک و حادق بیانه بولانه فصلک خاسان بونجه سنه اولور اولور بونجه مایه تقیضه
کورونه بیزیک بیزیک نکره اولور بیزیک تقیضه اولور بونجه تقیضه اولور بونجه تقیضه اولور بونجه تقیضه اولور بونجه تقیضه اولور
تقسیم ایلر بیزیک اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور
بیزیک اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور
تقسیم ایلر بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور بونجه اولور

teşekkül eden vükelâ heyeti de gelen Mazabatayı inceleyerek 25 Cemâziye'levvel sene 1280 ve fi 26 Teşrîn-i evvel sene 1279/9 Kasım 1863 tarihinde şöyle bir yeni Mazbata hazırlamışlardır:

“Dîvân-ı Muhâsebât'ın ta'yîn ve tahdid-i vezâifini hâvî mukaddemâ tanzîm kılınan nizamnâme lâyihasının icab-ı hâl ü maslahata tevfikân bil-müzâkere ta'dîl ve islâhî şâyân buyurulan müsaade-i seniyye üzerine dîvân-ı mezkûrun hey'et-i mevcudesine havâle buyurulmuş olduğundan ol bâbda bazı ta'dîlât ve tahsihât icra olunarak bunların esbâb-ı mûcibesini mutazammın olan mazbata ile beraber Mâliye Nezâret-i Celîlesi'den bâ-tezkire takdîm olunup Meclis-i Vâlâ'ya havâle buyurulmağla Dâire-i kavânîn ve nizâmât-da kırâat ve mutalaa olundu. Mazbata-ı mezkûrenin hulâsa-ı meâlinden müstefâd olunduğu üzere dîvân-ı mezkûrun hey'et-i hâzırası cihetiyle lâyiha-ı merkumenin dördüncü faslında beyân olunan Umûr-ı Hesâbiyye Nezâreti'nin teşkiline mahal olmadığından bunun tayy ve ihrâciyle berâber aza ve mümeyyizlerin tahdid ve ta'yîn mikdârına dair olan beşinci ve altıncı bendler dahi mikdâr ve a'dâdca hey'et-i hazıraya tevfikân tashih kılınmış olduğu misillü mümeyyizlerin sunûfî i'tibâriyle azalığa sûret-i nakl ve idhâllerine ve ta'yîn ve tahsîs-i maaş hususlarına mütedâir olan maddelerin dahi bi't-tab' hükmü kalmadığından gerek bunlar ve gerek usûl ve mu'âmelâtı hakkında olan bazı maddeler îcâb-ı hâl ü malahata tevfikân mahv u isbât olunarak altı fasl ve kırk beş maddeyi şâmil olan lâyiha beş fasl ve kırk madde üzerine tertîb ve tanzîm kılınmış ve ta'dîlât ve tashihât-ı vâkı'a yolunda ve iktizâ-yı maslahata sûret-i muvâfakatda görünmüş olup fakat lâyiha-ı merkûmenin yirmi altıncı maddesinde Dîvân-ı Muhâsebât'dan hükm ü i'lâmı hâvî yapılan mazbataların doğrudan doğruya makam-ı sadâret-i uzmaya takdîmi muharrer ve meşrût olduğu halde bu kerre olunan tashihâtta ilave kılınan bi'l-vâsita ta'bîri dîvânın bir tarafa irtibâtı olmamak mutalaasınca istizâh ve istikşâf-ı maddeye lüzûm görüldüğünden keyfiyet lede's-suâl dîvânın tanzîm ideceği mazbatalardan bazısı maslahatınmüte'allık olduğu devaire virilüp oranın vâsıtasıyla takdîm kılınması maksadına mebni idüğü anlaşılmasıyla zikr olunan yirmi altıncı maddede burası îcâbı vechle izah olduğu misillü yirmi üçüncü maddede mal me'mûrlarına dair olan husûsâtın iktizâsı hâlinde yine dîvânca bir kerre daha rü'yet olunacağı musarrah bulunmuş ise de çünkü ber-vech-i mezkûr dîvânın bir tarafa irtibâtı olmayacağı cihetle sâir de'âvîye dair göreceği işlerin dahi sâir mahalde istinâf olunmaması lâzım geleceğinden madde-i mezkûre dahi bu sûretle tashih kılınarak zikr olunan lâyihanın tebyîz itdirilen bir kıt'a nüshası evrak-ı müteferri'asiyle berâber leffen takdîm-i pîşgâh-ı sâmi-i hidivâneleri kılınmış olmağın medlûl ve ahkâmı nezd-i âlî-i vekâlet-penâhîlerinde rehîn-i tensîb ve tasvîb olarak bâlâsı mübârek hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı cenâb-ı pâdişâhî ile tezyîn ve tevşih buyurduğu hâlde nizâmât hakkında mevzû' olan usûlün icrâsına ibtidâr olunacağı muhât-ı ilm-i sâmi-i âsafâneleri buyuruldukda ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehül-emrindir.

Fî 25 Cemâziye'levvel sene 1280 ve fi 26 Teşrîn-i evvel sene 1279.

(Mühür)
es-Seyyid
Ahmed Kemâl

(Mühür)
es-Seyyid
Mehmed Nuri

(Mühür)
Yusuf Kâmil⁹⁴

دین الیکالی مقیمہ دفترا میں حاویہ مقیمہ قضاہ لفظ منامہ یوچ ستاک ایجا بیکال شکستہ توقیفاً بانکہ کہ تعریف واحصا شیامہ ہروردیہ سلسلہ سہ اور پیہ
دیرامہ مذکورہ لفظ منامہ موجودہ سہ حوالہ پر پرتسا اول لیبہ بہ لفظہ تبدیلہ وقسطاً ایجا اولیہ نہ ہو لظاہر اسباب موحدہ کہ منامہ اولیہ مضطربہ لہ ہر ایک لفظ وقسط
جلید سہ بہ بانکہ کہ تقسیم اولیہ ہجس والیہ حوالہ پر پرتسا دائرہ قرائنہ دقت مامہ قرابتہ وسیلہ اولیہ مضطربہ مذکورہ ذلک معلوم مانہہ متغیر اولیہ اور نہ
دیوانہ مذکورہ لفظ منامہ سے جڑتہ ہوئے ہر فردہ ذلک در دقہ قصہ سیاہ اولیہ امور حبابہ لفظ اولیہ تکلیفہ لہ اولیہ نہ ہوں لظہن واخر اصلہ بر اعصاف و مینزلت
تقسیم اولیہ مقیمہ پہ نہ نہ ذلک اولیہ مقیمہ ہر فردہ ذلک در دقہ لفظ منامہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ
وقسطہ سلسلہ سہ حوالہ پر پرتسا اولیہ ہر فردہ ذلک در دقہ لفظ منامہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ
ذکر دہ سہا مامہ تقسیم اولیہ ہر فردہ ذلک در دقہ لفظ منامہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ
پر لہ تقسیم سہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ
تقسیم اولیہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ
دائرہ در دقہ اولیہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ
دائرہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ
ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ
نقطہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ ہر فردہ

3) 12 C [Cemâziye'l-âhir] sene 1280/25 Kasım 1863 tarihli Sadâret Tezkiresi ve İrâde-i Seniyye ise aşağıdaki gibi sadır olmuştur:

"Atüfetlü Efendim Hazretleri

Dîvân-ı Muhâsebâtın ta'yîn ve tahdid-i vezâifini hâvî dîvân-ı mezkûrca tanzîm olu-
nup bazı mahalleri Meclis-i Vâlâ'dan ta'dîl ve islâh kılınan nizâmnâme lâyishası ol bâbda
kaleme alınmış olan mazbata ile geçen gün akd olunan Encümen-i Mahsûs-ı Vükelâ'da
kıraet ve mutâlaâ olunup lâyiha-ı merkûme yolunda ve iktiza-yı hal ü maslahata muvâfik
surette tanzîm kılınmış olup fakat beşinci bendinde dîvân-ı lüzumu hâlinde taşraya
göndereceği beyân olunan müfettişlerin ve umur-ı mâliye me'mûrların intihabı husu-
sunda Maliye Nezâret-i Celîlesinin re'y ve tasdikî munzam bulunması lâzimedem oldu-
ğundan ve dîvân-ı mezkûr me'mûrlarının isti'fa etmedikçe veyahud kanunen azilleri
lâzım gelmedikçe tebdil olunmalarını hakkında dokuzuncu bendin ahkâmı vâkî'â umûr-
ı me'mûriyetlerinin kemâl-î emniyet ve istikâmet ile rü'yet ve cereyânını müstelzim ola-
rak pek yolunda olduğu misillü sâye-i ihсан-vâyeyi hazretü şehinşâhde içlerinden is-

⁹⁴ BOA. DÜİT-37-2/13-6; 1280 ve fi 26 Teşrîn-i evvel sene 1279/9 Kasım 1863 tarihli Mazbata.

ti'dâd ve liyâkatleri icâbınca devletçe diğer bir işe ta'yîn olundukları halde nakilleri câiz olması fıkrasının dahi ilâvesi o makule erbâb-ı ehliyetin haklarında bâb-ı feyz ve ihsan küşâda bırağılmasını mûcib olacağından bu bendlerin ana göre islâhı ve dîvânın vuku' bulan mesârifi-i müteferrikası için mebâliğ-i muktaziyye tahsisine dair olan on üçüncü bendi ne makule masraf idüğünün tasrihiyle tashihi ve yirminci bendde muharrer olduğu üzere kâffe-i muhâsebâtın ne müddet içinde hazine-i celîleye tebliği icâb ideceğini dîvân-ı mezkûr ta'yîn eyliyecek ise de beher seneye aid olan muhâsebât-ı mîrîyyenin tedkîkatı sene-i mezkûrenin ibtidâsından itibâren nihâyet altı mâh mürûrunda ikmâl olunmak lâzım geleceğinin tasrîh ve ilâvesi ve yirmi ikinci bendde me'mûrînin vireceği muhâsebe için berâet-i zimmeti mübeynsened i'tâ olunacağı misillü kâffe-i devâirin hazînece hesâbları görüldükde anlara dahi ilmü haber virilmesi usûl-i mer'îyyeye ve hâl ü maslahata muvâfık görünmekle bu fıkranın bend-i mezkûra derci ve dîvanda virilecek hüküm ve karârın ahar mahallerde tekrar rü'yeti kabil olamamasını mutazammı olan yirmi üçüncü bendin ahkâmı dahi fi'l-hakîka hesâbât ve mu'âmelât-ı hazînenin sâir mecâlis ve mehâkimde tetkîki mümkün olamayacağı ve istinâf dinilen muhâkeme bir mahkemenin virdiği kararı müdda'un-aleyh kabûl eylemez ise ânın fevkinde olan diğer bir mahkemeye havâle ile tedkîk-i madde itdirmekden ibâret bulunduğu cihetle hazîne-i celîle ile mültezimîn beyninde vukû' bulacak hukûk da'vâsında istinâf istid'âsında bulunanlara hılâf-ı adl ve hakkaniyet olarak cevap i'tâ olunmayup saltanat-ı seniyyenin mahkeme-i kübrâsı olan Meclis-i Vâlâ'da istinâf olunması câiz ve münâsib olacağından bu maddenin tahrîri beyne'l-huzzâr tezekkür ve tavsîb olunarak lâyiha-ı mezkûre müzâkerât-ı vâkı'aya tatbîkan tashîh ve tebyîz ile manzûr-ı de kayik-mefûr-ı cenâb-ı hilâfet-penâhî buyurulmak için arz ve takdîm kılındı.

Lâyiha-ı merkûmenin medlûl ve ahkâmı muvâfık-ı emr ü fermân-ı hazret-i şehinşâhî olduğu ve bâlâsının emsâli vechle mübârek hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn-ı cenâb-ı pâdişâhî ile tezyin ve tevşîhine müsâ'ade-i seniyye-i cenâb-ı velî-ni'et şâyân buyurulduğu halde icrâ-yı iktizasına ibtidâr olunacağı beyânıyla tekire-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fî 11 C [Cemaziye'l-âhir] sene 1280/Kasım 1863"

"Şefkatli Efendim Hazretleri

Dîvân-ı Muhâsebâtın vazife ve yetkilerini belirleyen ve adı geçen kurum tarafından hazırlandıktan sonra Meclis-i Vâlâ'dan ta'dîl ve islâh kılınan nizâmnâme lâyishası bu konuda kaleme alınmış olan mazbata ile geçen gün toplanan Bakanlar Kurulu özel toplantısında okunup mutâlâa olundu. Adı geçen tasarı en güzel şekilde hazırlanmış olup sadece 5. Maddede açıklanan kurumun taşraya müfettişler ve maliye memurları gönderme yetkisi ile alakalı Maliye Bakanlığının haberi ve izni olması konusu önem arz etmektedir. 9. Maddede ifade edilen kurum üyelerinin istifa etmedikçe veya kanunen azilleri lâzım gelmedikçe tebdil olunmaması konusu görevlerini liyakatıyla ve bağımsız şekilde yapabilmeleri için zarruridir; ancak devletçe diğer bir işe ta'yîn olundukları halde nakilleri câiz olması fıkrasının dahi ilâvesi gerekmektedir.

Dîvân-ı Muhâsebâtın bütün giderlerinin karşılanacağını düzenleyen 13. Maddenin ne

türlü masraflar olduğu belirlenerek tashihi; 20. Bendde düzenlenenen yapılacak denetim ve muhasebelerin hazine hangi süre içinde takdim edileceğinin açıklanması ve azami ilk altı içinde tamamlanmasının eklenmesi; 22. Bendde düzenlenen hakkında denetim yapılan memurlara zimmetinin düzgün olduğuna dair berat verileceği gibi, denetimi yapılan dairelere de bu manada ilmühaber verilmesinin tanzimi; Dîvân-ı Muhâsebâtın vereceği kararların başka bir merci tarafından görülemeyeceğini düzenleyen 23. Bende bu denetim kararlarının başka mahkeme ve meclisler tarafından da görülemeyeceğinin ilave edilmesi; şayet mültezimler arasında ciddi ihtilaflar yaşanırsa bunun istinafen görülmesinin ancak devletin en büyük mahkemesi olan Meclis-i Vâlâ'da istînâf olunması câiz ve münâsib olacağından bu maddenin yazılması konuları tekrar müzakere olundu ve sonra da tamamı tasvip edilerek kabul edilerek Padişahımızın nazar buyurup tasdik etmeleri için azr olundu.

Adı geçen tasarı lafızları ve muhtevası itibariyle tasvip ve tasdik olunursa gereğinin icra edileceği huzuruza takdim kıldım efendim.

Fî 11 C [Cemaziye'l-âhir] sene 1280/Kasım 1863"

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Pîrâye-i enâmil-ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiyye-i âsafâneleriyle evrak-ı ma'rûza manzûr-ı âlf-i cenâb-ı cihan-bânî buyurulmuş ve lâyiha-ı merkûmenin medlûl ve ahkâmı yolunda olmasıyla iktizâ-yı âlfîsî icrâ buyurularak evrak-ı merkûme ile beraber yine savb-i sâmi-i sadâret-penâhîlerine îade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 12 C [Cemâziye'l-âhir] sene 1280/Kasım 1863"⁹⁵

⁹⁵ **BOA. DÜİT-37-2/13-6; 12 C [Cemâziye'l-âhir] sene 1280/25 Kasım 1863 tarihli Sadâret Tezkiresi ve İrâde-i Seniyye.**

اقتدم
حضوره

دوباره حساباتك بقية وقریب وطاقین حاوی دونده فرموده وبقیم اولیفته بدین محکومیت حسن والاوه تعریف واصلح عقایدت منتهی لایحه اولیفته قلم اولیفته
مصلحت اینو که بقیم حضوره وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
از این حاله قشره بقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
زکوة ماحورینک استغفار بیکیم ویاخورد فاقینا عذری لایم کلکیر شیل اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
دوسته وجرایقی سندیم اولیفته بلک یوزره اولیفته شایر سانه اعصابیفته حقیقه سهرتیم اجدیدیم استغفار اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
دوسته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
معارف بقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
بقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
امکان اولیفته لایم کلکیر بقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
کورینک اینو وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
بقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
قریبی مع عید قبله ایلم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
استغفار اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
سید انصاریتک وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
مردان وطاقین حاوی اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته
سید انصاریتک وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته وبقیم اولیفته

4) İşte bütün bu safhalardan sonra kesinleşen DİVÂN-İ MUHÂSEBÂT NİZÂMNÂMESİ'nin tam metni aşağıdayı çıkarılmıştır:

DİVÂN-İ MUHÂSEBÂT NİZÂMNÂMESİ
Mücebince Amel Oluna

Dîvân-ı Muhâsebât'ın sûret-i teşkîl ve tanzîmine dair takdîm olunan lâyhahadır

Birinci Madde: Devlet-i Aliyye'nin kâffe-i umûr-ı hesabîyyesi için bir Dîvân-ı Muhâsebât teşkîl ve tanzîm kılınmıştır.

FASL-I EVVEL

Dîvân-ı Muhâsebât'ın vezâ'if-i mürettibesi ve sûret-i tertibiyyesi beyânındadır

İkinci Madde: Dîvân-ı Muhâsebât usûlen îrâd ve masrafı muhâsebesinde arz itmeğe mecbur olan kâffe-i devâir ve me'mûrînin virdükleri muhâsebâtı rû'yet ve tedkîka ve Hazîne-i Mâliye'ye bilâ vâsıtta merbut olan bi'l-cümle mal sanduklarının teftîşine ve Maliye Hazinesine doğrudan doğruya mensub olan mal me'mûrlarının intihaba ve lede'l-iktizâ bunların azl ve tebdîlini ve inhâyâ ve muhâsebât-ı umûmîyyelerini tedkîk ideceği devâir-i mahsûsanın mal ve me'murlarına kusûr ve kabahat gördüğü halde mensup olduğu Dâireye ve mülkiye me'mûrlarında umur-ı mâliye ve tahsiliyece kezâlik töhmet ve kusur görüldüğü halde Bâb-ı Âlfiye beyân-ı hâle ve umur-ı mâliyyeye dair icrâ-yı muhâkemata me'mûrdur.

Üçüncü Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'ın me'mûriyeti bi'l-cümle devair me'mûrlarının ta'yîn olunacak suret ve evkatda virmeğe mecbur olacakları hesabları tedkîk ve niyet itmek ve bu suretle saltanat-ı seniyyenin müttehizi olan usul-i idâre-i mâliyyenin hâvî olduğu kavaid-i umûmiyyeye her taraftan ri'âyet ve her hangi ne' olursa olsun mal me'mûriyetine ta'yîn olunanlar tarafından kavânîn ve nizâmât-ı câriyeye ve talimat-ı vâkı'aya temâmiyle tevfi-k-i hareket olunup olunmadığı ve mesârifâtın ifâsiyla vâridâtın tahsîl ve istifâsı maddeleri sureti muntazamada icra ve idare me'mûrlarına teslim olunan mebâliğ mahalline sarf ve i'ta idilüp idilmediğini tahkîkû taharrî eylemek ve Devlet-i Aliyye'nin maktu'an ihâle olunmuş olan vâridâtlarının mültezimleri ile hazîne-i celîle beyninde olan münâza'âtı rü'yete ve muhâkeme eylemektir ve bununla beraber dîvân-ı mezkûr umur-ı hesabiye-i Devlet-i Aliyye'nin ıslah-ı hâli zımında cümle-i efkâr ve mütâla'âtını dahi ta'yîn olunmak sureti ve evkatda arz u beyân idecektir.

Dördüncü Madde: Devlet-i Aliyye'nin kâffe-i umûr-ı hesâbiyyesi Dîvân-ı Muhâsebât'ın dâhil-i Dâire-i me'mûriyeti olup dîvân-ı mezkûrun inzimâmı re'y ve malumâtı olmadıkça hiçbir dâire usûl-ı muhâsebece bir güne ta'dilât ve tağyirât icrâ olunmayacaktır.

Beşinci Madde: Dîvân-ı Muhâsebât bir re'is ve yedi nefer azadan mürekekekb olup azâdan biri re'is-i sani ve biri Dîvân-ı Muhâsebât'ın başkâtibi olacaktır ve tetkîk-i muhâsebâta ta'yîn olunmak üzere dîvân-ı mezkûrun ma'îyyetine ve muhâsebe mümeyyizi unvaniyle dört mümeyyiz ta'yîn olunacak ve ilerüde maslahatın iktizâsına göre taşralara lüzumu mikdâr müfettişler intihâb ve i'zâm idecek ve bunların intihâbları dahi Mâliye Nezâret-i Celflesinin kabûl ve tasdîkine vâbeste olacaktır.

Altıncı Madde: Re'is buluan zât dâhil olmak şartıyla lâ ekal üç nefer aza mevcut olmadıkça Dîvân-ı Muhâsebât hiç bir madde hakkında karar viremeyecektir ve herhangi vakt-ârâ-yı tarafeyn mertebe-i musâvâtda bulunur ise cânib-i riyâsetden beyân olunan re'y mer'iyü'l-icrâ olacaktır.

Yedinci Madde: Re'is-i sâninin aza-yı sâ'ireden farkı re'is-i evvelin gıyâbı hâlinde bi'l-vekâle icrâ-yı riyâsetden ibâret olup evkât-ı sâirede me'mûriyeti diğer azanın me'mûriyetinin aynıdır.

Sekizinci Madde: Muhâsebe mümeyyizlerinin esas-ı müzâkerâtda hâzır bil-meclis olmağa salahiyetleri olup fakat bunlar i'tâ-yı re'ye me'zûn değillerdir.

Dokuzuncu Madde: Dîvân-ı Muhâsebe me'mûrları bâ-irâde-i seniyye nasb ve ta'yîn buyurulup isti'fa itmedikçe veyahud kânunen azilleri lâzımı gelmedikçe azl olunmayacakları me'mûriyet fermân-ı âlîlerinde derc olunacaktır ve isti'dâdı bulunup da devletçe bir işe ta'yîn olunduğu halde nakli câ'iz olacaktır.

Onuncu Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'ın kâffe-i me'mûrîni tahlif olunur.

Onbirinci Madde: Re'is bulunan zât Dîvân-ı Muhâsebât me'mûrlarına ve masarif-i câriye ve umûr-ı tahrîriyyeye nezâret ider. Bu cihetle icâbına göre mumûriyet ve nezâretine müteferri' olan mevâdda mutâla'ât-ı mahsûsasını re'sen Makam-ı Sadârete arz ü beyân eyler ve Dîvân-ı Muhâsebât'a a'id olan bi'l-cümle umur-ı icrâiyyenin mes'ûliyeti ana âiddir.

Onikinci Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'ın me'mûrlarından hall vuku'unda bir

münâsibi tezekkür ve intihâb ile ânın icrâ-yı me'mûriyetini müsted'î bir kıt'a mazbata tanzîm ve atebe-i ulyâ-yı hazret-i pâdişâhîye arz ve istîzân olunmak üzere Makam-ı Sadâret-i Uzmâ'ya takdîm ider. Münhal olan azalık mahallerine muhâsebe mümeyyizleri beyninde kesb-i temyîz ve temyîz idenler bil-isitihkak ta'yîn olunacaktır.

Onüçüncü Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'ın taşralara göndereceği müfettişlerin masrafi için iktiza iden mebâliğ dîvânın ta'yîn ideceği mikdâra göre tashîh ve îfâ oluncaktır.

On Dördüncü Madde: Dîvân-ı Muhâsebât me'mûrlarının hiç birisi bilâ ruhsat taşraya ve mahall-i sâireye azîmet idemeyecektir ve bu bâbda ruhsat istid'asında bulunanlara cânib-i riyâsetden me'zûniyet i'tâ olunabilir. Ancak bu me'zûniyet dahi nihâyet bir aydan ziyâde müddet için olamayacak ve daha ziyâde müddet için zarûret-i hakîki hisseylediği halde istihsâl-i irâde-i aliyyeye muhtâc olacaktır.

On beşinci Madde: Dîvân-ı Muhâsebât Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye azasının sıfat ve imtiyâzına nâ'ildirler.

FASL-I SÂNÎ

Dîvân-ı Muhâsebât'ın Dâire-i Hukuku Beyânındadır

On Altıncı Madde: Dîvân-ı Muhâsebât umur-ı me'mûresine aid olan hususatda müstakildir.

On Yedinci Madde: Gerek hizmet-i asliyye sıfatıyla ve gerek me'mûrin-i mahsusa suretiyle olsun emvâl-ı mîriyyeyi ahz ü sarf iden me'mûrların muhâsebâtını tetkîk ve teftîş itmek Dîvân-ı Muhâsebât'ın farıza-ı zimmet-i me'mûriyedir.

On Sekizinci Madde: Her Dâire ve me'mûr muhâsesinin nizamem muayyen olan usûle tatbikan tanzîm ve terkîm ile iktiza iden evrâk-ı musaddakasiyle berâber müddet-i mahdûde zarfında Dîvân-ı Muhâsebât'a takdîm eylemeğe mecbûrdur.

On Dokuzuncu Madde: Mal Me'mûrları tarafından muhâsebâtın tanzîm ve tebliğinde bir gûne imtiâ' veyahud te'ehhur vuku' bulur ise bu makûle hareketde bulunan me'mûrun ceza-yı nakdî ile icrâ -yı mücâzatına ve icâbı akdinde masarif-i vâkî'ası sâhib-i cûnhaya âid olmak üzere me'mûr-ı mahsus i'zamiyle henüz vürûd itmeyen muhâsesinin celble istihsâline Dîvân-ı Muhâsebât me'zûn ve muktedirdir.

Yirminci Madde. Muhâsebâtın ne müddet içinde tebliği îcâb edeceğini Dîvân-ı Muhâsebât ta'yîn eyleyecek ise de beher seneye ait olan mecmû'-ı muhâsebât-ı mîriyyenin tedkîkatı sene-i mezkûrenin ibtidâsından i'tibâren nihayet altı mâh mürûrunde ikmâl olunmak lâzım gelecektir.

Yirmibirinci Madde: Mal me'mûrlarından ve ashab-ı de'âvîden birinin aleyhine olarak hükm ü i'lâmı mutazammın Dîvân-ı Muhâsebât'ın tanzîm eylediği mazbatanın yine dîvânca bir kerre daha rû'yet ve mumayyene olunmasını me'mûr da'va sahibleri diğer senedât ve evrâk-ı musaddaka takdîmiye istid'â eyledikde veyâhud bu sureti re'sen dîvân-ı mezkûr murâd eylediği halde tekrar rû'yet olunmak caiz olur. Ancak işbu rû'yet ve mu'âyene olunacak mazbatanın müte'allık olduğu me'mûra ve sahib-i da'vâya tebliği tarihinden itibaren nihayet üç mâh zarfında vukû' bulması lâzım gelir.

Yirmiikinci Madde: Vürûd iden muhâsebâtın her birini Dîvân-ı Muhâsebât tetkîk ve îcâbı her ne ise hükm ider ve ol muhâsebeyi takdîm itmiş oluna. Me'mûrun mensub olduğu mal sanduğıyla ilişiği olduğu tebeyyün eylediği halde anı kat'eylemesini emreyleyler

ve eğer me'mûr-ı mûmâ-ileyh bâkfyey-i hesâb olarak zimmetinde bulunan mebâliği te'diye ve teslim eylemiş olduğunu makbuz senedi ibrâz ile isbât edecek olur ise Dîvân-ı Muhâsebât cânibinden bir kıt'a berâ'et-i zimmet senedi tastîr ve i'tâ olunur ve devâ'ir hakkında dahî kapanacak muhâsebe için berât-ı zimmeti mübeyyin kezâlik dîvân-ı mezkûrdan sened i'tâ olunur.

Yirmiüçüncü Madde: Dîvân-ı Muhâsebe'den hükm ü i'lâmı hâvî virilen mazbataların mahall-i âharda rü'yeti kabil olamayup fakat hazine-i celîle ile mütezimîn ve müte'ahhidîn beyninde olan kâffe-i hukuk davasının Meclis-i Vâlâ'da istinâfi câiz olacaktır.

Yirmidördüncü Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'ın Dâire-i Hukûk'u târîh-i teşkilinden mukaddem olan muhâsebâtın rü'yet ve tenkîhine dahi şâmilirdir.

FASL-I SÂLİS

Dîvân-ı Muhâsebât'ın Usûl ve Mu'âmelâtı Beyânındadır.

Yirmibeşinci Madde: Dîvân-ı Muhâsebâta bir muhâsebe geldiği halde cânib-i riyâsetden mümeyyizlerin birine i'tâ ve tekîkatı icra olunduktan sonra Dîvân-ı Muhâsebât'a takdîm kılınarak anın üzerine hey'etçe bil-müzâkere karar virilir.

Yirmialtıncı Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'dan hükm ü i'lâmı hâvî yapı olup doğrudan doğruya veyahud mashalatın mensup olduğu devâir virilüp bil-vâsıta Makam-ı Sadâret'e takdîm olunacak mazbatalar ahkâmı iktizasına göre lede'l-arz veyahud doğrudan doğruya buyurulduğ keşidesi ile icra itdirilir.

Yirmiyedinci Madde: Bilocümle ma ve idare me'mûrları Dîvân-ı Muhâsebât'dan hükm ü i'lâmı hâvî tastîr olup yedlerine vâsıl olan mazbatayı veyahud mazbata mucebice yazılacak emri ahz eyledikerini tahrîren beyan eylemeğe mecbûr olup içlerinden bu husûsda tecvîz-i teseyyüb ve ihmâl iden olur ise cezâ-yı nakdî ahziyle mücâzât olunur.

Yirmisekizinci Madde: Bir Mal me'mûrunun tetkîk-i muhâsbesi birbirinin müte'akiben iki sene bir mümeyyize havâle olunamayacaktır.

Yirmidokuzuncu Madde: Her ayın âhîrinde başkâtib derdest rü'yet ve tetkîk olan veyahud mevki-i müzâkerede bulunan muhâsbât ve sâir hususatın bir kıt'a defterini yapup cânib-i riyâsete takdîm edecek ve bunların tesrî-i ikmâline taraf-ı riyâsetden i'tinâ olunacaktır.

FASL-I RÂBİ

Başkâtibin Vezâif-i Mürettebesi Beyânındadır

Otuzuncu Madde: Başkâtib esnâ-yı müzâkerâtda hâzır bulunup beher meclisin zabtını tanzîm ve aza-yı mevcudenin isimleriyle virilen kararları derc ve terkîm ider ve âharına itdirildiği halde kendü imzasını dahi vaz'eyler.

Otuzbirinci Madde: Evrâk-ı vâridenin suret-i cereyânını bundan böyle tanzîm kılınacak vezaif-i dâhiliyye ta'yîn ideceğinden Başkâtib o vazîfeye tevîk-i hareket eyliyecek ve hilâfî hâlât vukû'unda mes'ûl tutulacaktır.

FASL-I HÂMİS

Mal Me'mûrlarıyla Bunların Sandıkları Hakkında Dîvân-ı Muhâsebât Tarafından İcrâ Olunacak Nezâret Beyânındadır

Otuzikinci Madde: Dîvân-ı Muhâsebât mal me'mûrlarının muhâkemesine me'mûr

bi'l-meclis oldu misillü me'mûrîn-i mûmâ-ileyhimin esna-yı me'mûriyetlerinde sandıklarının sûret-i muntazamada bulunmalarına ve usûlen tutmaları lâzım gelen defâtiri nizam-ı mahsûsa tatbîkan tutmalarına nezâret idecektir.

Otuzüçüncü Madde: bu husûs için Dîvân-ı Muhâsebât İdare-i Umûmiyyenin her kangı şubesine aid olursa ise olsun devletin bi'l-cümle emvâl-i mîriyye sandıklarının lâakall senede bir kerre ve îcabına göre daha sıkça teftîş itdirecektir.

Otuzdördüncü Madde: İşbu teftîşden murâd taht-ı mes'ûliyetde bulunan mal me'mûrlarından her birini istihsâl ideceği emvâli vakt ve zamâniyle tahsîl ve istifa ve melfûfâtı nizam ve intizam üzere icrâ ve mesârîfâtı ve vaktiyle deftere kayd ve imlâ idüp itmediğini ve defterlerin nizâmına tatbikan tutulup tudulmadığını ve fazla vâridâtın hakîkaten sandıkda nakd olarak mevcut ve usûl-i mukarreresi vechle mahfûz olup olmadığını tahkîk eylemekdir.

Otuzbeşinci Madde: Bir mal sadığı teftîş olundukda tahakkuk iden hâl-i hâzırını mübeyyin mazbatası tanzîm olunmak lâzım gelecektir.

Otuzaltıncı Madde: Dîvân-ı Muhâsebât'ın ma'yyetinde müstahdem olan muhâsebe mümeyyizlerinden ve sâireden emr-i teftîşe me'mûr olanlar cinâyet veyahud töhmete dair zâhire ihrac eylediği şeyin memleket meclisine arz u tebliğ ile îcâb iden mazbasatını tanzîm itdirecek ve bu suretle tahakkuk eyliyecek cinâyet ve töhmeti yapacağı mazbata da zıkr ü beyân itdirmekden sarf-ı nazar idecek veyahud memleket meclisi bihakkin beyân olunacak şeyleri yazmaktan imtinâ eyleyecek olur ise, işbu cinâyet veya töhmete müşârûn nazariyle bakılıp müfettişin veya hey'et-i meclisin ol suretle mücâzâtı icrâ kılınacak ve şu kadar ki müfettişle hey'et-i meclis arasında vuku ulacak mübâyenetin tetkîkini müfettiş bulunanlar kazâda ise kürsî-i liva ve livâda ise re's-i eyâlet meclislerine kaldıracak ve işbu mübâyenet re's-i eyâletde vukû' bulduğu sûrette hakîkatini müfettiş-i rü'esâ Dîvân-ı Muhâsebât'a bildirecektir ve eyâlet meclisi dahi keyfiyet-i mübâyeneti bâ-mazbata arz ve iş'âra mecbur olacaktır.

Otuzyedinci Madde: Dîvân-ı Muhâsebât umûr-ı hesabiyelerinden azli mûcib töhmeti zuhur iden mülkiye me'mûrlarının lüzûm-ı azli Bâb-i Âlî'ye arz ve inhâ idecektir.

Otuzsekizinci Madde: Müfettişler birbirini mûte'âkiben iki def'a bir mal me'mûrunun tetkîk-i muhâsebâtına ta'yîn olunamayacaktır.

Otuzdokuzuncu Madde: Dîvân-ı Muhâsebât me'mûrlarının suret-i intihabına dair bir kıt'a nizamnâme lâyihası ta'zîm ile Bâb-ı Âlî'ye takdîm idecektir.

Kırkıncı Madde: İdâre-i umûr-ı mâliyyeye dair müta'alih ve şeref-sudûr buyurulan bil-cüme irâde-i seniyye ve ittihad olunan kararlar ile sâir ahkâm-ı umûmiyye ve husûsiyye Dîvân-ı Muhâsebât'a tebliğ ve iş'âr olunacaktır.

Fî 25 Cemâziye'l-evvel sene 1280 ve fî 26 Teşrîn-i evvel sene 1279
(Mühür) Meclis-i Ahkâm-ı Adliye⁹⁶

⁹⁶ 2 Cemâziyelâhir 1280/1863 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Nizâmnamesi (BOA. DUİT-37-2/13).

فصل نهم

دیوانه حسابات و انوار حضرت بیاضیه در

اول و پنجم دیوانه حسابات امر ما مورد منتهی است اولی حضرت بیاضیه

اول برین دیوانه که حضرت اعلیٰ حضرت و کرام مؤلفین و کاتبین از سوره اولی میرید، انچه در حسابات دیوانه حسابات
نیزه و تفسیر آنست. دیوانه حسابات درین وقت مؤلفین

اول برین دیوانه که در آن وقت که ما علیه اولی اصول تطبیقا تنظیم و ترتیب اولی اقتضایه اولی در وقت سبیل
بار حضرت محمد و درین دیوانه حسابات تفسیر اولی مجبور در

اولی حضرت بیاضیه که مال مؤلفین درین حسابات تنظیم و تفسیر برکنه اقتضایه و یا خود تا فرود مؤلفین در وقت حضرت
مؤلفین خراسانی تفسیر اولی اجزای کلماته و یا که تفسیرین معانی و اقتضای حسابات برکنه است و خود از در وقت حضرت
اخرت اولی حضرت در در وقت که حسابات اولی و اقتضایه دیوانه حسابات ما در وقت در

پنجم دیوانه حسابات حضرت بیاضیه که در حسابات اولی و در حسابات تفسیر اولی در وقت حضرت بیاضیه که در وقت
حسابات میرید که در وقت که حسابات اولی است و حسابات اولی است و حسابات اولی است و حسابات اولی است

پنجم دیوانه حسابات حضرت بیاضیه که در حسابات اولی و در حسابات تفسیر اولی در وقت حضرت بیاضیه که در وقت
حسابات میرید که در وقت که حسابات اولی است و حسابات اولی است و حسابات اولی است و حسابات اولی است

پنجم دیوانه حسابات حضرت بیاضیه که در حسابات اولی و در حسابات تفسیر اولی در وقت حضرت بیاضیه که در وقت
حسابات میرید که در وقت که حسابات اولی است و حسابات اولی است و حسابات اولی است و حسابات اولی است

پنجم دیوانه حسابات حضرت بیاضیه که در حسابات اولی و در حسابات تفسیر اولی در وقت حضرت بیاضیه که در وقت
حسابات میرید که در وقت که حسابات اولی است و حسابات اولی است و حسابات اولی است و حسابات اولی است

پنجم دیوانه حسابات حضرت بیاضیه که در حسابات اولی و در حسابات تفسیر اولی در وقت حضرت بیاضیه که در وقت
حسابات میرید که در وقت که حسابات اولی است و حسابات اولی است و حسابات اولی است و حسابات اولی است

فصل نال

دیوانه حسابا اول اصول و معانی بیان در

یکم از آنجمله دیوانه حسابا بر حسب کدی که عالمه جانب ریاسته برین حسابا برین اعلان و تحقیقات اجل اوله قدره حکمه اوله
حسابا تقدیم فنزله اوله اوله نیزه هیتجه با فدا که قراره در ریاسته

یکم از آنجمله دیوانه حسابا نه حکم و اعلیٰ من عادی با یونب طوطی بره طوطی و یا خود شایسته مسویا اولین من اوله
در یونب با اوله مقام صدارت تقدیم اوله چون مضطرب اوله من اذنه کوره لری العرصه و یا خود طوطی بره طوطی
جبر لری کسیده سیله اجزایته ریاسته

یکم از آنجمله دیوانه حسابا اوله اوله عادی طوطی و یونب برین واصل اوله
مضطرب و یا خود مضطرب یا نیزه هیتجه اوله اوله کدی تقریبا یا به اوله کجور اوله اوله برین برین برین
و حال اوله برین اوله خدی اوله کجایته اوله

یکم از آنجمله دیوانه حسابا برین برین متعاقبا یکی نه برین اوله اوله حقه

یکم از آنجمله دیوانه حسابا برین برین متعاقبا یکی نه برین اوله اوله حقه
دیوانه حسابا برین برین متعاقبا یکی نه برین اوله اوله حقه

فصل رابع

باسه کتابت دفع نف مرتبه بیان در

اوله از آنجمله دیوانه حسابا برین برین متعاقبا یکی نه برین اوله اوله حقه
دیوانه حسابا برین برین متعاقبا یکی نه برین اوله اوله حقه

اوله از آنجمله دیوانه حسابا برین برین متعاقبا یکی نه برین اوله اوله حقه
دیوانه حسابا برین برین متعاقبا یکی نه برین اوله اوله حقه

فصل خامس

مال مغرب برین برین متعاقبا یکی نه برین اوله اوله حقه

اجل اوله حقه فقرت بیان در

اوله از آنجمله دیوانه حسابا برین برین متعاقبا یکی نه برین اوله اوله حقه
دیوانه حسابا برین برین متعاقبا یکی نه برین اوله اوله حقه

3.3.3 Üçüncü Safha; 3 Zilhicce 1281 tarihli Divân-ı Muhâsebât Nizâmnâmesi (Zilhicce 1281/Nisan 1865-Zilhicce 1295/Aralık 1878)

1863 tarihli Nizâmnâmeden sonra Divân-ı Muhâsebât hizmetlerine başlamış ise de teşkilât içinde bazı aksamaların yine nüksettiği görülmüştür. Divân-ı Muhâsebât'ın istenilen tarzda yürümemesi üzerine alınan tedbirlerle giderilmeye çalışıldığını görüyoruz:

A) 22 Zilka'de 1281/19 Nisan 1865 tarihli Meclis-i Tanzîmât'ın hazırladığı Esbâb-ı Mûcibe Mazbatası, Divân-ı Muhâsebât'ın hangi zorluklarla karşılaştığını ve bunun nasıl giderilmeye çalışıldığını çok açık bir şekilde göstermektedir:

"Divân-ı Muhâsebât'ın Mâliye ve Muhâkeme nâmiyle iki Dâireye tefrîk ve taksimiy-
le vezâif-i esasiyyesinin ta'yîni ve mütefferriâtının icrâsı istîzânına dair Mâliye Nezâret-i
Celflesinin Meclis-i Vâlâ'ya havâle buyurulan tezki-resiyle Dîvân-ı Muhâsebât Riyâseti-
nin melfûf takrirî ve nizamnâme lâyihası ve pusula Dâire-i kavânin ve nizâmâtında muta-
laa ve tetkikat-ı lâzime icra kılındıkda lâyiha-ı mezkûre dört kısmı şâmil olarak kısm-ı
evveli Dîvân'ın sûret-i teşkîliyle ve zâif-i umûmîyyesine ve iktiza iden aza ve me'mûrîn-i
sâiresinin ta'yîn-i mikdârıyla azanın isti'fâları veyahud kanunen me'mûriyetlerinden çı-
karılmasını mûcib hâl ü hareketeri vukû' bulmadıkç azl olunmaması husûs-larına dair
olup kısm-ı sânisî Maiye Dâiresinin ve kısm-ı sâlisî Muhâkeme Dâiresinin vezâif-i mah-
susa ve sûret-i hareketlerini ve kısmı, râbî'i dahi Dîvânın umûr-ı kalemiyyesini hâvî ve
mutazammın ve ekser mevâdd-ı mündercesi mukaddem bâ-irâde-i Seniyye-i cenâb-ı
pâdişâhî vaz' ve te'sîs olunmuş olan nizamnâme mevâddının tashih ve ta'dîliyle yeniden
ilâvesi iktizâ iden ba'zı husûsâtından ibaret olarak sebk ve hükmü yolunda ve îcâb-ı hâle
muvâfık olduğu misillü Dîvân-ı Muhâsebât re'îsî saadetlü bey efendi hazretlerinin zikr
olunan takrîrinde beyân kılındığı vechle mukaddemce bu yolda icrâsı tasavvur olunan
islâhât sırasında dîvân-ı mezkûr me'mûrîn ve ketebesine itâ kılınmak üzere mücedden
şehrî altmış iki bin şu kadar gurus tahsîsî arz ve istizan kılındığı halde mevki-i icrâya çı-
kamayup şimdi işbu islahat-ı cedîdenin îcâbatından olarak bu tertîbin rub' derecesine
matlûb hâsıl olacağından sıyânet-i hazine kaziyyesine ve bu sûret muvâfık olmasıyla ik-
tizasının icrası tanzîm olunmuş ve dîvân-ı mezkûr muhâsebe mümeyyizlerinden izzetlü
Hacı Latif Efendinin maaşı kadimine beş yüz gurus zam olunarak beş bin gurus ile azalı-
ğa nakl olunması ve diğer üç azalığa dahi Hazine-i hâssa muhâsebecisi saadetlü Sa'dullah
Bey'in mücedden üç bin beş yüz gurus ve Cidde muhâsebecisi sâbık saadetlü Arif
Efendi ile Köstence kaïmmakamı sâbık izzetlü Pertev Efendi'nin kezâlik mücedden
dörder bin gurus maaşlar ahziyle azalığa me'mûr ta'yîn kılınması ve dîvân-ı mezkûr baş-
kâtibi izzetlü Mesrûr Bey'in Mâliye Dâiresi Başkıtabetinde ibkasiyla muavini Akif Efen-
di'nin dahi maaş-ı sâbıkına bin gurus zam olunarak dört bin gurus ile Muhâkeme Dâiresi
Bşkıtabetine ve oda-yı mezkûr hulefası mütehâyizânından Mazhar Bey'in Mâliye ve
Zihni Efendi'nin Muhâkeme Dâireleri Kitâbeti muavinliklerine mücedden ikişer bin gu-
rus maaş ile ta'yîni ve Divân Kapuçukadârı Mehmed Ağa'nın maaş-ı beş yüze bi'l-iblâğ
Maliye ve üç yüz gurus maaş ile Bekir Ağa'nın dahi Muhâkeme Dâireleri kapuçukadârlık

hizmetlerinde isthdâm kılınması ve bu sırada mumâileyhimden Latif Efendi'nin hâiz olduğu rütbe-i sâniye sınıfı evvel mütemayzinin rütbe-i ûlâ sınıf-ı sânisine ve Ali Bey'in hâiz olduğu rütbe-i sâniyenin sâniye sınıf-ı evvel mütemâyizine ve Akif Efendinin rütbe-i sâlisininin sâniyeye ve Dâire-i Mâliye Kalem Odası mümeyyiz-i evvei Es'ad Efendi'nin hâcelik rütbesininin sâliseye terfî'yle mûmâ-ileyh Zihni Efendi'ye müceddeden rütbe-i râbî'a tecihi husûsları dahi arz ve istîzân kılınmış ise de bunlar umûr-ı irâdiyyeden bulunmuş olmağla zikr olunan nizamnâme lâyihası ve evrâk-ı müteferri'a leffen takdîm kındı. Lâyihanın ahkâm-ı münderecesi re'y-i âlî-i cenâb-ı vekâlet-penâhîlerine tevâfuk eylediği halde iktizasının icrâsı bâbında emr ü fermân hazret-i men-lehû'l-emrindir.

Fî 22 Zilka'de sene 1281 ve fî 6 Nisan sene 1281/Mart 1865.

Lufûfet	(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)
Bey	es-Seyyid	es-Seyyid	Ali	es-Seyyid
Nâ-mizac	Mehmed	Mustafa		Afif İsmail
	Besim			
(Mühür)	Tahir	(Mühür)	(Mühür)	
Mecid	Efendi	es-Seyyid	Yusuf	
	diğer	Mahmud	Kâmil" ⁹⁷	
	me'mûri	Edhem		
	yet- lerinde			

umûmiyyesine ve iktiza iden aza ve me'mûrîn-ı sâirenin ta'yîn-i mikdâriyle a'zânın isti'fâları veyahud kanunen me'mûri-yetlerinden çıkarılmasını mucib bir hal ve hareketleri vuku' bulmadıkça azl olunmamasına mütedâir olarak kısm-ı sânisî Maliye Dâiresinin ve kısmı sâlisî Muhâkeme Dâiresinin vezâif-i mahsûsasını ve kısm-ı râbî'i dahi dîvânın umur-ı kalemiyyesini hâvî ve mutazammın bulunmasıyla sebke ve hükmü yolunda ve icâb-ı hâle muvâfık olduğu misillü mukaddemce bu yolda icrası tasavvur olunan ıslahat sırasında dîvân-ı mezkûr me'mûrîn ve ketebesine itâ kılınmak üzere müceddeden şehri altmış iki bin şu kadar gurus tahsisi kararlaştırıldığı halde şimdi bu ıslahat-ı cedîde bu tertibin rub' derecesiyle hâsil olacağına ve bunda sıyânet-i hazîne kaaziyyesi dahi gözedilmiş idüğüne binaen dîvân-ı mezkûr muhâsebe mümeyyizerinden izzetle Hacı Latif Efendinin maaş-ı kadimine beşyüz gurus zam ile beş bin gurus bi'l-iblâğ azalığa nakl olunması ve Hazine-i Hâssa muhasebecisi sâbık saadetlü Sadullah Bey'in müceddeden üç bin beş yüz gurus ve Cidde muhâsebecisi sâbık saadetlü Arif Efendi ile Köstence kaimkamı sabık izzetlü Pertev Efendinin dörder bin gurus maaş tahsîsiyle azalığa me'mûr ve ta'yîn kılınması ve dîvân-ı mezkûr başkâtibi izzetlü Mesrur Bey'in Maliye Dâiresi Başkitâbetinde ibkasıyla muâvini Akif Efendi'nin maaş-ı sâbıkına bin gurus zam olunarak Muhâkeme Dâiresi Başkitâbetine ve oda-ı mezkûr hulefâsı mütehayyizânından Mazhar Bey'in Mâliye ve Zihni Efendi'nin Muhâkeme Dâireleri kitâbeti Muvâvinliklerine müceddeden ikişer bin gurus maaş ile ta'yîni ve dîvân Kapuçukadârı Mehmed Ağa'nın maaş beş yüze bi'l-iblâğ Mâliye ve üç yüz gurus maaşla Bekir Ağa'nın dahi Muhâkeme Kapuçukadârlık hizmetlerinde istihdâm idilmesi ve azadan mûmâ-ileyh Latif Efendi'nin hâiz olduğu rütbe-i sâniye sınıf-ı evvel mütemâyizinin ûlâ sınıf-ı sânisine ve Ali Bey'in hâiz olduğu rütbe-i sâniyenin sâniye sınıf-ı evvel mütemâyizine ve Akif Efendi'nin rütbe-i sâlisinesinin sâniyeye ve Dâire-i Mâliye Kalem Odası mümeyyiz-i evveli Es'ad Efendi'nin hâcelik rütbesinin sâliseye terfi'yle mûmâ-ileyh Zihni Efendi'ye müceddeden rütbe-i râbî'a tevcih ve ihsân buyurulması tezekkür olunmuş ve suver-i ma'rûza merhûn-ı müsaade-i seniyye görünmüş ise de ol bâbda her ne vechle emr ü irâde-i mekârim-âde-i cenâb-ı Cihân bâni müte'allık ve şeref-sudûr buyurulur ise ona göre hareket olunacağı beyâniyle tezkire-i senâverî terkîm kılındı Efendim.

Fî Selh-i Zilka'de sene 1281/Mart 1865."

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Hâme-pîrâ-yı ta'zîm olan işbu ezkire-i samiyeye-i âsafâneleriyle evrâk-ı ma'rûza manzûr-ı meâlî-mevfûr-ı hazret-i şehinşâhî buyurlmuş ve suver-i ma'rûza yolunda olmasıyla tezekkür ve istizân olunduğu vechle icrâ-yı iktizâları müte'allık ve şeref-sudûr buyurulan emr-ü irâde-i isabet'âde-i hazret-i pâdişâhî mantûk-ı münîfinden olarak evrâk-ı merkûmeye savb-ı sâmi-i sadâret-penâhilerine i'âde olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret- veiyü'l-emrindir.

Fî Gurre-i Zilhicce sene 1281/Nisan 1865"⁹⁸

"Şefkatli Efendim Hazretleri

Dîvân-ı Muhâsebât'ın Mâliye ve Muhâkeme nâmiyle iki dâireye ayrılmasıyla temel görev ve yetkilerinin ta'yîni ve diğer ayrıntıların icrâsı konusunda izin almak üzere Maliye Bakanlığının tezkiresi Dîvân-ı Muhâsebât Riyâseti'nin Başkanlığını eki ile havâle olunmuştur. Dâire-i kavânin ve nizâmâtıdan kaleme alınan mazbata takımıyla arz ve takdîm olundu.

Muhtevadan anlaşılacağı üzere lâyiha dört kısmı ihtiva etmektedir: Birinci kısımda, dîvânın nasıl teşkil edileceği, temel yetki ve görevleri, gerekli üye ve memurların tayini, memuriyetten çıkarılma halleri; ikinci kısımda, Maliye Dâiresi; üçüncü kısımda Muhâkeme Dâiresi ve dördüncü kısımda ve dîvânın kalem işleri düzenlenmektedir.

Dîvân-ı Muhâsebât'ın memurları ve katiplerine verilmek üzere aylık altmış iki bin şu kadar gurus tahsisi kararlaştırıldığı halde şimdi bu ıslahat ile mezkûr meblağın dörtte biri ile bu mesele tesviye edilebilecektir.

Dîvân-ı Muhâsebât'ın muhâsebe mümeyyizlerinden Hacı Latif Efendinin maaş-ı kadîmine beşyüz gurus zam ile beş bin gurus bi'l-iblâğ azalığa nakl olunması ve Hazine-i Hâssa muhasebecisi Sadullah Bey'in yeniden üç bin beş yüz gurus ve Cidde muhâsebecisi Arif Efendi ile Köstence kaimmakamı Pertev Efendinin dörder bin gurus maaş tahsisıyla azalığa me'mûr ve ta'yîn kılınması ve dîvân başkâtibi izzetlü Mesrur Bey'in Maliye Dâiresi Başkâtâbetinde ibkasyyla muâvini Akif Efendi'nin maaşına bin gurus zam olunarak Muhâkeme Dâiresi Başkâtâbetine ve uzamnlardan Mazhar Bey'in Mâliye ve Zihni Efendi'nin Muhâkeme Dâireleri kitâbeti Muvâvinliklerine yeniden ikişer bin gurus maaş ile ta'yîni ve dîvân Kapuçukadârı Mehmed Ağa'nın maaşı beş yüze bi'l-iblâğ Mâliye ve üç yüz gurus maaşla Bekir Ağa'nın dahi Muhâkeme Kapuçukadârlık hizmetlerinde istihdâm edilmesi ve azadan mûmâ-ileyh Latif Efendi'nin hâiz olduğu rütbe-i sâniye sınıf-ı evvel mütemâyizinin ûlâ sınıf-ı sânisine ve Ali Bey'in hâiz olduğu rütbe-i sâniyenin sâniye sınıf-ı evvel mütemâyizine ve Akif Efendi'nin rütbe-i sâlisininin sâniyeye ve Dâire-i Mâliye Kalem Odası mümeyyiz-i evveli Es'ad Efendi'nin hâcelik rütbesinin sâliseye terff'iyle mûmâ-ileyh Zihni Efendi'ye yeniden rütbe-i râbî'a tevcih ve ihsân buyurulması müzakere olunmuş ve gereğinin yapılması için tarafınıza bu tezkire ile arz kılındı Efendim.

Fî Selh-i Zilka'de sene 1281/Mart 1865."

Aza: Emîn Beğ, Tahsin Efendi, Es-Seyyid Abdülkadir Haşmet Efendi, Ağaton Efendi, Emîn Efendi, Hasan Nüzhet Bey, Arastidi Bey, Ali Beğ.

Kâtib-i Evvel: Rıza Bey¹⁰⁰.

"DÎVÂN-I MUHÂSEBÂT NİZÂMNÂMESİ

KISM-I EVVEL

Dîvân-ı Muhâsebât'ın Sureti Teşkiliyle Vezaif-i Umumiyesi

Birinci Madde- Dîvân-ı Muhâsebât Bir Reis ve on iki âza ile iki başkâtip ve iki muhâsebe mümeyyizi ve iki başkâtip muavininden mürekkep olacaktır.

İkinci Madde- Dîvân-ı Muhâsebât'ın Hey'et-i Umumiyesi, biri Mâliye ve diğeri Muhâkeme Dâiresi ünvanı ile iki dâireye munkasem olarak beher Dâirede altı nefer âza ve bir başkâtip ve bir muhâsebe mümeyyizi ve bir kâtip muavini olacak ve bu dâirelerin Riyâseti Divân-ı Muhâsebât Reisi bulunanlar uhdesinde olup başlıca olan müzâkerât ve muhâkemât bizzat hazır olduğu halde icra olunacak ve bulunmadığı müzâkere ve muhâkemelerde dâireleri azâsından kendi intihabı ile birisi vazife-i Riyâseti bi'l-vekâle icra edecek ve karar hükmü havi yapılacak mazbataların cümlesi Divân-ı Muhâsebât Riyâseti tarafından dahi mühürlenecektir.

Üçüncü Madde- Divân-ı Muhâsebât'ın icabı halinde dâireleri beyninde âzaca beca-yış usûlünün icrasını Reis bulunanlar Cânib-i Nezâretten istizan edecek ve âzânın teceddüt ve tebeddülleri vukuunda tahrifleri icra edilecektir.

Dördüncü Madde- Divân-ı Muhâsebât Reis ve âzası ba-irâde-i saniye nasb ve tâyin buyurulup istifa etmedikçe veyahut kanunen infisalleri lâzım gelmedikçe azl olunmıyacak ve istidatları hasebiyle Devletçe bir diğeri işe memuriyetleri icap ettiği halde nakilleri caiz olacaktır.

Beşinci Madde- Dîvân-ı Muhâsebâtça bir âza mahalli açıldıkda başkâtipleriyle muhâsebe mümeyyizleri içinde münasibi bulunduğu halde onlardan biri ve bulunmadığı surette hariçten ehliyetli bir diğeri intihap olunarak taraf-ı Riyâsetten Makam-ı Nezârete ifade ve beyan ile irâde-i Âliyye tâliken Babîâliye arz ve istizan olunacaktır.

Altıncı Madde- Başkâtipler ve muhâsebe mümeyyizleri a'zâdan ma'dut ve o sıfatı haiz olacaktır.

Yedinci Madde- Azasının ekserisi mevcut olmadıkça Dâirelerini birisinde hiçbir madde hakkında karar verilemeyecek ve ekseriyet-i ârânın hükmü âzanın nısfından ziyâdesinin reylerinde ittihat bulunması ile hasıl olacak ve tesâvi-i ârâ vukuunda Reis-i Divân'ın veyahut vekilinin rey-i iki rey makamında itibar olunacaktır.

Sekizinci Madde- Arazi ve çiftliklere dair vukubulan icraat veya münâza'ât üzerine kalemlerinden nizâmen kestirilemiyerek ve bunca rüyeti lâzım gelen maddeler müte'allik olduğu Dâirede gerek esna-i müzâkere ve gerek muhâkemelerinde defter emini dahi hazır olduğu halde kavanin-i mevzuasına tevfikân rü'yet ve faslı ile tanzim olunacak

¹⁰⁰ **Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye**, Dersâadet 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, c. I, sh. 434; Ağaton Efendi için bkz. **Sicill-i Osmânî**, c. IV, sh. 873. 1280 Muharrem'inde üye tayin edildiği ifade ediliyor ki, diğeri kaynaklar da bunu doğrulamaktadır.

mazbatalar emini mumâileyh tarafından dahi temhir edilecektir ve mezkûr Dâirelerin vezâif-i mahsûsalarından olan sair bazı muğlak ve mu'tena mevaddın müzâkere ve muhâkemesinden izah ve istiknah için memur-ini hazineden icap edenler dahi bil-celp hazır bulundurulacak verilecek karar üzerine yapılacak mazbatalarda memur-ini müşâr ve mumâileyhim hazır oldukları halde müzâkere olunduğu fıkrası derc ve imlâ kılınacaktır.

Dokuzuncu Madde- Maliye ve Muhâkeme Dâirelerince zuhur edecek muhim ve mu'tena bazı mevâd hakkında beher Pazartesi günleri ve iktiza eder ise fevkalâde olarak haftada başka münasip günler de Dâireteyn âzasının içtimaiyle müzâkerât-ı umumi icra olunarak verilecek karar üzerine yapılacak mazbatalar Divanın Hey'et-i Umumiyesi tarafından mühürlenecektir.

Onuncu Madde- Hazine-i Celilece vaz' ve tesis veya tâdil ve islâhı iktiza eden nizâmatın mevâdd-ı esasıyesi Divan Hey'et-i Umumiyesi ve icabı halinde vâridât ve masârifât muhâsebecileriyle sair lâzım gelenler mevcut olduğu halde bil-müzâkere kararlaştırılarak hasb'el-usûl Meclis-i Valâ Kavanin Dâiresince tetkik ve mütalâa ile verilecek karara göre hükmü carî olmak üzere mazbatasının tanzimi ile lieclil-istizân canib-i Nezârete takdim olunacaktır.

Onbirinci Madde- Reis-i Divan kendi reyinin hilâfına ekseriyet-i ârâ zuhurunda yapılacak mazbatayı mühür-ü zatisiyle temhir etmeyüb mücerret verilen kararın ekseriyet-i âra ile olduğunu tasdikân Divan mühürü ile mühürlenecektir.

Onikinci Madde- Gerek Maliye ve gerek Muhâkeme Dâirelerinde uzun uzadıya mütalâ'at ve tetkikata muhtaç olan masâlih için Dâireleri âzasından ve sair erbab-ı vukuf ve malûmattan mürekkep komisyonlar teşkil olunup bunların mazbataları teşrih ve tetkiki maddeyi mutazammın olarak anın üzerine Dâirelerinde tekrar icra-i tetkikat ile karar-ı kat'i verilecektir.

Onüçüncü Madde- Başkâtipler memur oldukları Dâirenin esna-i müzâkerât ve muhâkemâtında âzay-ı mevcudenin isimleriyle verilen kararları zaptedecek ve muavinleri marifetiyle zaptettirdikleri halde zaptın altına kendi imzalarını vaz' eyleyeceklerdir.

Ondördüncü Madde- Her ayın âhîrinde başkâtipler memur oldukları Dâirelerde mevki-i müzâkere ve muhâkemedede bulunan ve henüz mevki-i müzâkere ve muhâkeme-ye konulmayıp derdest olan veyahut aklâmdan sorulup daha cevapları alınmayan masâlih birer kıt'a defterini yapıp canib-i Riyâsete i'ta edecekleri misillü bunların tesrî-i ikmâlîne taraf-ı Riyâsetten dahi itina olunacaktır.

Onbeşinci Madde- Makam-ı Nezâret ve aklâm-ı Maliyeden icab-ı sahih üzerine olmadığı, yani kalemlerince tesviyesi mümkün olmadığı halde Divana birgûna evrak havale olunur ise nizam ve usûlune tevfiKAN kalemlerince tesviye olunmak üzere o makûle evrakı Divan kabul etmiyerek nereden muhavvel ise adem-i kabulünü işaretle oraya red edecektir.

Onaltıncı Madde- Maliye ve Muhâkeme Dâirelerinin beheri için birer kapu çuhadarı tâyin kılınarak bunlar yedlerine Divan mühürü ile memhur olarak verilecek defterler mucibince daima hazine-i celile-i maliye aklâmı ile devair-i sairede olan evrakı taharri ve tacil edecek ve hangi Dâire ve kaleminde tâyin olunacak müddetten ziyade

kâğıt kalıp da alınmaz ise memur olduğu Dâire Başkâtibine haber verilecek ve bu dahi icray-ı icabı zımında bunların musahhah bir kıt'a pusulasını canib-i Riyâsete ita eyliyecektir.

Onyedinci Madde- Dîvân-ı Muhâsebâtın daimi suretle 10 nefer kavası olup bunların dört neferi maliye ve altı neferi muhâkeme Dâireleri umur-ı ihzariyesinde istihdam olunacak ve vazife ve hizmetleri Dâirey-i muhâkeme vezâif-i mahsusası zeylinde gösterildiği minval üzere olacaktır.

KISM-I SÂNİ

Maliye Dâiresinin Vezâif-i Mahsûsasıdır

Birinci Madde- Bil-cümle eyalât ve elviye ile Dersa'âdet'te vaki' ve Hazine-i Celileye tabi olan emanet ve Nezâret ve idarelerin usûl ve nizamı veçhile beher sene hitamında kâffe-i vâridâtıyla masârifât ve medfû'ât ve irsalât ve bakayâ ve zimemâtın muhâsabeleri bi'r-rüye tanzim ve takdim olunmakta bulunan sâl muhâsebe defterleri doğruca mensup olduğu aklâm-ı Hazineye verilip kuyudu ile tatbik ve cihât-ı hesabiyeye ve nizamiyyesi bi'l-etraf tetkik edildikten sonra bir kıt'a hülâsa pusulası terkim edilerek ve muhtac-ı müzâkere bazı ilişkili maddeler olduğu halde keyfiyetleri balâlarında gösterilerek Divana havale ile Maliye Dâiresi icray-ı tetkikat-ı kâmile ve bakayâ ve zimemât gösterilen mebalîğın esbabını bi't-taharri suver-i tahsiliyesini mütalâa eyliyerek netice-i kararını bâ-mazbata canib-i Nezârete beyan edecektir.

İkinci Madde- Mal memurları tarafından muhâsebâtın tanzim ve irsalinde sebebi makbule mebni olmıyarak bir gûna ta'allûl ve tehhür vuku bulur ise vâridât muhâsesebi canibinden vaktiyle bâ-müzekkire beyan-ı keyfiyet olunarak o makûle harekette bulunan memur hakkında iktiza edecek muamele Mâliye Dâiresinde bi't-tezekkür icabını ve iktiza eder ise masârif-i vakıası sahib-i cünhaya ait olmak üzere memur-u mahsus i'zamiyle henüz vürud etmiyen muhâsebenin celp ve istihsali hususunu Dâire-i mezkûre bâ-mazbata canib-i Nezârete inha edecektir.

Üçüncü Madde- Dâire-i Maliye umur-u hesabiyelerinde azli mucip halâtı zuhur eden maliye memurlarının lüzum-u tebdilini, Maliye Nezâret-i celilesine bâ-mazbata beyan edecektir.

Dördüncü Madde- İcab-ı halinde bi'l-cümle maliye memurlarının umur-u hesabiyesini teftiş ve tahkik etmeye Dîvân-ı Muhâsebât memur olduğundan bunun için tâyin kılınacak memurların intihabı ile takdir-i maaş Dâire-i Maliyenin vazifesi olacak ve böyle bir maliye memurunun umur-u hesabiyesi teftiş olundukta tebeyyün eden ahvalini mübeyyin mazbatasını Dâire-i mezkûre bi't-tanzim canib-i Nezârete takdim eyliyecektir.

Beşinci Madde- Bil-cümle iktiza edecek muhâsebeci ve o sınıfta bulunacak memur-ın maliye ile mal ve tahrirat kâtiplerinin emr-i intihabı ile imtihan ve istiktâbları Dâire-i Maliyede bi'l-icra memuriyetleri kararlaştırılarak keyfiyeti Nezârete bâ-mazbata arz ve ifade olunacaktır.

Altıncı Madde- Tâdil ve tesviye-i vergiye ve mültezimînin nizamat-ı müessese ve şart-ı ihâlenin hilâf-ı hareket ve ta'addifleri vukuuna dair taşra hukûmetleri veyahut ahalî caniplerinden inha ve istida vukuunda ahkâm-ı nizamiye ile kalemlerce fasl olunamı-

yanların icabatı Dâire-i Maliyede müzâkere ve tesviye olunacaktır.

Yedinci Madde- Memalik-i mahrusa-i şahanede yeniden vâridât ihdası veyahut vâridât-ı kadimeden birinin tağyir ve tadili vukuunda merci-i müzâkere ve kararı Dâire-i Maliye olacağı gibi bazı masârifâtça mümkünü'- icra görülecek tasarrufat dahi Dâire-i mezkûre tarafından Nezârete bâ-mazbata ihtar kılınacaktır.

KISM-I SÂLİS

Muhâkeme Dâiresinin Vezâif-i Mahsusasıdır

Birinci Madde- Hazine-i Celile'den vâridât-ı oşriyye ve rusumiyye iltizam ve taahhüt edenlerin şerâit-i ihâleye mügayir hal ve harekete mücâseret veyahut vâridât-ı mezbûrenin tahsiline adem-i muvaffakiyet sebebiyle nizamen bedelden tenzil veyahut fesh-i ihâle misillu istid'alara mübâderetlerinden dolayı vuku bulacak davalar ile birbirleriyle zuhura gelecek münâza'alar Dâire-i muhâkeme rü'yet ve tesviye ile netice-i kararı bâ-mazbata canib-i Nezârete ifade olunacaktır.

İkinci Madde- Hazine-i Celilenin müdde'î veyahut müdde'â-aleyh sınıfında bulunacağı bir maddenin muhâkemesinde icabına göre vâridât muhâsebecisi veyahut tahsilât memuru müdde'î veya müdde'â-aleyh sıfatıyla hazır bulunacak ve sarraflar katkıdası ve yiğit başısıyla muteberan-ı mültezimîn ve sarrâflardan birer münasipleri bulundurulacaktır.

Üçüncü Madde- Mültezimîn ve müteahhidînin bade'l-iltizam ve müteferri'âtına dair birbirlerinden veyahut taht-ı iltizamlarında bulunan mahaller memurîn ve ahalisinden ve efrâd-ı eşhasın aslı emval-i hazine münbais olan hukuk-u zatiyelerine dair yek diğerlerinden vukua gelen bi'l-cümle iddiaları ve bir de mültezim ve müteahhidîn veyahut bazı memurîn ve saire taraflarından Hazine-i Celile üzerine bir gûna dava edenlerin aklâm-ı maliyede nizama kestirilemeyen mevadd-ı mütenâziaları Dâire-i mezkûrede rü'yet kılınacak ve bu misillü Hazine-i Celileye taallûk eder masalihten taşra meclislerinde ve buraca Komisyonlarda veyahut aklâm-ı maliyede rü'yet ve hükm olunan mevaddin istinafına Dâire-i mezkûre mezun olacaktır.

Dördüncü Madde- Her nev'i muhâkeme müdde'î ve müdde'â-aleyhin vukubulacak ifadeleri zapt ve tahrir ile kendilerine temhir veyahut imza ettirilecektir.

Beşinci Madde- Esnay-i muhâkeme icap eder ise vukufu haber verilen kimselerin celp ve istifsarı caiz olacak ve bunların dahi ifadeleri kendilerine temhir veyahut imza ettirilecektir.

Altıncı Madde- Dâire-i Muhâkeme esnay-i muhâkeme ve mürâfaada birinin mütehem olduğunu ispat eder karâin-i yakiniyye görür ise vereceği ilâm üzerine Nezâret ve makuleleri hapis ve tevkif edeceği misillu işin tesviye ve rü'yet veyahut husul-i emniyeti ile tahliye-i sebili lâzım gelenler hakkında dahi iktizası Dâire-i mezkûreden canib-i Nezârete bildirilecektir.

Yedinci Madde- Dâire-i Muhâkemedan davet olunacak kimse işbu davetten haberi olmadığını medar-ı itizar edememek üzere gönderilen celp pusulasını gördüğüne dair zahrına işaret edecek ve bu işaretten sonra tâyin olunan gün ve vakitte gelmez ise bermucib-i kanun ceza-i nakdî ahziyle mucâzât olunacağı ve davet tekerrür ettikçe ceza-i

nakdî dahi tezâ'uf edeceği gibi üçüncü defa da yine gelmez ise ol halde zaptiye verilecek getirilecek ve bu ceza-i nakdî tahsilât memurîni marifetiyle tahsil kılınacaktır.

Sekizinci Madde- Davet olunanlardan bir gûna özr-ü makbule mebni gelemecek bulunduğu takdirde o misillular mazeret-i vakıalarını gönderilecek celp pusulasının zahırına yazarak ileride ne vakit geleceğini bildirecek ve maruf olıyanlar dahi vaki olan özürlerini mensup oldukları mahalle imam ve muhtarları ile esnaf kethüdası veyahut han odabaşısı tarafından tasdik ettirecektir ve bunlardan özürlerinin sahih olmadığı muahheren tebeyyün edenlere yedinci maddede beyan kılınan adem-i icabet hükmü verilecektir.

Dokuzuncu Madde- Dâire-i Muhâkemeye mahsus olarak tezkire ve tahrirat ve pusula hey'etinde üç nev'i evrak kesilip balâlarına yedinci bendin hülâsa-i hükmü tab' ettirilerek celbi lâzım gelenlerden Dersaadet'te bulunanlara icabı veçhile tezkere veyahut pusula ve dışarıda olanlara tahrirat gönderilip gelmek için tâyin olunacak gün ve saat o tezkere ve pusula ve tahriratta gösterilecek ve bu bapta dışarıya gönderilecek muharreat Nezâret mührü ile ve tezkereler Divan Reisi imzası ile irsal ve tesyir ve adi celp pusulaları Kitabet Mührü ile temhir kılınacaktır.

Onuncu Madde- Muamelât-ı maliyece icap edenler rütbe-i vezarete kadar rütbe-i askeriyeye ve saireyi haiz olsa dahi bi'lâ-istisna bu kaide üzerine davet ve celp olunabilecektir.

Onbirinci Madde- Müdde'înin talebi üzerine ihzar olunacaklar haksız olarak celp olundukları halde taraflarına terettüb edecek masarîf ve ziyânı tazmin edeceğine dair müdde'î mütemerrit kâidesine tevfikân kefalete raptolunacaktır.

Onikinci Madde- Beher gün muhâkemeye celp ve davet olunacak eshab-ı mesalihin esamî ve sebep-i celpleri muhtasar ve müfitce ve Dâirenin mürettep olan kayıt defterinin numarası tertibince defter-i mahsusuna kayıt ile ona göre evrak-ı resmiye-i celbiyesi yazılarak ve balâlarına dahi sırasıyla numaraları atılarak mübaşiri yedine verilecek ve zinhar bir günde rü'yeti kabil olamaz rütbede eshab-ı mesalihin davet edilemeyecektir ve Dâire kapısı önünde daima bir nöbetçi kavas beklettilerilerek herkes nöbetini müş'ir numarası sırasıyle içeriye alınmak kaide-i mer'iyesine riayet olunup fakat bazı madde-i mühimme-i müsta'cele zımında celp kılınmış olanlar işbu nöbet sırasından müstesna tutulacaktır.

Onüçüncü Madde- Davet olunan kimseler tahsis olunan günden üç gün evvel haberdar olmak lâzım geleceğinden mübaşir olanlar verilen davet tezkerelerini aldıkları günde mahallerine isal edecekler ve eğer aradığı kimseyi bulamaz iseler ertesi günü ales-seher ifay-ı memuriyete müsâra'a ve avdetinde beyan-ı keyfiyet eyliyeceklerdir.

Öndördüncü Madde- Şahseyn beyninde bir dava için Dersaadet'te celbi lâzım gelenlere gönderilecek mübaşir deniz aşırı bir mahalle gidecek olduğu takdirde kayık ve vapur ve berren bir çeyrekten ziyade mahalle gider ise beygir ücreti müdde'î tarafından ve müdde'â-aleyh birinci gidişte gelmeyip te mübaşirin azimeti tekerrür eder ise işbu ücretler müdde'â aleyh canibinden tesviye olunacak ve mübaşirler Dersaadet'de şu kayık ve beygir ücretini ve dışarıdan celb olunacakların ücret-i mübaşiriyesini tâyin ve tahsis kılınan miktardan ziyade alamıyacaktır.

Onbeşinci Madde- Mübaşir davetine memur olduğu adamdan para alıp bulamadım diye avdet eder veyahut tezkereyi vaktiyle yerine götürmeyip nezdinde tehir ettirir veyahut müdde'î olan kimsenin vakt-i davetde gelememesine kendisi sebep olur veya gittiği kimseye bed-muamele eder ve sair gûna namusuna dokunacak harekette bulunur veyahut kayık ve beygir ücretinden ve taşraca memuriyetinde Dâire-i muhâkemece katolunacak mübaşiriyesinden ziyade akça alır ise me'huzat-ı zâidesi istirdat kılındıktan sonra tart cezası ile mücâzât olunacaktır.

KISM-I RÂBİ'

Divanın Vezâif-i Kalemiyesidir

Birinci Madde- Dîvân-ı Muhâsebât iki Dâireye münkasem olduğu gibi her Dâirenin Umur-u Tahririyesi dahi ayrılacağından Divânın ketebe-i mevcudiyesinden Mâliye ve Muhâkeme Dâirelerine lüzumu miktar ketebe tefrik ve tahsis kılınacaktır.

İkinci Madde- Her Dâire ketebesinin odası ve defâtir ve kuyudu ayrılacak ve şimdiki mazbata ve tahrirat odaları mümeyyizleri ile ketebesinden maliye ve muhâkeme Dâireleri kalemlerine birer mümeyyiz-i evvel ve birer mümeyyiz-i sani ve birer mukabeleci ve birer defterci intihap ve tayin kılınacaktır.

Üçüncü Madde- Her Dâireden re'yi zapt ve tahrir olunan evrak o Dâirenin mazbata odasına geldikte vakit geçirilmeksizin müsveddelerinin kaleme aldırılması birinci derece başkâtiplerin derece-i saniyede muavin ve kalem mümeyyizlerinin esas vazifeleri olduğu gibi tebyiz olunan evrak müsveddatının yoluyla ve günü gününe defatir-i mahsusasına kayıt ve her ayda terâküm eden müsveddatın takım takım bi't-tefrik torbalarına vaz ile hıfzettirilmesine nezâret ve dikkat dahi bunların vezaif-i mahsusalarından olacaktır.

Dördüncü Madde- Her Dâireden kaleme alınacak kâffe-i müsveddat başkâtibinin imzası tahtında olmak üzere makam-ı Riyâsete ita ile görülüp yazıla denildikten sonra tebyiz olunacaktır.

Beşinci Madde- Dîvân-ı Muhâsebât'a havale olunmakta olan evrakın cümlesi usulü kadime-i mevzuası veçhile iptida evrak odasına geldikte Mâliye ve Muhâkeme Dâirelerine müteallik olanları bi't-tefrik müceddeden tertip ve tanzim olunacak cetvellerine numara ve tarih-i vürudları ve hülâsetül hülâse mealleri kayıt olunduktan ve her kâğıdın zahrına numarası konulduktan sonra cetvelleri ile beraber beher gün canib-i Riyâsete ita kılınacaktır.

Altıncı Madde- İşbu evrak Canib-i Riyâsetten bade'l-mütalâa cereyan-ı tabî'isine mebni kalemlere havalesi iktiza eden veyahut bir maddenin keyfiyet-i vukuunu hikâyeden ibaret olup hiçbir hükmü kalmıyan kâğıtları bi't-tefrik müteallik olduğu kalemlere lüzumu havaletleri ve müzâkere ve muhâkemeye taallûk edenlerin icapları cetvelleri hane-yi mahsuslarına işaret kılınarak mezkûr cetveller ile beraber Dâirelere verilmek üzere iade edecektir.

Yedinci Madde- İşbu evrak zikrolunan evrak odasından Dâirelere verildikte başkâtipler derakap cetvellerinde olan işaretleri mucibince kalemlere havale ve itaları icap edenlerin buyurduklarını yazarak ve müzâkere ve muhâkemeye taallûk eyliyenlerin dahi cetvellerinde münderiç numara ve tarihleriyle fezleke-i meallerini her Dâirenin

mahsusen tertip olunan müzâkere defterlerine aynıyle nakil ve kayıt ederek mezkûr cetvelleri evrak odasına iade edecek ve evrak odasında dahi cetvellerinde işaret olunan muameleleri iki Dâire için başka başka tutulacak defterlere geçirilecektir.

Sekizinci Madde- Dâirelerde müzâkere ve muhâkemeye müteallik olarak tevkif olunacak evrakta müzâkere ve muhâkemesi hükümleri kararlaştırıldıktan başkâtipler o evrakı tahrir ve imza edecekleri karar pusulaları ile beraber Dâirelerine merbut olan mazbata odalarına verecekler ve kâğıdın kararını ve kime ve nereye verildiğini yedinci maddede zikri geçen defterin hane-i mahsusuna ber-veç-i hülâsa tahrir ederek o kararlar aynıyle Dâirelerin kayıt defterine naklolunmak için mezkûr defteri evrak odasına ita ile kayıtlar tesviye edildikten sonra yine bi'l-ahz nezdinde hıfzeyliyeceklerdir.

Dokuzuncu Madde- Her Dâireden yapılacak mazbata ve müzekkere ve zeyiller tebyiz ve tahrir olunduktan müzâkerât evrakının kaydına mahsus olarak Dâirelerde tutulacak müzâkere defterlerinde ve evrak odasında olan asıl defterde karar müzâkere hanesi nezdine mazbata veya müzekkere veyahut zeyli mühürlendi ve makam-ı Nezâretten olarak Dîvân'dan yazılacak tahrirat ve tezkereler dahi tebyiz olunduktan yine hane-i mezkûr nezdine tezkere veya tahriratı yazıldı deyû işaret olunarak ondan sonra makam-ı Nezârete takdim kılınacaktır.

HÂTİME

Dîvânın ileride cereyan-ı maslahatla edeceği tecrübelerle göre işbu nizamnamenin icabı veçhile tâdil ve tertibi caiz olacaktır.

Fi 3 Zilhicce Sene 1281 (29 Nisan 1865)¹⁰¹

¹⁰¹ **Düstur**, I. Tertip, c. II, sh. 135-144

﴿ ۱۳۵ ﴾
 (دیوان محاسبت نظامنامه‌سی)

(شم اول)

(دیوان محاسبت صورت تشکیل و وظائف عمومی سی)
 برنجی ماده دیوان محاسبت بر رئیس و ارباب امری اعضا که امری باش کاتب
 و رئیس محاسبه میری و ارباب باش کاتب معاونان من کاتب اوله جعفر

ایکجه ماده دیوان محاسبت هیئت عمومی سی بری مالیه و دیگری ۱۷
 مایه برنجی متواتر ایکی مایه منضم اوله برقی بهر مایه الی نفر اعضا
 و برایش کاتب و بر محاسبه میری و بر کاتب مساوی اوله جتی و پروا درک
 و اسبق دیوان محاسبت رئیس بولکلتر هه مننده اولوب باشلورده اولان
 مذاکره و مذاکره مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 مذاکره و مذاکره مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 و اسبق باشلورده اجرا ایله دیک و فرلو حکمی حاوی پایه جتی منضبط اولرک
 جده سی دیوان محاسبت و برقی طرفین دخی هه رتبه جکر

اوچونجه ماده دیوان محاسبت ایجابی حالده مایه لر ای بیله اعضا
 بچیش اصولک اجرا سنی رئیس بولکلتر چاب نظریندن استیذان ایله جتی
 و اعضا کاتبه و تید لاری و فرولنده مایه لر ای اجرا ایله جکر

دوونجه ماده دیوان محاسبت رئیس و اعضا سی باقارده سید نصیبا
 و تعیین جویا یوب استیذان ایله جتی و باقارده کاتونا اعضا لاری لازم کاد ایله
 جتی باقارده جتی و استیذان ایله جتی دولجه بر دیگر ایله مایه لر ای
 ایجاب استیذان حالده نظر ای جاز اوله جعفر

بششم ماده دیوان محاسبتیه بر اعضا حالده باش کاتیلر ایله محاسبه
 میری ایله جتی و برنجی حالده انفراد بری و برنجی صوره
 خاریجین ایجاب بر دیگر ایجاب اوله دوق طرف و باقارده تمام نظاره
 ایله و برنجی ایله اوله مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه

باش کاتیلر و محاسبه میری اعضانن معدود و او سنی سار
 اوله جعفر

﴿ ۱۳۶ ﴾

یازدهمین ماده اعضا است که برنجی موجود اوله جتی مایه لر ای
 صبح بر ماده منضمه فرلو برنجی مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 استیذان ایله جتی و برنجی مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 و فرولنده برنجی مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 اوله جتی

سکونجه ماده اراضی و چیتلر مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 لوزرته نظریندن نظامنامه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 خلیق اوله جتی مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 دخی حاضر اوله جتی حالده قوانین مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 تکلیف اوله جتی منضبط ایله جتی مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 و مذکور مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 و سنا مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 خریجه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 فرلو لوزرته پایه جتی منضبط اوله مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 حاضر اوله جتی حالده مذاکره اوله جتی مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه

تیردومجه ماده مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 برنجی مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 اوله جتی حالده مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 صوبه اجرا اوله جتی و برنجی مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 هیئت عمومی طرفین مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه

اوچونجه ماده خریجه جلیله و وضع نامیسی و باقارده مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 ایله جتی مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 اوله جتی مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 باقارده مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه
 مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه

مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه مایه

23 NİSAN 1865 TARİHLİ
 DİVAN-I MUHASEBAT NİZAMNAMESİ

3.3.4 Dördüncü Safha; 3 Cemâziyelevvel 1296/27 Nisan 1879 tarihli Divân-ı Muhâsebât Kararnâmesi Ve Divân-ı Muhâsebât'ın Yeniden Teşkili (Zilhicce 1295/Aralık 1878-1923)

Osmanlı Devletinde 1281/1865 tarihli Nizâm-nâme ile yoluna giren Divân-ı Muhâsebât Müessesesinin önüne yeni engeller çıkmıştır. Hatta bir kısım araştırmacılara göre, Divân-ı Muhâsebât ilga olunmuştur. Ancak Devlet Sâlnâmelerinden anlaşıldığına göre, Divân-ı Muhâsebât tamamen ilga olunmasa da, fonksiyonları önemli ölçüde azalmıştır.

Tekrar ifade etmek gerekirse, Divân-ı Muhâsebât, Selh-i Zilka'de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde kurulmuş ise de teşkili ve bilfiil vazifeye başlaması uzun sürmüştür. Hatta Ahmed Vefik Paşa'nın başkanlığından sonra bir süre askıya alınmış gibidir.

Divân-ı Muhâsebât, Muharrem 1280/Nisan 1863 tarihinde yeni başkan ve tayin edilen bütün üyeleri ile fiilen göreve başlamıştır. Kaynaklardan elde ettiğimiz malumata göre, 18 Muharrem 1280/6 Mayıs 1863 tarihinde Mehmed Emin Efendi, Divân-ı Muhâsebât'ın ikinci reisi olarak vazifeye başlamış bulunmaktadır¹⁰².

Divân-ı Muhâsebât, 1295/1878 tarihinde yeniden canlandırılmış ve Ohannes Efendi'nin başkan tayin edilmesiyle fonksiyonunu tam olarak ifa etmeye başlamıştır. 1280/1863 ila 1295/1878 yılları arasında tam fonksiyon ifa edemediği zamanlarda, vazifelerinin bazan muvakkat meclislere havale edildiği bile vâki'dir. Gerçekten 1288/1871 yılında Meclis-i Vâlâ'dan ayrılarak kurulan ve başına Sadrazam Mahmud Paşa'nın getirildiği Islâhât-ı Maliye Meclis-i Muvakkat'ı bu maksatla kurulan Meclislerdendir. 1292/1875 yılında ise Meclis-i Âlî-i İcrâât adıyla bir Meclis kurulmuş ve başına da Mehmed Emin Paşa getirilmiştir. 1293/1872 yılında da vazifesine devam eden bu Meclis, daha sonra ilga olunmuştur. 1295/1878 yılında evvela Hayreddin Paşa'nın başkanlığındaki Islâhât Komisyonu devreye sokulmuştur ve daha sonra da kısım âtil duran Divân-ı Muhâsebât tekrar aktif hale getirilmiştir. Bu aktif dönemdeki başkanı Ohannes Efendi'dir¹⁰³.

Divân-ı Muhâsebât'ın ikinci kuruluşu demek olan bu durum, hey'et-i umumiyyenin birinci kararına da yansımıştır. Şöyle ki;

"Birinci def'a olarak Hazine-i Celile'de Islâhât Maliye Komisyonu Masârifât Şu'besi Odasında bil-ictimâ' saat 5.30'da Meclis açıldı.

İbtidâ Divân-ı Muhâsebât'ın sûret-i teşkiline dair 23 Zilka'de 1296 ve 27 Teşrîn-i evvel 1295 tarihiyle müverrahan şeref-sâdır olan tezkire-i sâmiye-i Hazret-i Vekâlet-penâhî kırâaat olundu.

Reis Efendi a'zanın tebrîk-i memuriyet ve temenni-i muvaffakiyetlerine dair bazı

¹⁰² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye, Dersââdet 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. I, sh. 434

¹⁰³ Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, c. IV, sh. 825-826

kelimât îrâd eyledikten sonra Divân-ı Muhâsebât Hey'et-i A'yân Dâiresinin bir kaç odası muvakkaten muvakkaten tahsis buyurulmuş olduğunu ve bu odaları heman bugün teh-yie olunacağından yarınki Salı günü orada tecemmu' olunacağını ve Divan'ın vezâifine dair elde bir nizâm veya talimât mevcut olmadığından ne sûretle hareket olunmak lâzım geleceği hakkında şifâhen vuku bulan istîzâna cevaben bu hususa dâir mukaddemâ Şûrây-ı Devletçe bit-tanzim Hey'et-i Meb'ûsân'a i'tâ olunan Kanun Lâyihasının Meclis-i Umûmî'nin in'ikadında kanuniyeti talep olunmak üzere Kararnâme-i Mahsûsa ile neşr ve ilan olunması der-dest-i akd olduğu taraf-ı sâmi-i Hazret-i Vekâletpenâhîden beyân buyurulmuş olduğunu ifade eylediğinin üzerine Lâyiha-i Matbû'a-i mezkûrenin kırât olunmasına karar verildi.

Mündericâtı ma'lûm olduktan sonra Divan'ca işe nereden ve ne yolda başlanmak lâzım geleceği meselesi meydana konuldukda kangı senelerden bed' ile Cânib-i Hazine-i Celileden hesâb verilebileceği sual olunmak üzere Maliye Müsteşârı Sâadetlü Münir bey Efendi Hazretleri davet olundu. İşbu sualin cevaben bazı tahkikat istihsâline mütevakıf olmağla neticesini Perşembe günü tafsilen bildireceğini ve devâri-i âliyenin her biriyle Hazine-i Celile beyninde en son defa olarak kangı senelerde rü'yet ve kat'-ı hesâb olunmuş olduğunu mübeyyin hîn-i müzâkerede talep olunan pusulayı dahi beraberce getü-receğini ifade ile avdet eyledi.

Bâlâda muharrer Kanun Lâyihası hükmünce Hey'etin iki daireye inkisâmı iktizâ edeceğinden birincisi Reis-i evvelin taht-ı riyâsetinde olmak üzere Hacı Âkif Efendi ve Rif'at Efendi ve Edvars Efendi'den ve ikincisi Hâfız Said Efendi'nin taht-ı riyâsetinde ola-rak Kadri Bey ve Hudaverdi Ohannes Efendi ve Kastro Bey'den Terkib olundu."¹⁰⁴.

Divân-ı Muhâsebât'ın geçirdiği bu serüvenleri, Osmanlı Devleti Sâlnâme-lerinden de takip etmek mümkündür. Aktif olmadığı dönemlerde hep vekâletle yürütülmüştür.

Şimdi Divân-ı Muhâsebât'ın bir nevi yeniden teşkili demek olan bu dördüncü dev-reyi daha yakından inceleyebilmek için, konuyla ilgili Anayasa ve Kanun hükümlerini daha yakından görelim:

A) 7 Zilhicce 1293/1878 tarihli Kanun-ı Esâsî, 105 ila 107. Maddeleri arasında Divân-ı Muhâsebât'ın hukukî statüsünü biraz önce verdiğimiz tarihî bilgileri teyid edercesine şöylece özetlemektedir:

"Yüz Beşinci Madde: Emvâl-i Devletin kabz ve sarfına memur olanların muhâsebe-lerini rü'yet ve devâirden tanzim olunan sâl muhâsebeelerini tetkik ederek hülâsa-i tetki-kat ve netice-i mutalâ'âtını her sene bir takrir-i mahsus ile Hey'et-i Meb'ûsân'a arz eyle-mek üzere bir Divân-ı Muhâsebât teşkil olunacaktır. Bu Divan, her üç ayda bir kerre ahvâl-i maliyeyi riyâset-i vükelâ vâsıtasıyla bâ takrir taraf-ı Hazret-i Padişahîye dahi arz eder.

Yüz Altıncı Madde: Divân-ı Muhâsebât'ın a'zası 12 kişiden müretteb olacak ve her biri Hey'et-i Meb'ûsân'dan ekseriyetle azlinin lüzûmu tasdik olunmadıkça memuriyetin-de kayd-ı hayat ile kalmak üzere bâ İrâde-i seniyye nasb olunacaktır.

¹⁰⁴ 1296 Tarihli Divân-ı Muhâsebât Zabıt Cerîdesi, Karar No: 1

Yüz Yedinci Madde: Divân-ı Muhâsebât a'zasının evsâfi ve vezâifinin tafsilâtı ve sûret-i istifa ve tebdil ve terakki ve tekâüdü ve aklâmının keyfiyet-i teşkîli bir nizâm-ı mahsûs ile tayin olunacaktır."¹⁰⁵

1293 tarihli Kanun-ı Esâsi'nin mezkûr maddelerinden de anlaşılacağı üzere, Anayasa yürürlüğe girdiği günlerde Divân-ı Muhâsebât, bir nevi ilga olunmuş vaziyettedir ve yeniden teşkil edilmesi emr olunmaktadır.

B) İşte 1293 tarihli Kanun-ı Esâsi'sinin bu emrini yerine getirmek üzere 19 Zilka'de 1296/5 Kasım 1879 tarihinde Divân-ı Muhâsebât yeniden teşkil olunmuş ve başkanlığına da Ohannes Efendi tayin edilmiştir. Konuyla ilgili İrâde-i Seniyye aynen şu şekildedir:

"Atüfetlü Efendim Hazretleri

Devâir-i mülkiye ve sâirede bulunan defterdâr ve muhâsebeci ve mal me'mûru ve sandık emimleri ve kuvve-i cünüdiyye idare me'mûrları gibi emvâl-ı devleti kabz ve sarfa me'mûr ve idare-i maliyeden mes'ul olan bi'l-cümle me'mûrîni ve umumen idare-i belediye ve hastahane ve ıslahhâne ve mekâtib-i sanayi ve menâfi sandıkları gibi te'sîsât-ı umûmiyye mal ve me'murlarının rü'yet-i muhasebât ve lede'l-hâcce icrâ-yı muhâkemetna me'mûr olmak ve müstakilü'r-rey olup karar ve hükümlerine gerek Maliye Nezâreti'nden ve gerek hiçbir taraftan müdahâle olunmamak ve üç ayda bir kerre devletin ahvâl-i umûmiyye-i mâliyyesini taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhiye li-ecli'l-arz başvekâlet makamına bildirmek üzere bir Dîvân-ı Muhâsebât teşkîli mukarrer ve elzem olduğundan ehliyet ve umur-ı maliyede malûmatı cihetiyle atufetlü Ohannes Efendi Hazretlerinin dîvân-ı mezkûr riaysetine Şûrâ-yı Devlet azasından atüfetlü Said Efendi ve Maliye Nezâreti muavini saadetlü Kadri Bey Efendi ve rüsûmât işlerinde me'mûriyeti mesbuk saadetlü Edwards Efendi ve tetkîkat-ı maliye komisyonu azasından saadetlü rifat Efendi ve Erzurum defterdârı saadetlü Hacı Akif Efendi Hazerâtı ile Hüdâverdi oğlu saadetlü Ohannes efendi ve saadetlü Kastro Bey'in azalığına ve saadetlü Sakız Ohannes Efendi'nin dîvân-ı mezkûr müdde'î-i umûmîliğine ta'yinleri ve bunlardan Hüdâverdi oğlu Ohannes Efendi Kastro Bey ve Sakız Ohannes Efendi'nin ıslahât-ı mâliye vâridat kısmı komisyonuna dahi muvakkaten devam eylemeleri ve ilerüde dîvân-ı mezkûr azası adedinin ta'yîn olunacak hadd-ı nizâmisine iblâğı hakkında irâde-i seniyye-i cenâb-ı şehriyârî ne merkezde şeref-müte'allık buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kıldını efendim.

Fî 16 Za[Zilka'de] sene 1296/Ekim 1878."

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Reside-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkire-i samiyeye-i vekâlet-penâhîleri manzûr-ı Hümâyûn-ı hazret-i pâdişâhî buyurulmuş ve ber-mücebi istizan vezaif-i mezkûre ile mükellif olmak üzere bir Dîvân-ı Muhâsebât teşkîliyle riaysetine Ohannes Efendi'nin ve azalığıyla müdde'î-i umûmîliğine müşâr ve mûma-ileyhimin ta'yinleri ve mu'âmele-i müteferi'anın îfâsı müte'allık ve şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne mantûk-ı münîfinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-

¹⁰⁵ **Düstur**, I. Tertip, c. IV, sh. 17

emrindir.

Fî19 Za[Zilka'de] sene 1296/Ekim 1878¹⁰⁶”.

“Şefkatli Efendim Hazretleri

Devlet dairelerinde ve kurumlarında bulunan defterdâr, muhâsebeci, mal me'mûru, sandık emimleri, ve askeri idare me'mûrları gibi devletin mallarını teslim almaya ve sarfetmeye me'mûr ve idare-i maliyeden mes'ul olan bütün me'mûrları ve umumen belediye, hastahane, ıslahhâne, sanayi mektepleri ve menâfi sandıkları gibi genel idarelerin mal ve me'murlarının mali açıdan denetlenmesi ve ihtiyaç duyulursa yargılanmasına me'mûr olmak ve tamamen bağımsız olarak karar ve hükümlerine gerek Maliye Nezâreti'nden ve gerek hiçbir taraftan müdahâle olunmamak ve üç ayda bir kerre devletin genel olarak mali durumunu Padişaha arz etmek için başvekâlet makamına bildirmek üzere bir Dîvân-ı Muhâsebât teşkili mukarrer ve elzemdir.

Ehliyeti ve mali konularda derin bilgisi cihetiyle şefkatli Ohannes Efendi Hazretleri'nin dîvân başkanlığına Şûrâ-yı Devlet azasından Said Efendi ve Maliye Nezâreti muavini Kadri Bey Efendi ve rûsûmât işlerinde me'mûriyeti bulunan Edvars Efendi ve tetkikat-ı maliye komisyonu azasından Rifat Efendi ve Erzurum defterdârı Hacı Akif Efendi ile Hüdâverdi oğlu Ohannes efendi ve Kastro Bey'in azalığına ve Sakız Ohannes Efendi'nin dîvân baş savcılığına ta'yinleri ve bunlardan Hüdâverdi oğlu Ohannes Efendi Kastro Bey ve Sakız Ohannes Efendi'nin ıslahât-ı mâliye gelirler kısmı komisyonuna dahi muvakkaten devam eylemeleri ve ilerüde dîvân-ı mezkûr azası sayısının ta'yîn olunacak hadd-ı nizâmîsine iblâğı hakkında irâde-i seniyye nasıl buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

16 Za[Zilka'de] sene 1296/Ekim 1878.”

Bu arada Divân-ı Muhâsebâta Ahmed Nureddin Beyin kayd-ı hayat şartıyla aza tayin edilmesiyle alakalı bir İrade-i Seniyye de elimizde bulunmaktadır: Buna göre,

“Kanun-ı Esasinin 105. ve 106. Maddelerine tevfikân teşkil ve vezâifi Nizamnâme-i Mahsûs ile tayin kılınmış olan Dîvân-ı Muhâsebât azalığına mücerreb olan ehliyet ve kıfayetine binaen bil-istîzân sâdır olan İrade-i Seniyye-i Mülûkânem mücebince mitehayyizân-ı ricâl-i Devlet-i Aliyyemden İftihâr el-E'âlî ve'l-E'âzım Müstecmî'u cemî'il-me'âli ve'l-mefâhim Ahmed Nureddin Beğ -Dâme Uluvvuhu- Kanun-ı mezkûrun 106. Maddesi mücebince kayd-ı hayat ile ibkaan tayin olmağla müşârûnileyhin memuriyetini mutazammın Divan-i Hümâyûnumdan işbu berât-ı hümâyûn ısdâr olundu. Tahrfren fi'l-veyem't-tâsî' min şehri-i Şevval el-mükerrem li sene seb' ve 'işrîn ve selâsemi'e ve elf.”

¹⁰⁶ 9 Şevval 1327 (23 Ekim 1909) tarihli Ahmed Nureddin Efendi'nin Tayini ile Alakalı Ferman.

﴿ قانون اساسی ﴾

« ممالک دولت عثمانیہ »

برنجی مادہ دولت عثمانیہ ممالک و قطعات حاضرہ فی ایالات ممتازہ فی محتوی و یکوجود اولغلہ ہیج برزمانہ ہیج برسبلہ تفریق قبول ایتمز
ایکنجی مادہ دولت عثمانیہ نیک پای تختی استانبول شہریدر و شہر مذکورک سائر
بلاد عثمانیہ دن آبرو اولہ رقی برکونہ امتیاز و معافیتی یوقدر
اوچنجی مادہ سلطنت سنیہ عثمانیہ خلافت کبرای اسلامہ فی حائر اولہ رقی
سلالہ آل عثمان دن اصول قدیمہ سی و جہلہ اکبر اولادہ مائندر
در دنجی مادہ ذات حضرت بادشاهی حسب الخلافہ دن اسلامک حامسی

﴿ امور مالیه ﴾

یوز بشیمی مادہ اموال دولتک قبض و صرفنہ مأمورا اولنرک محاسبہ لرینی رؤیت
و دو اوردن تنظیم اولنان سنال محاسبہ لرینی تدقیق ایدرک خلاصہ تدقیقات و نتیجہ
مطالعانی ہر سنہ برتقریر مخصوص ایلہ ہیئت مبعوثانہ عرض ایلک اوزرہ بر دیوان
محاسبات تشکیل اولنہ جقدر بودیوان ہر اوج آبدہ بر کرہ احوال مالیه فی ریاست
و کلا واسطہ سیلہ باقریر طرف حضرت بادشاهی بہ دخی عرض ایدر

یوز نتیجی مادہ دیوان محاسباتک اعضای اون ایکی کشیدن مرتب اولہ جق
و ہر بری ہیئت مبعوثان دن اکثر تہہ مرلنک لزومی تصدیق اولنہ تجد مأمور تہہ قید
حیات ایلہ قالیق اوزرہ بارادہ سنہ نصب اولنہ جقدر

یوز ینجی مادہ دیوان محاسبات اعضای اون اوصافی و وظائفک تقصیلاتی
و صورت استعفا و تبدیل و ترقی و تقاعدی و اقلانک کیفیت تشکیل بر نظام مخصوص
ایلہ تعیین اولنہ جقدر

C) Ortaya çıkan eksiklikleri gidermek, Kanun-ı Esâsinin 107. Maddesinde ifade edilen kanunî boşluğu doldurmak ve Divân-ı Muhâsebât'ı daha özerk hale getirmek için yeni bir Kanun Lâyihası hazırlanmıştır. Gurre-i Zilhicce 1296/1879 Esbâb-ı Mucibesi hazırlanan Kanun Lâyihası, Meclis-i Umûmî'nin toplanması mümkün olmadığından 3 Zilhicce 1296/19 Kasım 1879 tarihli İrâde-i Seniyye ile "Divân-ı Muhâsebât'ın Sûret-i Teşkil ve Vezâifine Dâir Kararnâme" adı altında yürürlüğe konulmuştur¹⁰⁷.

Kanun Kuvvetindeki Kararnâmeye göre, Divân-ı Muhâsebât, yine 12 a'za, ilâve olarak bir müddeiumumi, bir başkâtib, on mümeyyiz ve on mülâzımdan tereküb edecektir (Md.1). Divân-ı Muhâsebât, Maliye ve Muhâkemât Dâiresi olmak üzere iki Dâireye ayrılır (Md.5). Divân-ı Muhâsebât başkan ve üyeleri, 3. madde ile yargı bağımsızlığına kavuşturulduğu gibi, 63. ve son madde ile de Divân-ı Muhâsebât'ın hiç bir nezârete bağlı olamayacağı ve müstakil hareket edeceği vurgulanacaktır. Kararnâme, 63 madde ve Sekiz Fasil'dan meydana gelmektedir¹⁰⁸.

Önce Gurre-i Zilhicce 1296/1879 Esbâb-ı Mucibe Mazbatası'nı aynen nakledelim:

"Ma'lûm-ı âlf buyuruduğu vechle devâir-i mülkiyye ve sâirede emvâl-i devleti kabz u sarfa me'mûr ve idâre-i maliyyeden mes'ûl olan bi'l-cümle me'mûrinin ve umumen idare-i belediye ve hastahâne ve mekâtib-i saniyye ve menâfi sandıkları gibi te'sisât-ı umûmîyye mal me'mûrlarının rü'yet-i muhâsebât ve lede'l-hâcce muhâkemâtına me'mûr olma ve müstakîlü'r-re'y olup karar ve hükümlerine gerek Maliye Nezâreti'nden ve gerek hiçbir taraftan müdâhale olunamamak üzere mukaddemce bi'l-istizân müte'allık buyurulan İrade-i seniyye mucibince Dîvân-ı Muhâsebât teşkil ve re'is ve azâları ta'yîn kılınmış idi. İşbu Dîvân-ı Muhâsebât'ın vezaifini mübeyyin kanun lâyihasının dahi bi't-tanzîm heman mevki-i icrâya konulması ez-her cihet muktazî idüğünden bunun için Şûrâ-yı Devlet Tanzimât Dâiresinden kaleme alınup hey'et-i umûmîyyesinden ta'dîl ve tasdik olunarak mukaddemâ bâ-mazbata Bâb-ı Âlf'ye gönderilmiş olan kanun lâyihasının hâvî olduğu mevâddin cümlesi evvelce Mecis-i Vükelâca kırâet ve tetkik olunup icra edilmiş olan ta'dîlât ve tashîhât üzerine mezkûr lâyiha tab' ve temsil itdirilmiş ve nüsha-ı musahhaha-ı matbû'ası bu kerre dahi meyâne-i âcizânemizde kırâet ve mutalaa olunarak hâvî olduğu mevâd cümleten muvâfık-ı maslahat görünmüş olmasıyla nüsha-ı matbû'a-ı mezkûre şura-yı mezkûrun evvelki mazbatası ile beraber leffen arz ve takdîm kılındı. İşbu lâyiha-ı matbû'anın mevâdd-ı münderecesi nezd-i hakayık-fevd-i cenâb-ı mülkdârîde dahi karîn-ı tasvîb buyurulduğu halde bu misillü kavânîn ve nizâmât hakkında câri olan kaideye tevfiikan meclis-i umûmînin hini ictimainda oraya bi'l-irâe kanuniyeti tasdik itdirilmek üzere şimdiden kararnâme şeklinde ilanî ahkâmının icrâatına teşebbüs idilmesi tezekkür ve tensib olunmağla ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.

Fî Gurre-i Z [Zilhicce] sene 1296/Kasım 1878

¹⁰⁷ BOA. DUİT-37-2/13-3 vd.

¹⁰⁸ BOA. DUİT-37-2/13-3

(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)
İbrahim Edhem	Abdullatif Subhi	Es-Seyyid Ali Sâib
(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)
Kadri	Ahmed Cevdet	Sava
(Mühür)	(Mühür)	(Mühür)
Mehmed Rasim	es-Seyyid AhmedA- riff	Mahmud Nedim
Ahmed Es'ad	Said	Es-Seyyid Mustafa Vehbi
(Mühür)	(Mühür)	
Hasan Fehmi	Mehmed Zahir Mü- nif ¹⁰⁹	

محمود علیا جوڑ لہجی دہلیہ دواتر ملکہ و سامرہ دہ احوالی دوق قصبہ دھری ماہر دادارہ ملکہ دہ مسوک اوقہ جالیہ مہرینک دھرمنا ادارہ میں دھہ خاندان
 و مکاتب صنایع د صنایع خدمتقریبی کی تاسیسات عمرانیہ عالی ماہر فرینک رویت تاسیسات دولت اطاق محاکاتہ ماہر اولیہ دستقل ارقی اولیہ قلم دیکوریک
 ملک دست مژدہ و کورنگ کچ بر طرفہ بر خفا اولہ خاتمہ اولہ برہ مقدمہ بالاسیساتہ متقاضیہ نیرلیہ ادارہ نیہ حقیقی درونہ تاسیسات تکنیک دسترس داحضاری شہرہ
 استو دربارہ تاسیساتک و نظامین سیدہ قانونہ لایک سنک وطن باقیقیہ تمامہ مویج اجراء قونک اندر جریت حقوقی اید و کتہہ بدونک اچرہ سوزای دولت شکایت دکن سنہ
 قلم اقصیہ کلیتہ تعمیر سنہ تعمیرت و تعمیرتہ اولہ بدہ مسد با مضطرب باعیارہ کیتر سنہ اولہ قانونہ لایک سنک حاویہ اولہ دینی سواری موسس اولہ تجسس دکلایہ
 قرابت دسترحہ اولیہ اجراء سوز اولہ تعمیرتہ تعمیرتہ اولہ بدہ مدکور لایک طبع و تیکن اید بر سنہ دسترحہ طبع مس بوکہ وطن میانہ عقلمانہ زدہ قنات و مطالعہ
 اولہ بدہ حاویہ اولہ دینی مواد حملہ موزاد صحت کور سنہ ایسیبی سنہ تعمیرتہ مدکورہ سوزای دستکورک اولہ مطبوعہ ایو برابر فقاعلہ و تعمیرتہ قومی استو لایک طبع
 موزاد بر سنہ سو دھشایہ وند ضایہ مکتدایہ وطن فرہد سنہ سوزای جوریہ خلک بو سنک قترنہ و نظامات حقوقی جامہ اولہ قاعلہ موقوفہ جسک علیانک جمہ ایدی سنہ
 اداریہ بالادارہ قانونی تعمیرتہ تعمیرتہ اولہ سربہ قرار نام شکستہ اعلامہ ایو احکامک اجرائیہ نسبت ایش سنک ترک و تیب اولہ دینی ادارہ د قاطبہ اعزالدہ
 امر و فرمانہ حضرتہ ونا ادرافہ مدکورہ

Daha sonra 3 Zilhicce 1296 tarihinde buna uygun İrade-i Seniyye sâdır olmuştur:

“Atüfetlü Efendim Hazretleri
 Bu kerre teşkil olunan Dîvân-ı Muhâsebât'ın vezaifini mübeyyin kanun lâyihasının dahi bi't-tanzîm hemen mevk-i icrâya konulması ez-her cihet muktazi idüğünden bunun için Şûrâ-yı Devlet Tanzimât Dâiresinden kaleme alınup hey'et-i umûmiyyesinden bi't-ta'dil tasdik olunarak Bâb-ı Âlî'ye gönderilmiş olan kanun lâyihasının mukaddemâ Meclis-i Hâss-ı Vükelâ'da ta'dilât ve tashihâtı icrâ idilerek tab've temsil itirilmiş olan nüsha-ı musahhaha-ı matbû'ası bu def'a dahi encümen-i mahsûs-ı meşveretde kıraetve mutalaa olunarak ol bâbda kaleme alınan mazbata ile zikr olunan nüsha-ı matbu'a leffen arz ve

109 BOA. DUİT-37-2/13-3

takdîm kılınmış olmağla ber-mûceb-i mazbata nüsha-ı matbu'a-i mezkûrenin şimdiden kararnâme şeklinde i'ânîyle münderecâtının icrâ'atına mübâderet olunması hakkında her ne vehle emr ü fermân-ı cenâb-ı pâdişâhî mûte'amlık ve şeref-sudûr buyulur ise icrâ-yı hükm-i âlîsine ibtidâr idileceği beyânîyle tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fî Gurre-i Z [Zilhicce] sene 1296/Kasım 1878

Sa'id"

"Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiyye-i vekâlet-penâhîleriyle melfûf mazbatalar ve nüsha-ı matbûa manzûr-ı âlî-i hazret-i pâdişâhî buyurulmuş ve tezekkür ve istizân olunduğu vehle nüsha-ı mezkûrenin şimdiden kararnâme şeklinde i'lânîyle mazbata-ı mezbûre münderecâtının icrâ-yı mukteziyât mûte'allık ve şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne mantûk-ı münîfinden olarak nüsha-ı mezkûre nezd-i âlîde tevkîf buyurulduğundan sâlifü'l-beyân mazbatalar savb-i sâmi-i hidîvilerine îade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3 Z [Zilhicce] sene 1296/Kasım 1878"¹¹⁰

"Atâfetlü Efendim Hazretleri

Tekrar teşkil olunan Dîvân-ı Muhâsebât'ın görev ve yetkilerini açıklayan kanun lâyihasının dahi düzenlenerek hemen mevki-i icrâya konulması her cihetler zaruri olduğundan bunun için Şûrâ-yı Devlet Tanzimât Dâiresinden kaleme alınıp genel kurulun tadilinden sonra tasdik olunarak Bâb-ı Âlî'ye gönderilmiş bulunan kanun lâyihasının daha evvel Bakanlar kurulunun özel toplantısında ta'dilât ve tashîhâtı icrâ idilerek tab'itilmiş olan nüshası bu def'a dahi özel komisyonda mutalaa olunarak ol bâbda kaleme alınan mazbata ile zikr olunan nüsha ekte arz ve takdîm kılınmıştır. Mazbata gereği matbu nüshanın şimdiden kararnâme şeklinde i'lânîyle maddelerinin icrâ'atına başlanması hakkında her ne vehle emr ü fermân sadır olursa ona göre icraat yapılacağı konusu bu tezkire ile takdim olundu efendim.

Fî Gurre-i Z [Zilhicce] sene 1296/Kasım 1878

Sa'id"

1876 tarihli Kanun-ı Esâsî'nin 107. Maddesine dayanılarak hazırlanan bu kararname, maalesef Fransız Genel muhasebe Kararnamesinin Dîvân-ı Muhâsebâta ait 18. Faslının 375 ve devamı maddelerinin bir nevi tercümesidir denilebilir. Bu Kararname sonradan bazı değişikliklere uğrasa da, 1934 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Kararnameye göre, Dîvân-ı Muhâsebât 1 Başkan, 12 üye, 1 Müddeiumumi, 1 Başkâtip, 10 Mümeyyiz (Denetçi) ve 10 Mülâzımdan (Denetçi yardımcısı) oluşan iki daireselik bir müstakil teşkilattır. Mali denetim yapma, sorumluları yargılama ve haklarında karar verme yetkilerine sahiptir.

¹¹⁰ BOA. DÜİT-37-2/13-3

Madde 7- Reis-i Evvel ve Saniler bulunamadığı vakitte Dâirelerde âzanın en kîdemlisi riyâset eyler.

Madde 8- Âzanın iki Dâireye taksimi ve icabında birinin veya bazılarının bir Dâireden diğer Dâireye nakli Reis-i Evvelin vezaifindedir.

Madde 9- Azadan birinin mani-i zuhurunda Dâirece vücudu müktazî olan aded-i âzayı ikmâl için diğer Dâireden bir âza celbedilir ve bu suret mümkün olamazsa Dâireden bulunan mümeyyizlerden biri âza vekâleti eder.

Madde 10- Dâirelerde müzâkere olunan mevâdda ekseriyet-i ârâ ile karar verilir ve tesâvi-i ârâ vukuunda Reisin bulunduğu tarafın reyî tercih olunur.

Madde 11- Her bir Dâirede Reis-i Saniden başka dört âza mevcut olmadıkça hükme selâhiyet olamaz ve hüküm mazbataları mühr-ü zati ile temhir olunur. Muhalif bulunanların reylerini zabıt ceridesine derc ettirmeye selâhiyeti vardır.

Madde 12- 30 yaşını tekml etmemiş olanlar Reis-i Evvel ve Sâni ve Â'za ve Müdde-i umumi olamaz.

Madde 13- Mümeyyizler birinci ve ikinci olmak üzere iki sınıfa münkasemdir. Bir mümeyyiz ikinci sınıfta iki sene bulunmadıkça ve bi'l-ımtihan ibraz-ı liyakât etmedikçe birinci sınıfa geçmeğe kesb-i istikak edemez ve sınıf imtihanında ehliyetde müsavâtta bulunanların kîdemlileri tercih olunur.

Madde 14- 25 Yaşını tekml etmemiş olan başkâtip ve mümeyyiz olamaz.

Madde 15- Mümeyyiz ve mülâzimler mütesâviyen iki Dâireye taksim olunur ve mümeyyizlerden biri bulunduğu Dâirenin başkıtâbet hizmetini ifa eder. Lede'l-hace bir Dâire mümeyyizi ve mülâzimleri diğer Dâire mümeyyiz ve mülâzimlerine muavenet eyler.

Madde 16- Reis-i Evvel lüzum gördükçe iki Dâire birleşip Hey'et-i Umumiye teşkil olunur ve Hey'et-i Umumiyeye Reis-i Evvel riyâset eder. Gıyabında Reis-i Sanilerden Reis-i Evvelin tensip eylediği zat vekâlet eyler.

Madde 17- Âzâ'dan birinin yeri münhâl oldukça mümeyyizlerden en ehliyetlisinin münhâl olan âzalığa nasb ve tâyinini Reis-i evvel bâ takrir Bâb-ı Âli'ye arz ederek bâ-irade-i seniyye o mümeyyiz â'zâ nasbolunur.

Madde 18- Mülâzimler iki sınıfa münkasem olup mümeyyizlerin icrasına memur oldukları tahkik ve tetkik mu'âmelâtında kendilerine muavenet ederler.

Madde 19- Dîvân-ı Muhâsebâtın zabıta ve idare-i dâhiliye ve Nezâret-i umumiyesi Reis-i evvele aittir.

İKİNCİ FASIL

Dîvân-ı Muhâsebâtın Vezâifi

Madde 20- Dîvân-ı Muhâsebâtın umumen devair-i mülkiye ve askeriyede bulunan defterdar ve muhâsebeci ve mal memuru ve sandık emînleri ve askerî idare memurları gibi emval-i Devleti kabz ve sarfa memur ve idare-i Mâliye'den mes'ul olan bi'l-cümle memurînin ve umumen idare-i belediye ve hastahane ve islâhhane ve mekteb-i sanayi ve menâfi sandıkları gibi tesisat-ı umumiye mal memurlarının rü'yet-i muhâsebât ve lede'l-hace icra-i muhâkemâtına memurdur. Dîvân-ı Muhâsebât müstakil bi'r-rey olup karar ve

hükümlerine hiçbir taraftan müdahale olunamaz.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Müddeiumûmî

Madde 21- Müddeiumumi vazife-i memuriyetine müteallik iddia ve ifâdatı tahriren Reis-i Evvele ifade eder.

Madde 22- Müddeiumumi Dîvân-ı Muhâsebâta hesaplarını ita etmesi lâzım gelen memurların bir kıt'a defter-i umumisini tanzim ettirir. Ve evkat-ı muayyenesinde memurların bilâ tehhür hesaplarını teslim edip etmediklerini tahkik ve tehhürde bulunanlar aleyhinde icray-ı mücâzât olunmasını bâ takrir talep eyler.

Madde 23- Müdde-i Umumi Dîvân-ı Muhâsebât Dâirelerinde suret-i muntazamada akd-i içtima olup olmadığını ve mümeyyiz ve mülâzimlerin vazifelerini hüsn-ü suretle ve devam üzere ifa edip etmediklerini tahkik ve tesâmüh ve ihmâl vukuunda keyfiyeti Reis-i Evvele tahriren beyan eder.

Madde 24- Müdde-i umumi Dîvân-ı Muhâsebâtın hüküm ilâmlarının suretlerini Mâliye Nezâretine tebliğ eder. Ve Hazine-i Devlet ve tesisat-ı umumiye ve devâir-i belediye zararını mucip bir sehiv vukû bulmak veya bir kalem hesaba dâhil edilmemek veya mükerrer yazılmak veya mahall-i sarfının gayriye sarf olunmak sebeplerinden dolayı hesaplarının yeniden tetkik ve muayenesine dair vaki olan istid'aların Dîvân-ı Muhâsebât huzurunda tetkik ve muhâkemesinde hazır bulunur.

Madde 25- Deyne mukabil satılmak üzere kayd-ı resmî düşürülen emlâkın terkin-i kaydına ve taklil miktarına veya bu kaydın ahar emlâk üzerine nakline dair olan istidalar hüküm olunmazdan evvel Müdde-i umumiye tebliğ olunur ve mal ve hesap memurları hakkında mümeyyizler tarafından sahtekârlık ve irtikâp isnat olunur ise kablül hüküm müdde-i umumi Dâireye davet olunarak netice-i re'ye ve efkârı istimâ edilir.

Madde 26- Müdde-i umumi memuriyetine ait bir cihetten dolayı tetkike lüzum gördüğü hesabât defâtir ve evrakını mütalâa için ahzeder ve bu misillü defatir ve evrakın mütalâasını Dîvân-ı Muhâsebât dahi kendisine res'en emir ve havale edebilir.

Madde 27- Müdde-i umuminin bir maniden dolayı bulunamadığı zamanda Dîvân-ı Muhâsebât âzasından olmak üzere Maliye Nazırının tâyin edeceği zat muvakkaten o memuriyeti ifa eder.

Madde 28- Hüküm ilâmlarının icrasına ve mahcuz olan emvalin fekk-i hazine ve deyne mukabil satılmak üzere kayd-ı resmî düşürülen emlâkın terkin-i kaydına ve bu iki nev'i emval ve emlâkın taklil-i miktarına ve hususat-ı saireye dair vükâlay-ı Devlet tarafından istenilen malûmat ve izahatı itaya Müdde-i umumi mecburdur.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Başkitâbet

Madde 29- Hey'et-i Umumiyenin içtimasında hazır bulunup cereyan edecek müzâkerâtı zaptetmek başkâtibin vazifesindedir.

Madde 30- Başkâtib Dîvân-ı Muhâsebât'ın bil-cümle umur-u tahririye ve muame-

lât-ı kaydiyesinin hüsn-ü ceryanı ile anların ve müsevvedatın ve sair evrak-ı muktaziye-
nin muhafazasına nezâret eyler. Başkâtip her ayın âhırında mümeyyizlerde ve Dâireler-
de derdest-i tetkik ve müzâkere olan hesâbat ve Divana müteallik sair hususâtın tesrîf-i
ikmâli zımnında bir defterini tanzim ile Reise ita eder. Ve bu defterin bir sureti müddei-
umumiye dahi verilir.

Madde 31- Dîvân-ı Muhâsebât'ın umur-u dâhiliye ve tahririyesi bir nizamname-i
dâhilî ile tayin olunacaktır.

BEŞİNCİ FASIL

Muhâsebâtın Tetkiki

Madde 32- Tetkik olunacak muhasebatı mümeyyizlere Reis-i Evvel tevzi eder.

Madde 33- Bir mümeyyize birbirini müteakip iki def'a bir memurun tetkik-i hesa-
batı havale olunamaz.

Madde 34- Mümeyyizler kendilerine havale olunan hesabı bizzat tetkik etmeğe
mecburdur.

Madde 35- Mümeyyizler her bir hesap için ilel ve esbab-ı muktaziye-yi ve iki nev'i
mütalâayı havi bir hulâsa tanzim ederler. İşbu iki nev'i mütalâadan birisi sırf cihet-i he-
sabiyyeye ait olup hesabın müteallik olduğu Dâire memurları tarafından her bir kalem
için ibrazı muktazi olan senedat-ı lâzime ve evrak-ı müsbita gösterilemediği halde bu gi-
bi masrafın icray-ı mahsup ve kabûlünü senedat ve evrak-ı müsbitesinin ibrazına talikan
reddi lüzumunu göstermekten ve ikincisi hesapta muhavvel enva-i vâridâtın kavanin-i
mevzuasına mutabık olup olmadığını ve sarfiyatın tahsis olunduğu şeyler için vuku bu-
lup bulmadığını ve tahsisatı Dâiresinde bulunup bulunmadığını ve gerek vâridât ve ge-
rek masârifât vakt-ü zamanıyla istifa ve ifa olunup olunmadığını ve mal memurlarının
meriyyü'l-icra olan kavanin ve nizamata ve talimata tevfiakan vezaif-i memuriyetlerini
hakkıyla ve tamamıyla ifa edip etmediklerini ve sarfiyat ile tahsisat arasında fark u tefa-
vüt olduğu halde miktarını irae eylemekten ibarettir.

Madde 36- Mümeyyizler hesabatça icray-ı tetkikat için mal memurlarını veya vekil
ve murahhaslarını isticvap etmeğe ve tahriren muhabere eylemeğe mezundur. Bu bapta
olan evrak hülâsanın kiraat olunacağı Dâire Reis-i Sanisine verilir.

Madde 37- Bir hesabın tetkiki için birkaç mümeyyiz tâyinine ihtiyaç görüldüğü
halde Reis-i evvel sair mümeyyizlerin mütalâatını celp ve tertip ve hülâsayı tanzim et-
mek üzere birinci sınıf mümeyyizlerden birini memur eyler. Hesabın tetkikiyle meşgûl
olan mümeyyizler hülâsanın kiraat ve müzâkere olunduğu içtimalarda Dâirede hazır bu-
lunur. Fakat bunlar hülâsa tanzimine memur olup sahib-i re'y değildirler.

Madde 38- Bir hesaba müteallik hülâsa ve kâffe-i evrak-ı müteferria müracaat
olunmak üzere hin-i müzâkerede Dâirede bulundurulur.

Madde 39- Her Dâirenin reisi mümeyyizlerin verdiği hülâsa evrakını âzaya tevzi
eder. A'za dahi evvelen mümeyyizin tetkikatı bizzat ifa edip etmediğini ve hülâsada
dermeyan olunan meselelerin esaslî şeyler olup olmadığını tahkik ve saniyen mümeyyi-
zin hesabın her bir cihetini tetkik etmiş olduğuna kanaat gelmek için o hesaptaki fasıl-
lardan birkaçının evrak-ı müsbitesini bizzat tetkik etmeğe mecburdur.

Madde 40- Âzadan birine birbirini müteakip iki def'a bir memur hesabının hülâsası havale olunamaz.

ALTINCI FASIL

Hesabatın Suret-i Muhâkemesi

Madde 41- Bir hülâsanın tetkikine memur olan âza o hülâsayı tanzim eden mümeyyizlerin cihet-i hesabiye ve saire hakkında vâki olan mülâzahatı üzerine kendi reyini ilel ve esbabı ile beraber Dâireye beyan ve Dâire dahi hülâsay-ı mezkûre hakkında hüküm ve kararını ita ile Dâirece lüzûm görülür ve Reis-i Evvel tarafından dahi tensip edilir ise bir kat daha tetkik olunmak üzere hey'et-i umumiyeye havalesini gösterir.

Madde 42- Bir hesabın tetkikatı hitam bulduktan sonra evvel emirde hülâsayı tanzim eden mümeyyiz kendi mütalâasını ve saniyen hülâsayı tetkik eyliyen âza kendi reyini beyan edip bâdehu sair âza sırasıyla reylerini ifade ederler. Reis-i Sani ittifak veya ekseriyet ile hasıl olan kararı hülâsanın kenarına tahrir ve zirini imza ve Meclis mühürüyle temhir eder.

Madde 43- Dâirece hasıl olan bir karar üzerine tanzimi lâzım gelen ilâmın müsveddesini hülâsayı tanzim eden mümeyyiz kaleme alarak kendisi ve Dâirenin Reis-i Sanisi imza eder. Bu müsvedde evrak-ı müteferriyasıyla beraber Başkâtibe verilir.

Başkâtip dahi Reis-i Evvel imza ettirdikten sonra tebliğ olunacak suretlerini yazdırıp imza ve Dîvân-ı Muhâsebât mühürüyle temhir ve icap edenlere tebliğ eyler.

Madde 44- Dîvân-ı Muhâsebâtın hüküm ve kararları ya muvakkat veya kat'îdir.

Madde 45- Her bir hesap üzerine hüküm ve karar verilip ilâmı tanzim olunduktan sonra hesap ile evrak-ı müteferriyası hülâsayı tanzim eden mümeyyiz tarafından başkâtibe verilir. Ve Başkâtip dahi hüküm ve kararı hesabın aslına işaret ile cümlesini evrak odasına teslim eder.

Madde 46- Dîvân-ı Muhâsebât kendisine takdim olunan hesabı tesviye ve kat' ve mal memurlarının ber'üzzimme veya alacağı veya vereceği olduğunu hükm-i kat' ile tayin eyler. Evvelki iki şıkta yani mal memurunun ber'üzzimme veya alacağı çıktığı halde beraatına hüküm ile kendisinin veya kefilinin memuriyetini terketmiş bulunduğu takdirde hüküm ve kararı verilen hesaptan dolayı mahcuz bulunan emvali ve deyne mukabil satılmak üzere kayd-ı resmi düşürülen emlâkının fekk-i haciz ve terkin-i kaydını dahi Dîvân-ı Muhâsebât emreder. Şikk-ı saliste yani mal memurlarının zimmeti zuhurunda kanunen muayyen olan mehîl içinde tediyeye etmesi hususu hükm olunur ve her halde hazine memurları aleyhinde vaki olan böyle bir hükmü icra ettirmek için ilâmının bir sureti Mâliye Nazırı'na ve tesisat-ı umumiye mal memurları aleyhinde verilen ilâmat dahi icrasına takayyüt için tesisat-ı mezkûrenin en büyük memurlarına tebliğ olunacaktır. Ve ilâmatın vaktiyle icrasına adem-i takayyütten Nezâret-i müşarünileyha ile tesisat-ı mezkûre büyük memurları mes'ul tutulacaktır.

Madde 47- Dîvân-ı Muhâsebât bir hesap hakkında katiyyen hüküm ve karar vermiş olsa bile hükümden sonra ele geçirilen evrak-ı müsbiteye istinaden mal memurlarının istidası veyahut Dîvân-ı Muhâsebât'ın re'sen kararı veya hesabat-ı sairenin esnay-ı tetkikinde hüküm ve karar altına alınan hesapta bir sehiv vaki olduğu veya bir kalemin

hesaba dâhil edilmediği veya mükerrer yazıldığı veya mahall-i sarfının gayriye sarf olduğu tebeyün etmesiyle müddeiumûminin vukubulan takriri üzerine o hesabın yeniden muayene ve tetkikine ibtidar olunabilir.

Madde 48- Dîvân-ı Muhâsebât memuriyette bulunan veyahut memuriyette bulunmadığı halde hesapları katiyyen tesviye olunmamış olan memurların veya kefillerinin deyinlerine mukabil satılmak üzere kayd-ı resmi düşürülen emlâklarının taklil-i miktarına veya kayd-ı mezkûrün ahar emlâk üzerine nakline dair vukubulan istidalar üzerine hukuk-u hazinenin muhafazasına kâfi teminatlar almak şartıyla hükmeder.

Madde 49- Dîvân-ı Muhâsebât hesapların tetkiki sırasında sahtekârlık veya irtikâp gibi bir cürmün vukuuna vakıf olursa keyfiyeti Mâlîye Nezâreti'ne iş'ar ile beraber eshab-ı cerâyimin Şûrâ-yı Devlet ve Mecalis-i İdarede muhâkemelerini icra ettirmek üzere Makâm-ı Sedâret'e müracaat eder.

Madde 50- Dîvân-ı Muhâsebât'ın mal memurları aleyhinde olan hüküm ilâmları her halde icra olunur. Bir mal memuru Dîvânın usûlü muhâkemenin veya kanunun ihlâl olunmuş olmasından dolayı verilen ilâmın nakzına sebep ve mahal gördüğü halde, ilâmın tebliğ olduğu tarihten itibaren 3 ay zarfında temyiz davasını ikâme etmesi lâzımdır. Mâlîye Nâzırı ve Dâirelerine ait mevâddan dolayı Vükelay-ı Devlet dahi mehl-i mezkûr zarfında Makâm-ı Sadâret'e takrir takdimi ile usul-ü muhâkemeye veya kanuna mugayeretinden ve selâhiyet ve mezuniyet-i nizamiyesi haricinde iş rü'yet etmiş olmasından ve bir madde hakkında vermiş olduğu ilâmların yekdiğerine mübayin bulunmasından dolayı nakzını lâzım gördükleri ilâmatın nakz olunmak üzere Şûrâ-yı Devlet'e havalesini talep ederler.

Madde 51- 50'nci maddede beyan olunan ahvalden dolayı Dîvân-ı Muhâsebâtın bir ilâmı nakzedildikten sonra zat-ı davanın muhâkemesi Dîvân'a havale olundukta ilâmı vermiş olan Dâirede görülmeyip diğeri bir Dâirede rü'yet olunur.

Madde 52- İlâm-ı evveli veren Dâirenin bir veya birkaç a'zası için rü'yet olunacağı Dâireye geçmiş buldukları halde o davanın rü'yetinde bulunamayıp yerlerine muvakkaten diğeri a'za tâyin olunur.

Madde 53- Dîvân-ı Muhâsebât'ın tetkikat ve muhâkemâtı emvali kabz ve sarf eden mal memurları hakkında carî olup Vükelâ ve vülât ve mutasarrıfın gibi ita emri verenlere şumulü olamaz. Bu misillü memurların inde'l-iktiza sıfatlarına göre muhâkemeleri Dîvân-ı Âli veya Şûrâ-yı Devlet'de icra olunur. Mal memurlarının dahi kaidesine muvafık ve muamelât-ı muktaziyesi ikmâl kılınmış olan ita emirleri üzerine makbuz senedi ve evrak-ı saire-i müsbitiye ahzederek sarf ettikleri mebalighin kabulü ile icray-ı mahsubunda dahi tereddüt olunamaz.

YEDİNCİ FASIL

Devâir-i Devletin Sâl Muhâsabeleri

Madde 54- Her Nezâret ve Dâire sâl muhâsebesini müteallik olduğu senenin hitamından itibaren nihayet bir senede tanzim ve ikmâl ile tab' ettirerek Mâlîye Nezâret-i Celilesine takdime mecburdur.

Madde 55- Mâlîye Nezâret'i devairden aldığı sâl muhâsabelerini bâde't-tetkik Ka-

nun-u Esasi'nin 103.üncü maddesinde muharrer olduğu veçhile Muhâsebe-i Kat'iyeye Kanunu Lâyıhasını ve ona merbut olması muktazi olan Muhâsebat-ı Umumiye Cetvellerini müteallik olduğu senenin hitamından itibaren nihayet iki sene zarfında tanzim ve ikmâl ederek Dîvân-ı Muhâsebâta ita eder ve her Dâireden almış olduğu sâl muhâsebelerinin birer nüshalarını dahi beraber irsal eyler.

Madde 56- Dîvân-ı Muhâsebât Maliye Nezâretinden gelen Muhâsebe-i Kat'iyeye Kanunu Lâyıhasıyla ona merbut olan Muhâsebat-ı Umumiye Cetvellerini ve her Dâirenin sâl muhâsebelerini sırasıyla mevki-i müzâkere ve tetkike vaz' ile her Dâirenin mal memurlarını ve sandık eminlerini celp ve muhâsebelerini müfredat veçhi üzere rü'yet ve yedlerinde bulunan sarfiyat senedatını ve evrak-ı müsbite-i saireyi ve adî ve fevkâlade masârifâta ve edilen istikrâzâta dair Makâm-ı Celil-i Sedâret'ten Maliye Nezâretine yazılan buyruhdular ile sair mezuniyet evrakını yegân yegân mütalâa ederek hülâsa-i tetkikat ve netice-i mütalâatını Maliye Nezâretinden Muhâsebat-ı Umumiye'yi aldığı tarihten itibaren nihayet iki sene yani Muhâsebatın müteallik olduğu senenin hitamından itibaren nihayet dört senede ikmâl ederek Hey'et-i Meb'usana ita eder.

Madde 57- Dîvân-ı Muhâsebat'ın sâl muhâsebeleri hakkında muâmelât-ı tetkikiyesi iki kısım olup birincisi emval-i Devleti kabz ve sarfa memur olanların muhâsebatını ayrı ayrı tetkik ve rü'yet ile hilâf-ı nizam ve kaide sarfiyatından dolayı icap edenleri bi'l-muhâkeme muktazây-ı maslahatı hüküm ve ilâm etmek ve ikincisi Mâliye Nezâretinden verilen Muhâsebat-ı Umumiye Cetvellerini ve davairin sâl muhâsebelerini Muvazene-i Maliye Kanununa merbut muhâssesat cetvellerine tatbik ile tefavüt olup olmadığını ve olduğu halde esbab ve icabını ve vâridât ve masârifâtın istifa ve sarfı kavanin ve nizam-ı mevzuata muvafık olup olmadığını tetkik ve beyan eylemektir.

Madde 58- Dîvân-ı Muhâsebât mal memurlarının ve sandık eminlerinin münferiden rü'yet-i muhâsebelerini Mâliye Nezâretinden gelecek Muhâsebat-ı Umumiye Cetvellerinin vüruduna talik etmeyip her sene hitamında tetkik ve rü'yete mezundur. Bu halde memurîn-i muma-ileyhin ne suretle ve ne vakitlerde hesap vermeleri lâzım geleceği Mâliye Nezâreti ile bi'l-muhabere Dîvân-ı Muhâsebâtça kararlaştırılacaktır. İdare-i belediye ve tesisat-ı umumiye mal memurları muhâsebatı behemahal hesabın müteallik olduğu senenin hitamıyla beraber tetkik ve rü'yet olunacaktır.

Madde 59- Dîvân-ı Muhâsebât mal memurlarının ayrı ayrı hesapları hakkındaki hüküm ve kararlarının neticeleri Mâliye Nezâreti tarafından gelen devair sâl muhâsebeleri neticesine mutabık olduğunu hususi kararnameler ile ve umumen hesapları hakkındaki hüküm ve kararlarının Muhâsebe-i Kat'iyeye Kanunu Lâyıhasına merbut Muhâsebat-ı Umumiye Cetvelleri neticesine mutabık olduğunu umumi kararname ile beyan ve tasdik eder. Hususi Kararnameler hangi hesaplara müte'allik olursa o hesapların tetkik olduğu Dâireler tarafından ve umumi kararnameler Dîvân-ı Muhâsebât'ın Hey'eti Umûmiyesi Canibinden ita olunur.

Madde 60- Dîvân-ı Muhâsebât'ın her iki Dâiresinden verilen hususi kararnameler netice-i umumiyesinin Muhâsebat-ı Umumiye cetvelleri ile devairin sâl muhâsebelerine mutabakatını meydana çıkarmak üzere hususi kararnameleri ve onların müstenit olduğu bi'l-cümle evrakı cem etmek üzere Reis-i Evvel tarafından bir mümeyyiz memur edilir.

Mümeyyizin hülâsası Dîvân-ı Muhasebatın Hey'eti Umumiyesine verilip Müdde-i umûmiye tebliğini Reisi Evvel emreder. Azadan mümeyyizin hülâsasını tetkik edecek zatı dahi Hey'et-i Umumiye tâyin eder.

Madde 61- Mümeyyizin hülâsası ve âzadan tetkik eden zatın mütalâatı Dîvân-ı Muhasebatın Hey'et-i Umumiyesinde müzâkere olunur. Dâirelerden verilmiş olan hususi kararnamelere müteallik tetkikatı icra eden mümeyyiz Hey'et-i Umumiyeye celbedilir. Müdde-i umuminin netice-i re'y ve efkârı istimâ olunduktan sonra Dîvân-ı Muhâsebâtın hüküm ve kararlarının Mâliye Nezâretinden gelen Muhâsebat-ı Umumiye cetvelleriyle sâl muhâsebelere mutabakatını müş'ir umumi kararname kıraat ve tetkik olunup icap eden mazbatası tanzim ve temhir olunur.

Madde 62- Dîvân-ı Muhasebat mazbatası tanzim ve temhir olunan umumi kararnameyi tab' ile derakap Hey'et-i Meb'usana ita eder.

SEKİZİNCİ FASIL

Makâm-ı Sadâret'e İ'tâ Olunacak İhtârât Lâyihaları

Madde 63- Dîvân-ı Muhâsebât Devletin umur-u mâliyesi muhâsebatının tetkikat ve muhâsebat'ından başka muamelât-ı hesabiye islâhatına dair Makâm-ı Sadâret'e ihtârâta dahi mezundur. Ve muamelât-ı hesabiye usulünce Mâliye Nezâreti tarafından tâdilât icra olunacak olduğu halde Dîvân-ı Muhâsebâta malûmat itası lâzımdır.

Madde 64- Her sene Reis-i Evvel tarafından Reis-i Saniler ile Müdde-i umumi ve Dâirelerin intihap ettiği iki âzadan mürekkep bir encümen teşkil olunarak vâridâtın envai kavanin-i mahsusasıyla ve masârifâtın envainın mürettep ve mukannen olan muhasesatı ile tatbikinde hasıl olan mütalâat ve Dîvân-ı Muhâsebâtın tetkikat ve tecarüb-ü vakıası üzerine umur-u hesabiye'nin aksam-ı muhtelifesince tasavvur olunan islâhatı havi evvelce tehyi'e ve tanzim kılınmış olan lâyiha müsveddesi o encümende tetkik olunduktan ve bâdehu Dîvân-ı Muhâsebât'ın Hey'et-i Umumiyesinde ve Müddeiumumi huzurunda bi'l-müzâkere kararlaştırıldıktan sonra lâyiha Makâm-ı Sadâret'e takdim kılınır. İşbu lâyiha Meclis-i Vükelâ'da dahi bi't-tetkik Hey'et-i Vükâla'nın mütalâatı ile beraber tab' ettirilerek Hey'et-i Meb'usana ita olunur.

HÂTİME

Madde 65- Dîvân-ı Muhâsebât hiçbir Nezârete tabi ve merbut değildir. Hey'eti bir Dâire-i Mahsusa ve müstakillede ikâmet edecektir.

3 Zilhicce Sene 1296/5 Teşrîn-i sâni 1295¹¹¹

¹¹¹ BOA. DUİT-37-2/13-3, sh. 1-12; Ayrıca bkz. **Düstur, I. Tertip**, c. IV, sh. 602-613

فقوزشیه ماده اعضا دن یرنک مانعی ظهورله داروجه وجودی
مشغی اولان عدد اعضا بل اکل ایبون دیگر دارومن بر اعضا جلب
ایدلور دیر صورت تک اولمن ایسه داروده پشان بیزدن بری اعضا
وکلنی ایدر
اولنجی ماده دارلرله مذاکره اولتن مواد اکثریت آرا الیه قرار ویریلور
وتساری آرا وقتوده دیشک بوشدنی طرفته رأی زوج جمع قلمور
اون برنجی ماده هرر داروده رئیس تابدن بنده صوت اعضا موجود
اولدقیه حکم صلاحیت اولدن و سکر مشیطه لری هرر قالی الیه تهمیر
اولتور مختلف برکنارک رأی لری بنده بریدسته درج ایدریمکه
صلاحیتی وارد
اون ایلنجی ماده اولتوز باشی تکلیل ایشاش اولانلر رئیس اول و تالی
واضعا ومدعی عوی اولمن
اون اوچنجی ماده بیزر برنجی و ایلنجی اولق اولزه ایکی سنه منقحر
یزیمز ایلنجی سنه ایکی سنه برلرجه و الا نمان اولز ایلانق ایلدیگه
برنجی سنه چنگکه کسب اشفاق ایدمن وصفه انصافنده اهلنکه
مسئولده برکنارک فصله لری زوج اولتور
اون دوردنجی ماده بگری بش باشی تکلیل ایشاش اولان باش کاتب و بیزر
اولمن
اون بئینجی ماده بیزر و ملازملر مسأله ایکی داروبه تصدیق اولتور
و بیزرگدن بری بوشدنی دارونک باش کتبت خدمتی ایضا ایدر لیدی حاجتبه
برداره بیزر و ملازملری دیگر داروبه بیزر و ملازملر بنه سعادت ایلر
اون ایشنجی ماده رئیس اول لزم کوردیگه ایکی داروبه برلر سوب هیئت
جوسه تشکیل اولتور و هیئت جوسه به رئیس اول دست ایدر قیامتده
رئیس تابدن رئیس اولک تنسب ایلسینی ظن و کالت ایلر
اون یدنجی ماده اعضا دن هرر بنده بری فصل آرادنده بیزرگدن اکل
اهلیت لوستن فصل اولان اعضا نله نصب و تیسینی رئیس اولک یا تکریر باب
قاله عرض ایدرک بارانده سنیه او بیزر اعضا نصب اولتور
اون سکرنجی ماده ملازملر ایکی سنه منضم اولوب بیزرگدن ایلر
مأمور اولدقلری تحقیق و تدقیق مناصبتده کندولر بنه سعادت ایدر

دیوان محاسبهات صورت تشکیل و وظائفه دار فرزنددر

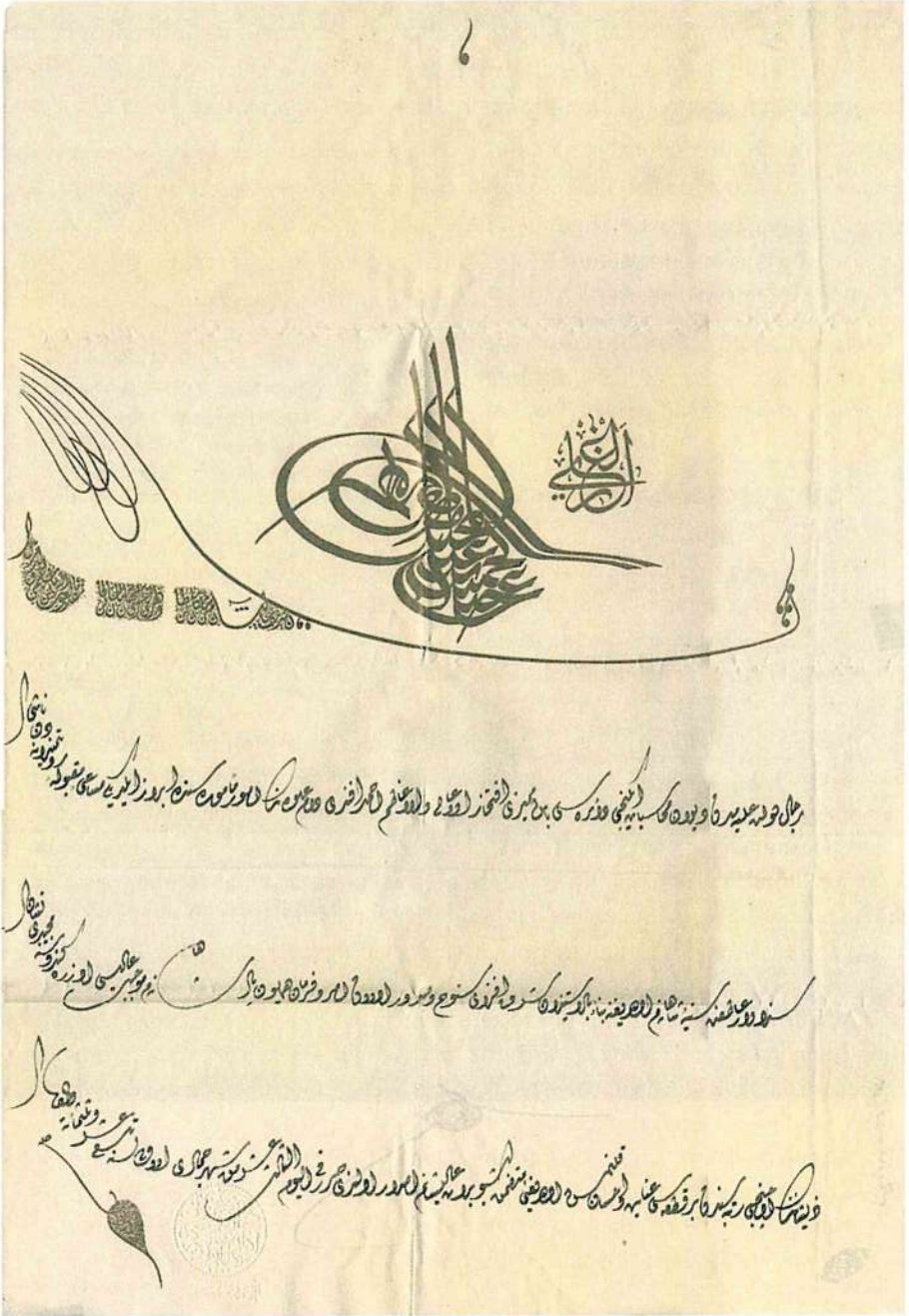
(برنجی فصل)

دیوان محاسبهات تشکیل

برنجی ماده قانون اساسیك یوز بشینی ماده سنه هرر اولشینی اولزه
اموال دولتک قبض و سرخره مأمور اولتورک محاسبه لری رؤیت ویدارندن
تنظیم اولانلر سال محاسبه لری تدقیق ایلک و هر اوج ایله برکه اسیرل
مالیه لری یا تکریر طرف حضرت پادشاهی به عرض و مال مأمور لریک اموال
و محاسبه حاله جا چاکه لرینی ابر اولک اولزه بر دیوان محاسبهات تشکیل
اولتور
ایلنجی ماده دیوان محاسبهات هائی مع رئیس اون ایکی اعضا بر مدعی
عوی و بر باش کاتب و اون بیزر و اون ملازملرین هیئتور
اون ایشنجی ماده دیوان محاسبهات رئیس و اعضا سلی هیئت مهورکن
اکثر بنه هررک لری تصدیق اولدقیه قیدحیات ایله قالی اولزه بارانده
سنیه نصب اولتور
دوردنجی ماده رئیس ایله اعضا ومدعی عوی حضور صدورتینا هر
باش کاتب ایله بیزر و ملازملر دیوان مذکورده قانون اساسیك فرق
بئینجی ماده سوب بئینجه تحلیف قلمور
بئینجی ماده دیوان محاسبهات ایکی داروبه منسدر
ایشنجی ماده رئیس طرفندن داروبه اعضا دن بری رئیس عالی قیمن اولتور
رئیس اول دست لزم کوردیگه دارولر بنه ایلانق دست ایلر
یدنجی ماده رئیس اول و قالیلر بوشدنی وقتده دارولرله اعضا تک
اکل قدبلر سی ریاست ایلر
سکرنجی ماده اعضا تک ایکی داروبه تنسی و ایلسانجه برنک و
بشیرنک برادر دن دیگر داروبه تلی رئیس اولک و وظائفتده

18 KASIM 1879 TARİHLİ
DİVAN-I MUHASEBAT NİZAMNAMESİ

20 Zilka'de 1321 tarihli Divân-ı Muhâsebât 2. Daire Üyesi Ahmed Efendi'ye Madalya-i Şahane Verilmesi ile alakalı Ferman

3.4 1296/1879 SONRASI MEYDANA GELEN TA'DİLLER

1296/1879 yılında Divân-ı Muhâsebât'ın yeniden kurulmasından sonra da Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar, bazı hukukî düzenlemeler yapılmıştır. Biz bunlardan çok önemli olanları hakkında bazı bilgiler vermek istiyoruz:

A) Önemle ifade edelim ki, en son Divân-ı Muhâsebât Kararnâmesinden 1908 yılına kadar ciddi bir değişiklik olmamıştır. Ancak Maliye Teftiş Hey'etinin Divân-ı Muhâsebât'a bağlanması ile Divân-ı Muhâsebât içinde Mekteb-i Fünûn-ı Maliye'nin açılmasını burada kaydetmeliyiz. Bütçe Kanunlarını bir tarafa bırakırsak Divân-ı Muhâsebât'ın hukukî yapısını ilgilendiren ciddi bir düzenleme sözkonusu değildir.¹¹²

B) 6 Teşrinievvel 1332 (6 Ekim 1916) tarihinde Divân-ı Muhâsebât Müddeîumu-miliği Hakkında Nizâmname adlı hukukî düzenleme, doğrudan doğruya Divân-ı Muhâsebât'ı ilgilendiren bir husustur. Bu sebeple bu Nizâmnameyi aynen almak istiyoruz.

"DİVÂN-I MUHÂSEBÂT MÜDDE'İ-İ UMUMİLİĞİ HAKKINDA NİZAMNAME

Madde 1- İdare hesâbâtı hakkında mümeyyizler tarafından tanzim olunan hülâsalar tahriren beyan-ı mütalâa olunmak üzere evrakın muhavvel olduğu dairenin Reis-i Sanisi cânibinden Müdde'i-i Umumi'ye tevdi olunur.

Madde 2- Müdde'i-i Umumi kendisine tevdî' olunan hülâsaların ta'allûk ettiği hesâbâtın defâtir ve evrakından lüzum gördüklerini Makam-ı Riyâset vasıtasıyla celp ve tetkik eder.

Madde 3- Müdde'i-i Umumi idare hesaplarının Divân-ı Muhâsebât dairelerinde tetkik ve rü'yeti esnasında hazır bulunarak şifahen dahi beyanı mütalâa eyler. Dairelerde mümeyyizin hülâsası ve a'za takririnin re'ye müteallik kısmından mâadası kıraat ve Müdde'i-i Umumi'nin mütalâası istimâ olunduktan ve Riyasetçe gerek re'sen, gerek â'zanın ihtarına binaen tavzihe ihtiyaç görülecek nokta istizah edildikten sonra müdde-i umuminin gıyabında bi'l-müzâkere itay-ı karar olunur. Esna-yı müzâkerede herhangi bir sebepten dolayı müdde'i-i umumi'den tekrar izahat ahzına lüzum görüldüğü takdirde davet ve mütalâası istimâ olunur.

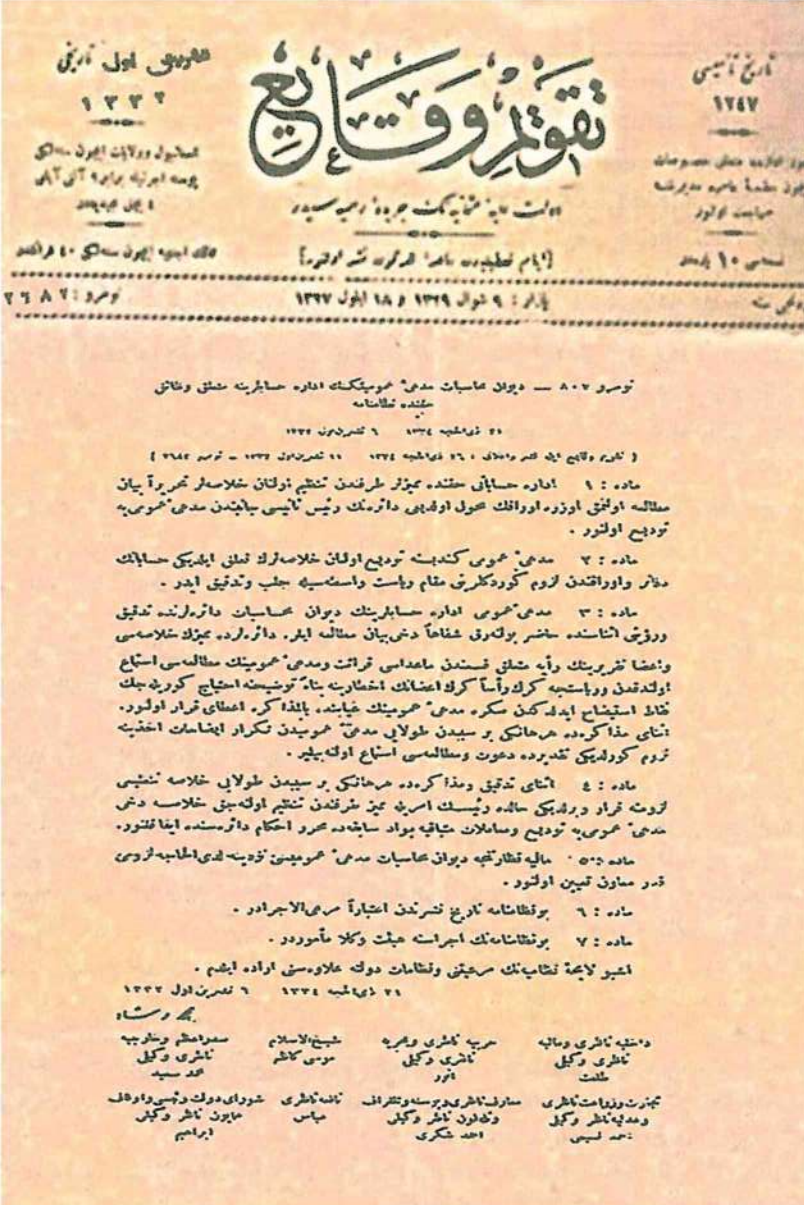
Madde 4- Esna-yı tetkik ve müzâkerede herhangi bir sebepten dolayı hülâsa tanzimi lüzumuna karar verildiği halde Reisin emriyle mümeyyiz tarafından tanzim oluncak hülâsa dahi müdde'i-i umumiye tevdî' ve muamelât-ı mütebâkiye mevadd-ı sabıkada muharrer ahkâm dairesinde ifa olunur.

Madde 5- Mâliye Nezâretince Divân-ı Muhâsebât Müdde'i-i Umumisi nezdine lede'l-hace lüzumu kadar muavin tayin olunur.

Madde 6- İşbu Nizamname tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 7- Bu nizamnamenin icrasına Hey'et-i Vükela memurdur.

¹¹² Cumhuriyetin 50'inci Yılında Sayıştay, Ankara, 1973, sh. 20 vd.

C) Bunu aynı tarihte kabul edilen Mî'âdında Hesap vermeyen Muhâsib-i Mes'ûller Hakkında olunacak Muâmeleye Dâir Nizâmna takip etmiştir. Bu Nizâmnameyi de doğrudan Divân-ı Muhâsebât'yi ilgilendirdiğinden buraya almak isti-

yoruz:

**"MÎ'ADINDA HESAP VERMEYEN MUHÂSİB-İ MES'ULLER HAKKINDA OLUNACAK
MU'ÂMELEYE DAİR NİZAMNÂME**

Madde 1- Merkez ve taşrada müstahdem ve Dîvân-ı Muhâsebât'a hesap it'asıyla mükellef olan muhâsib-i mes'uller her seneye ait idare hesabını müddet-i mahsubiyenin inkizasından itibaren nihayet iki mah zarfında tanzim edeceklerdir. Bu müddet Mâliye Nezâreti Vezne-i Umumisi hesabı için altı aydır.

Madde 2- Birinci maddede tâyin olunan müddet zarfında merkezde Divân-ı Muhâsebat'a hesap vermeyen ve taşrada hesabını ihzar eylediğini telgrafla kezalik Dîvân-ı Muhâsebat'a ihbar etmeyen muhasiplerin hitam-ı miadı takip eden ayın ilk günü nisif ve 15'inci gününe kadar hesaplarını vermedikleri veya ihzar eylediklerini ihbar etmedikleri takdirde 16'ncı günü tam maaşları kat' olunur. Bu cezalar Dîvân-ı Muhâsebât Müdde-i Umumi'sinin talebi üzerine Dîvân-ı Muhâsebatça tetkikat icra ve esbab-ı teeh-hür muhasiplerden sual olunduktan sonra taht-ı karara alınır ve devâir-i aidesince derhal infaz olunur. Tam maaşlarının kat'ına karar verilen muhasipler hakkında başkaca muameley-i kanuniye ifa olunmak üzere Divânca derhal mensup oldukları nezâretlere iş'ar-ı keyfiyet edilir. Hesabını hazırladığını ihbar eylediği halde tetkike mübâşeret olduğu zaman hesabının hazır olmadığı tebeyyün eden muhasipler hakkında dahi muameley-i kanuniye ifa olunmak üzere kezalik mensup oldukları nezâretlere keyfiyet iş'ar olunur.

Madde 3- Bir devre-i hesabiye zarfında vefat veya infikâk eden muhasib-i mes'uller muamelâtı, o devre-i hesabiyyeye ait hesabat meyanında rü'yet edilir.

Madde 4- İdare hesabâtının tanzimi mükellefiyeti miad-ı muayyeninde ve evrak-ı müsbitenin irâesi vazifesi idare hesaplarının zaman-ı tetkikinde muhasip mevkiinde bulunan zata aittir.

Madde 5- Na kabil-i tetkik hesap veren yahut verdiği hesabın tetkik ve intacı emrinde ikâ-ı müşkilât eden muhasiplerin müdde-i umumilikten mütalâa alındıktan sonra Dîvân-ı Muhâsebât'ça bi't-tetkik evvelâ nisif maaşının ve yine müşkülât ikanda ısrar ettiği takdirde tam maaşının kat'ı ile beraber hakkında muamele-i kanuniye ifa olunmak üzere mensup olduğu nezarete iş'ar-ı keyfiyet olunur.

Madde-i Muvakkate- İşbu nizâmname ahkâmı sinîn-i sabıka hesabâtı hakkında dahi caridir. Şu kadar ki birinci maddede tâyin olunan müddetler sinîn-i sabıka hesabâtı için nizâmnamenin tarih-i mer'iyetinden hesap olunur.

Madde 6- İşbu nizâmname tarih-i neşrinden muteberdir.

Madde 7- İşbu nizâmnamenin icrasına Hey'et-i Vükela memurdur.

İşbu nizâmname lâyihasının mevkii mer'iyete vaz'ını ve nizâmât-ı Devlete ilâvesini irâde eyledim.

6 Teşrinievvel 1332-21 Zilhicce 1334 (6 Ekim 1916) ¹¹⁴

D) 2 Mart 1334/1918 tarihinde Divân-ı Muhâsebât Kararnâmesine Müzeyyel Ka-

nun kabul edilmiştir. Bu Kanun, Divân-ı Muhâsebât'ın hem teşkilâtında ve hem de yetkilerinde bazı önemli değişiklikler meydana getirdiğinden buraya aynen alıyoruz:

“DİVÂN-I MUHÂSEBÂT KARARNÂMESİNE MÜZEYYEL KANUN

Madde 1- Dîvân-ı Muhâsebât üç daireye münkasemdir. Dairelerde Reis-i Saniden mâ'ada iki aza mevcut olmadıkça hükme selahiyyet olamaz. Reis-i Evvel tarafından intihap olunacak mümeyyizler hin-i hacette dairelerde azaya vekâlet edebilirler. Şu kadar ki, her dairede aza sıfatıyla ancak bir mümeyyiz bulunabilir. Hesabatın derece-i saniyede icrâ-yı tetkikatı dahi bu mümeyyizlere tevdi olunabilir. Bir mümeyyiz hülâsa ettiği hesabın esnâ-yı tetkikinde dairede aza sıfatıyla hazır bulunamaz.

Madde 2- Dîvân-ı Muhâsebat Reis ve aza ve mümeyyizleri bir kanunla kendilerine tevdi edilmeksizin Devlete ait herhangi bir vazife-i munzammayı kabul edemezler. Ettikleri takdirde müstafi addolunurlar. Ancak işbu kanunun mevki-i mer'iyete konulduğu tarihten mukaddem uhdesinde muallimlik bulunanlar bu muallimlikler devam ettikçe işbu madde ahkâmından müstesnadır.

Madde 3- Dîvân-ı Muhâsebât Kararnamesinin işbu mevadd-ı müzeyyeleye muhalif ahkâmı mülgâdır.

Madde 4- İşbu kanun tarih-i neşrinden itibaren mer'iyül-icrâdır.

Madde 5- İşbu kanunun icrâsına Hey'et-i Vükelâ memurdur.

2 Mart 1334 (1918) ¹¹⁵

5 TEŞRİN-İ SÂNİ 1295 TARİHLİ DİVÂN-I MUHASEBAT HARARNAMESİNE MÜZEYYEL KÂNUN

Madde. 1. Divân-ı Muhasebat üç da'ireye münhasırdır. Da'irelerde re'is-i sâniiden mâada ilki a'za mevâzif olmadıkça hâkime selâhiyet alamaz. Reis-i evvel tarafından intihâb oluncak mümeyyizler hîn-i hâcette da'irelerde a'zaya vâhâlet edebilirler. Şu kadar ki her da'irede a'za sıfatıyla ancak bir mümeyyiz bulunabilir. Hesabın derece-i san'iyede icrayı tedkikâtı dahil bu mümeyyizlere tevâzif olunabilir. Bir mümeyyiz hâlâsa eadîlî hesabın esnâ-yi tedkikinde da'irede a'za sıfatıyla hazır bulunamaz.

Madde. 2. Divân-ı Muhasebat re'is ve a'za ve mümeyyizleri bir kânunla kendilerine tevâzif edilmeksizin devlete a'zâ her hangi bir vazife-i minzâmâyı kabul edemezler. Edâhleri tahdîrde müsta'fi addolunurlar. Ancak işbu kânunun mezkûr-ı mer'iyete hâzır olduğu tarihten muhaddem uhdesinde mu'allimlik bulunanlar bu mu'allimlikler devam ettükçe işbu madde ahkâmından müstesnadır.

Madde. 3. Divân-ı Muhasebat hararnamesinin işbu mevâd-ı müzeyyete muhtâf ahkâmı mülgadır.

Madde. 4. İşbu kânun târîh-i nesrinden itibaren mer'iyü'l-icrâdır.

Madde. 5. İşbu kânunun kerâsinâ Hey'et-i Vâkela me'mûrdur.

"Meclis-i A'yan ve me'âsarınca kabul edilen işbu lâyhânın mer'iyetini ve kânun-ı devlete ilâvesini irâde eyledim.

2 Mart 1918
Mehmed Resad"

Harbiye Nâzırı
Enver

Mâlîye Nâzırı
Cavâb

Posta Telgraf ve
Telefon Nâzırı
Hüseynî Hâşim

Şeyhülislâm ve Ehtâf-ı
Hümûşînin Nâzır Vehhî Hüsa

Adlîye Nâzırı ve Şûrâ-yı
Devlet Reisi ve Harbiye
Nâzır Vehhî
Halû

Ticâret ve Zîrâ'at Nâzırı
Mustafa Şeref

Sadr-ı A'zam ve
Dâhîlîye Nâzırı
Mehmed Talat

Bahrîye Nâzırı
Ahmed Cemal

Nâfi'a Nâzırı ve
Mâ'dîrîf Nâzır Vehhî
Ali Münîf

3.5 SONUÇ

Bugüne kadar anlatıldığıının tersine, bizim tarihimizde Sayıştay Müessesesi, 1862’de kurulan Divân-ı Muhâsebât ile başlamamıştır. Belki aynı müessese, diğer devlet teşkilâtlarında olduğu gibi, Selçuklu, Anadolu Selçukluları ve Memlûklüler gibi müslüman Türk Devletlerinde, Divan’ül-İşrâf başlığı altında asırlarca hizmet görmüştür.

Osmanlı Devletinin klasik döneminde ve ve 1800’lü yılların başlamasına kadar ise, Başbâkî Kulluğu Makamı Sayıştayın vazifesini ifa etmiştir.

1838 tarihinde Maliye Nezâretinin kurulmasından sonra, mesele önce Maliye Müfettişlerine havale edilmiş; ancak yürümediği ve müstakil bir müessese tarafından yürütülme zarureti görülünce, 1840 tarihinde Meclis-i Muhâsebe-i Maliye’ye ve bir kısım görevleri de 1851 tarihinde kurulan Zimemât Komisyonu’na devredilmiştir. Bu da yürümeyince, mesele 1858 tarihinde kurulan Meclis-i Muhâsebe’ye havale olunmuştur. Meclis-i Muhâsebe, Divân-ı Muhâsebât kuruluncaya kadar bu vazifeyi ifa etmiştir.

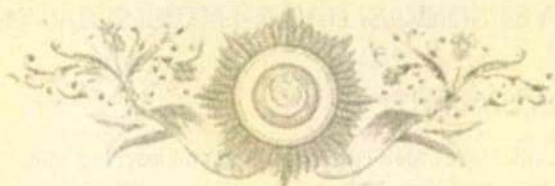
Meclis-i Muhâsebe’den sonra devletin gelir ve giderlerini denetleme vazifesi, Divân-ı Muhâsebât adı altında kurulan müesseseye devredilmiştir. Belgelerle isbât edildiği üzere, Selh-i Zilka’de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde Divân-ı Muhâsebât kurulmuş ve aynı tarihte de Ruheddin Efendi oğlu Ahmed Tevfik Paşa, ilk Divân-ı Muhâsebât reisi olarak tayin edilmiştir. Biraz sonra zikredeceğimiz tezkire ve İrâde-i Seniyye’den anlaşılacağı üzere, Divân-ı Muhâsebât, Selh-i Zilka’de 1278/29 Mayıs 1862 tarihinde kurulmuş; bu Divân’a Meclis-i Vükelâ yani o zamanın Bakanlar Kurulu Üyeliği verilmiş ve protokoldeki yeri de Maliye Nezâretinden sonra tesbit edilmiştir. “Mahkeme-i Kübrây-ı Tetkik” ünvanıyla kurulan Divân-ı Muhâsebât’ın ilk resisinin maaşı da aynı iradeyle 30.000 kuruş olarak tesbit edilmiştir¹¹⁶. Bu bilgiler, 5 Ramazan 1279/24 Şubat 1863 tarihli İrâde-i Seniyye’den de resmen ve açıkça anlaşılmaktadır; ancak teşkili ve icray-ı vazife edişi şeklen tehir edilmiş bulunmaktadır¹¹⁷.

Daha evvel Ahmed Vefik Paşa başkanlığında kurulan Divân-ı Muhâsebât, Muharrem 1280/Nisan 1863 tarihinde yeni başkan ve tayin edilen bütün üyeleri ile fiilen göreve başlamıştır. Kaynaklardan elde ettiğimiz malumata göre, 18 Muharrem 1280/6 Mayıs 1863 tarihinde Mehmed Emin Efendi, Divân-ı Muhâsebât’ın ikinci reisi olarak vazifeye başlamış bulunmaktadır¹¹⁸.

¹¹⁶ BOA. İrâde-Dâhiliye, No: 33.173; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. I, sh. 308-309

¹¹⁷ BOA. DUİT-37-2/13-2

¹¹⁸ *Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye*, Dersâadet 1280, sh. 40; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, c. I, sh. 434

DİVÂN-I MUHASEBAT MÜDDE'İ-İ UMUMİLİĞİNİN İDARE HESAPLARINA MÜTE'ALLİK VEZÂ'İFİ HARRINDA NİZAMNÂME

(TARİHİ-İ VERAY' GAZETESİ)

Madde. 1. İdare hesabı hakkında mümeyyizler tarafından tanzim olunan hülâsalar tahriren beyân-ı mâtâla'a olunmak üzere evrakın muhavvel olduğu da'irenin re'isi sânisî canbından müdde'î-i umûmiye tevdi' olunur.

Madde. 2. Müdde'î-i umûmi hendisine tevdi' olunan hülâsaların ta'alluk eylediği hesabın defâtir ve evrakından lüzumî görüldüklerini maham-ı riyaset vasıtasıyla telb ve tedkik eder.

Madde. 3. Müdde'î-i umûmi idare hesaplarının Divân-ı Muhasebat da'irelerinde tedkik ve rü'yeti esnasında hâzır bulunarak şifahiye dahi beyân-ı mâtâla'a eyler. Da'irelerde mümeyyizin hülâsası ve a'za tahrihinin re'ye müte'allık kısmından mâ-adası kırr'at ve müdde'î-i umûminin mâtâla'ası istimâ' olunduktan ve riyasetce gerek re'sen gerek a'zânın ihtiarına binâ'cn tevzihine ihtiyac görülecek nûkât istizah edildikten sonra müdde'î-i umûminin gıyabında bi'l-müzâkere l'la-yı karar olunur. Esnâ-yı müzâkerede her hangi bir sebepten dolayı müdde'î-i umûmiden tekrar izahat ahzına lüzum görüldüğü takdirde da'vet ve mâtâla'ası istimâ' olunabilir.

Madde. 4. Esnâ-yı tedkik ve müzâkerede her hangi bir sebepten dolayı hülâsa tanzimi lüzumuna karar verildiği hâlde re'isin emriyle mümeyyiz tarafından tanzim olunacak hülâsa dahi müdde'î-i umûmiye tevdi' ve mu'amelât-i mâtebakiye mevâdd-i sabıhada muharret ahkâm da'iresinde ifâ bulur.

Madde. 5. Maliye Nezâretince Divân-ı Muhasebat müdde'î-i umûmisi nezdine lede'l-hâce lüzumu kadar mu'avin ta'yin olunur.

Madde. 6. Bu nizamnâme tarih-î nesrinden l'tibâren mer'iyü'l-lerâdır.

"İsbu tayiha-ı nizamnâmın mer'iyetini tenizâmât-ı devlete ita'vesini irâde eyledim.

19 Ekim 1916

Mehmed Resad"

Harbiye Nazarı ve Bahriye
Nazır Vekili

Enver

Sûrâ-yı Devlet Re'isi ve
Ertâf-ı Hâmâyım Nazır

Vekili

İbrahim

Ticaret ve Zirâ'at ve Adliye
Nazır Vekili

Ahmed Nesimi

Şeyhülislâm
Musa Hazâm

Dâhiliye Nazarı ve Maliye
Nazır Vekili

Talat

Nâfi'a Nazarı

Abbas

Sadr-ı A'zam ve Hariciye

Nazır Vekili

Mehmed Sâid

Posta ve Telgraf ve

Telefon Nazarı ve Ma'arif

Nazır Vekili

Ahmed Şükrü

4 CUMHURİYET SONRASI DİVÂN-I MUHÂSEBÂT'DAN SAYIŞTAY'A GEÇİŞ¹¹⁹

4.1 1920-1923 DÖNEMİ

Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile kurulan yeni Türk Devleti ve onun Hükümeti, büyük ölçüde malî sıkıntılar ve problemlerin içinde bulunuyordu. I.'inci Cihan Harbinden yenik çıkmış; İmparatorluk topraklarından büyük kısmı kaybedilmişti. Anadolu'nun birçok yerleri işgal altındaydı. İnsan (işgücü) kaynağı savaşlar sonunda büyük kayıplara uğramıştı. Ülke her yönden fakir düşmüştü. Bu durumun doğurduğu sonuçlardan biri de, gelir kaynaklarının hemen hemen kalmamış olmasıydı. Bu ortam içinde Ulusal Kurtuluş Savaşı başlatılmıştı. Millî Hükümetin gelir kaynağı yoktu; buna karşılık kurulan yeni Devletin görevleri ve özellikle savaş için büyük çapta gelire ihtiyaç vardı. Bu durum ise malî işlemlerin önemini gidererek artırıyordu. Gelir kaynakları bulmak kadar, bulunabilenlerin de en iyi biçimde kullanılması gerekiyordu. Bu nedenle, savaş sırasında ve savaştan sonraki ekonomik ve sosyal hamleler süresince, malî konuların programlanmasına, düzenli bir bütçe sisteminin kurulmasına ve bütçenin denetlenmesine önem verilmiştir. 1920-1923 döneminde Sayıştay hizmetleri şöyle yürütülmüştür:

İlk olarak, Ankara'da T.B.M.M. nin açılmasından bir süre sonra, gider belgelerini ödenek açısından kontrol etmek üzere, Mâliye Bakanlığına bağlı bir "kalem" kurulmuş fakat bu ünite çok kısa süre görev yapmıştır. Kurtuluş Savaşının ve yeni Devletin masrafı arttıkça, malî işlemlerin daha iyi denetlenmesine gerek duyulmuş; bu nedenle 28 Şubat 1338 (1922) tarihli Avans Kanununa 5 No.lu madde eklenerek, Meclis içinden bir komisyon seçilmesi ve Sayıştay kurulana kadar bütçe denetiminin komisyon tarafından yürütülmesi öngörülmüştür. Millî Savunma ve Mâliye Bakanlıkları için üçer, diğer bakanlıklar için birer üyeden oluşan bu komisyon, Devlet gelirlerinin toplanması ve giderlerinin yapılması hakkında Meclise her üç ayda bir rapor vermekle görevlendirilmiş; bütçe denetimi görevini bir yıldan fazla süreyle yürütmüştür. Konu ile ilgili Beşinci Madde aynen şöyledir:

"Vâridât ve masârifât-ı Devletin muvâzene ve muhâsebe-i umumiye kanunlarına ve bütçe fusûl ve mevâddına muvâfik olarak cibâyete ve sarfının temini için gerek kebl'esarf ve gerek ba'd'es-sarf Meclis namına murâkebe memur olmak üzere Divân-ı Muhâsebat'ın teşekkülüne kadar Müdâfa'a-i Milliye ve Maliye Vekâletleri için üçer ve diğer vekâletler için birer mütehasıs a'za Hey'et-i Umumiyece intihâb ve tefrîk olunur. Murâkıbların heyet-i mecmuası Murâkabe Encümenini teşkil eder. Murâkabe heyet ve azaları netâyic-i teftîşiyelerini ba-rapor Meclise arza ve Murâkabe Encümeni umum

¹¹⁹ Bu kısım, önemli ölçüde "Cumhuriyetin Ellinci Yılında Sayıştay" adlı Kitaptan ilaveler yapılarak alınmıştır; bkz. Sh. 23 vd.

vâridât ve masârifâ-ı Devletin cibâyet ve sarfiyatına mütedâir netâic-i teftişiyeler hakkında üç ayda bir defa fezleke tevdi'ine mecburdur. Murakıblar ile vekiller arasında müteahhâdis ihtilâfât Hey'et-i Umumiyece hal olunur."¹²⁰.

Bu arada 6 Temmuz 1338/9 Zilka'de 1340/5 Kasım 1922 tarihli Zirâat Bankası Bütçe Kanununun 3. Maddesinde Zirâat Bankası Meclis-i İdaresine Şûrây-ı Devlet ve Divân-ı Muhâsebât'tan birer üye seçileceğini hükme bağlaması, Divân-ı Muhâsebât'ın resmen ve kanunen ayakta olduğunu ve sadece devlet değişikliği sebebiyle fiilen mevcut olmadığını göstermektedir¹²¹.

Millet Meclisinin, 16 Nisan 1339 (1923) tarihinde seçimlerin yenilenmesine karar vermesiyle, denetleme komisyonunun görevi de sona ermiştir. Ancak, Millet Meclisinin seçimleri yenileme kararına rağmen, bütçenin denetimini yapan komisyonun görevlerine ilişkin olarak daha önce çıkarılmış bulunan Divan Kararnamesi yürürlükten kaldırılmamış ve Sayıştay için de bütçeye ödenek konulmuş olduğundan, eski mevzuat içinde görev yapmak üzere, 29 Nisan 1339 (1923) tarihinde Hükûmet tarafından bir Sayıştay kurulmuştur. Bu Sayıştay, seçim sonunda Meclis toplanıp, bir kanun ile Sayıştay'ın yeniden kurulmasına kadar, yaklaşık olarak yedi ay süreyle görev yapmıştır.

Yine de Cumhuriyet dönemi Sayıştay'ını Osmanlı Döneminin Divân-ı Muhâsebât'ının bir devamı olduğunu söylemek mümkündür. Zaten ismi de Divân-ı Muhâsebât olarak kalmıştır.

4.2 SAYIŞTAY'IN YENİDEN KURULUŞU

Milletvekili seçimleri yapıp Meclis toplandıktan bir süre sonra, Sayıştay Heyetinin Hükûmetçe atanmış olması sakıncalı görülmüş; 24 Kasım 1923 (24 Teşrinisanî 1339- 15 Rebiülâhir 1342) tarihinde, 374 sayı ile "**Divân-ı Muhâsebâtın Suret-i İntihâbına Dair Kanun**" çıkarılarak, Cumhuriyet döneminde Sayıştay yeniden kurulmuştur¹²².

Bu kanunun birinci maddesinde:"Divân-ı Muhâsebât, B.M.M.'ne merbut, varidat ve masârifatı Devleti, onun namına murakabe ile mükelleftir." denilmiştir. Kanunun ikinci maddesine göre, Sayıştay, bir Birinci Başkan, üç ikinci başkan ve sekiz üyeden oluşacak; başkan ve üyeler B.M.M. Genel Kurulunca gizli oy ve salt çoğunlukla, Meclis dışından ve uzman kişilerden seçilecektir. Kanunun üçüncü maddesinde, Millet Meclisi onaylamadıkça Başkan ve üyelerin azledilmeyeceği belirtilmiştir.

Bu kanunla, sadece Sayıştay'ın kuruluşu ile başkan ve üyelerinin seçimi, atanması ve güvenceleri hakkında hüküm getirilmiş; Sayıştay'ın işleyişine ve denetleme görevi-

¹²⁰ 28 Şubat 1338/30 Cemâziyelâhir 1340/28 Şubat 1922 Senesi Avans Kanunu, md. 5; Meclis Zabıt Ceridesi, c. 17, sh. 103, 170, 191

¹²¹ Zirâaat Bankası Bütçe Kanunu, md. 3

¹²² **Düstur 3. Tertip** Cilt 5, S. 423

ne ilişkin hususlar için eski mevzuata atıf yapılmıştır. Anılan kanunun dördüncü maddesiyle, bu kanuna aykırı düşmeyen eski kararname hükümleri yürürlükte bırakılmıştır¹²³.

374 Sayılı Kanunla getirilen en önemli özellik, Sayıştay Başkan ve üyelerinin, Meclis üyelerinin gizli oylarıyla ve Meclis dışındaki kişilerden seçilmek suretiyle, Sayıştay'ın bağımsız bir kuruluş niteliğini kazanmış olmasıdır. Yukarıda belirtildiği üzere, 374 sayılı kanun çıkarılmadan önce, 29 Nisan 1923 tarihinde Hükümet tarafından bir Sayıştay Kurulmuşsa da; Sayıştay bir kanuna dayanmaksızın kurulmuş, Başkan ve üyelerinin Hükümetçe seçilmiş olması ve geçici bir dönem için görev yapmış bulunması nedeniyle, Cumhuriyet döneminde, bugünkü anlamıyla ilk Sayıştay'ın 374 sayılı kanunla 24 Kasım 1923 tarihinde kurulduğunu kabul etmek daha doğru olur.

"DİVÂN-I MUHÂSEBÂT'IN SÛRET-İ İNTİHÂBINA DÂİR KANUN

Madde 1- Divân-ı Muhâsebât, B.M.M.'ne merbut, varidat ve masârifat-ı Devleti, onun namına murakabe ile mükelleftir.

Madde 2- Bu hey'et bir reis-i evvel ile üç reis-i sâni ve sekiz a'zadan mürekkebe olup işbu rüesâ ve aza erbâb-ı ihtisâs meyânından Meclis Hey'et-i Umûmiyesince re'y-i hafî ve ekseriyet-i mutlaka ile hâricden intihâb olunur.

Madde 3- Divân-ı Muhâsebât rüesâ ve azası lüzûm-ı azilleri Meclis-i Millî'nin ekseriyetince tasdik olunmadıkça azl olunamazlar.

Madde 4- İşbu Kanuna muhâlif ahkâm mülgâdır.

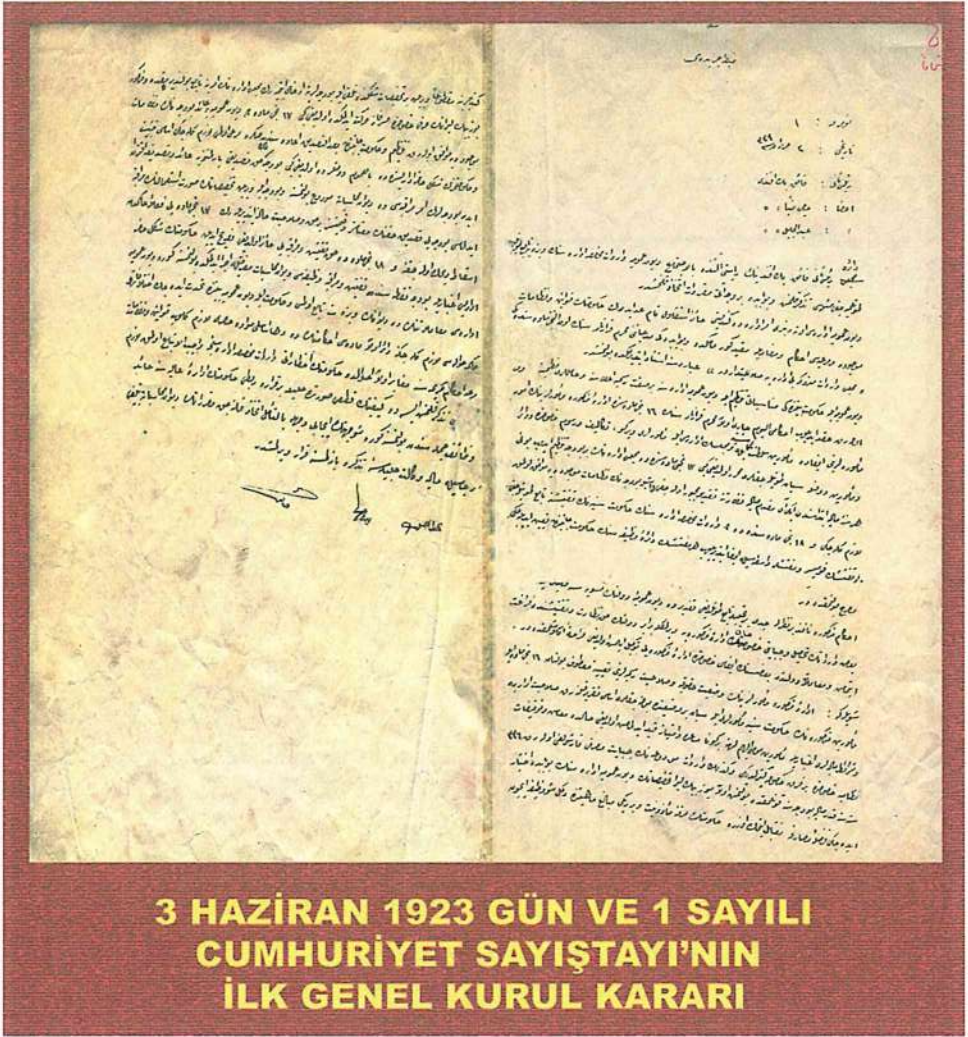
Madde 5- İşbu Kanun tarih-i neşrinden itibaren mer'iyeye'ül-icradır.

Madde 6- İşbu Kanun B.M.M. tarafından icra olunur

24 Teşrîn-i Sâni 1339/24 Kasım 1923 ¹²⁴."

¹²³ Feyzioğlu, B. N., **Bütçe Hukuku**, Cilt 1, Sh. 122

¹²⁴ **Divân-ı Muhâsebât Mecmuası**, c. I, Sy. 1, sh. 1-24

**3 HAZİRAN 1923 GÜN VE 1 SAYILI
CUMHURİYET SAYIŞTAYI'NIN
İLK GENEL KURUL KARARI**

4.3 1923-1934 DÖNEMİ

Cumhuriyet döneminde, 374 Sayılı kanun ile bağımsız kuruluş niteliğini kazanan Sayıştay, 20 Nisan 1340 (1924) tarihli Anayasanın 100'üncü maddesinde yer almakla Anayasal kuruluş niteliğini korumuş; bu madde ile Sayıştay'ın Büyük Millet Meclisine bağlı olduğu, görev ve yetkileri belirlenmiştir. Hemen belirtelim ki Sayıştayın 1924 Anayasasında yer alması, Anayasa görüşmelerinin sona ermek üzere olduğu bir oturumda, tartışmalı geçen Meclis görüşmeleri ile mümkün olmuştur.

1924 Anayasasının ilk halinde ve 1945 tarihli dil değişikliğinden sonraki halinde Sayıştay ile ilgili 100 ve 101. Maddeler aynen şöyledir:

1924 Anayasasına göre;

“Madde 100- Büyük Millet Meclisine merbut ve Devletin varidat ve masarifatını kanun-u mahsusuna tevfikân murakebe ile mükellef bir Divan-ı Muhasebat müessesidir.

Madde 101- Divan-ı Muhasebat mutabakat beyannamesini, taallûk ettiği hesab-ı kat’î kanunun Maliyece Büyük Millet Meclisine takdimi tarihinden itibaren nihayet altı ay zarfında Meclise takdim eder.”

1945 Anayasasına göre:

“Madde 100- Büyük Millet Meclisine bağlı ve Devletin gelirlerini ve giderlerini özel kanuna göre denetlemekle görevli bir Sayıştay kurulur.

Madde 101- Sayıştay, genel uygunluk bildirimini ilişkin olduğu kesin hesap kanununun maliyece Büyük Millet Meclisine verilmesi tarihinden başlayarak en geç altı ay içinde Meclise sunar.”

374 Sayılı kanunun çıkarılması ve Anayasa’da yer alması üzerine, Cumhuriyet’in ilk yıllarından 2514 Sayılı “Divân-ı Muhâsebât Kanununun” çıkarıldığı 1934 yılına kadar Sayıştay’ın kuruluşunda ve görevlerinde devamlı gelişmeler olmuştur. Sayıştay’ın kuruluşuna ilişkin bulunan konuları aşağıdaki noktalarda toplamak mümkündür.

A- 1295 (1878) tarihli Kararnamenin, 1911 tarihli Muhasebe-i Umumi-ye Kanununun ve Osmanlı Devleti dönemine ait diğer bazı mevzuatın 374 sayılı kanuna aykırı düşmeyen hükümlerinin yürürlükte olduğunun açıklığa kavuşması üzerine, Türkiye’nin 28 yerinde harcamadan önce vize örgütleri kurulmuştur.

B- 1.6.1927 tarihinde 1050 sayılı Muhâsebe-i Umumiye Kanunu yayınlanmış ve bu kanunla Sayıştay’ın görevlerine ilişkin bazı esaslar getirilmiştir. Kanunun denetleme ilişkin hükümleri, hesapların Merkezde incelenmesini ve harcamadan önce vize işlerinin yalnız Merkez hesaplarına uygulanmasını öngördüğünden, bu tarihten itibaren Sayıştay’ın taşralardaki vize örgütleri kaldırılmıştır.

Bu konu 1050 sayılı kanunun gerekçesinde geniş bir şekilde açıklanmıştır.

C- Taşradaki vize kuruluşlarının kaldırılması ve hizmetlerin Merkezde toplanması nedeniyle, 1931 yılında, Sayıştay’ın mevcut üç dairesi dörde çıkarılmış; kadrosuna bir daire başkanı ile üç üye eklenmiştir.

D- 15 Mayıs 1928 tarihinde çıkarılan 1249 sayılı “Divân-ı Muhâsebât İlâmlarının İcrasına Dair Kanun” ile Sayıştay’ın verdiği zimmet veya tazmin hükümlerinin, daha önceki yıllara ait Sayıştay ilâmlarını da kapsamak üzere, İcra Kanunu hükümleri gereğince yerine getirilmesi öngörülmüştür.

دستور جمهوری ترک

بر سنه یکی ۳۹۰ غروش
 آلی آبی ۱۹۰
 ملیره ایبون سنه لکی بوستانه
 داخل اولدنی ماله ۴۶۰ غروشدر
 آلی آبی ۲۳۰
 بهر نسخسی ۱۰۰۰ ۴ باره در

قانون :

نومروسی : ۴۸۹

مرسین لجانلک انقشاسی « حده قانون
 ریخی ماده - ۱۳۴۳ سنهسی نه ایته قدر
 اناتانی آکال ایذاک وهرسنه صرف ایجاب ایدن
 مقدار بودجهیه قوتوانی اوزره مرهبنده تأسیسات
 و تکملات لازمه ی جامع بر لیان انشاسی ایبون
 سکر میلیون ایرا تخصیص ایشلش و بو مبله
 عسوبا تهدمات اجراسی ایبون حکومت مآذویت
 اعطا اولوغنددر .
 ایکینچی ماده - ۱۳۴۰ سنهسی نامه
 بودجه سنک و مرسین لیان کفیات و اناتانی
 نامه آجیله [۲۶۰] فصله بو خصوص
 ایبون [۲۰۰۰۰] ایرا تخصیصات وضع ایدشددر .
 اوچونجی ماده - بر سنه طرفنده صرف
 اولوغه مالی مقدار ایرتسی سنه دور اولونور .
 دودجی ماده - بوا یسه نامه تخصیصات
 قبله تأدی دیوان عسالیق و زمسته تابع دیکدر .
 برسنه یه عاقدنه نایک ایرتسی سنه تک توری نه ایته
 قدر عسوب ممانهسی آکال ایذله چکدر .
 نومرو : ۴۹۱

تشکیلات اساسیه قانونی

- ۱ - ریخی فصل - احکام اساسیه
- ۲ - تورکیه دولتی برجهوریتدر .
- ۳ - اسلامدر ، رسمی دلی تورکیه دره ، متری آقره شهریدر .
- ۴ - حاکمیت ، بلا قید و شرط ملئکدر .
- ۵ - تورکیه برونک ملت مجلسی ،
- ۶ - ملئک بیکانه و حقیق ممثل اولوب ملت نامه حق حاکمیت استعمال ایدر .
- ۷ - نایک ملت مجلسده ممثل اولوب ملت نامه حق حاکمیت استعمال ایدر .
- ۸ - تورکیه برونک ملت مجلسی ،
- ۹ - ملئک بیکانه و حقیق ممثل اولوب ملت نامه حق حاکمیت استعمال ایدر .
- ۱۰ - نایک ملت مجلسده ممثل اولوب ملت نامه حق حاکمیت استعمال ایدر .

مذکور حاصلک ۱۳۴۰ سنه سنه دخی تحصیبات
 دوام اوله چقدر .
 دودجی ماده - اولانی سیموزردن شرعا حجه
 آلتندده اولان اجرت ، رایجه کورمه ماله و کالتجه
 تنظیم ایذله چک لیست موحینه اسنیفا اوله چقدر .
 یکنجی ماده - اداره خصوصیه و لایات
 نامه اولراق تکالیف عمومی اوزردن ۱۳۴۰
 سنهسی طرفنده طرح و تحصیل ایذله چک اولان
 کسورات منضمه ، قوانین موضوعه ایله وضع
 اولونانلردن عیارنددر .
 آلتنجی ماده - خارجیجه و کالتجه کرک
 سرکرده و کرک سارخانجه و شهیدر نامه لر واسطه مبله
 خارجده اسنیفا ایذله چکده اولان خرج و رسملرک
 لدی ایجاب مقابله ایثل اولاق اوزره تریدینجی
 و ایجابینده ممانهسی ارجاعنی و کالت مشارالیه تک
 ایشارینه بناء تحت قراره آ نامه اجرا و کیکری
 هیئت اؤونددر .
 یکنجی ماده - ۲ نسیان ۱۳۳۳ تاریخلی
 قانونله موضوع اولوب ۲۸ مارت ۱۳۳۴ تاریخلی
 وازنه عمومی قانون ایله واردات عمومی ممانه
 ماده ۶ - مجلس ، تفریح صلاحیتی بالذات
 استعمال ایدر .
 ماده ۷ - مجلس ، اجرا صلاحیتی ، کندی
 طرفندن تنف رئیس جمهور و اولک تمین ایذله چک
 بر اجرا و کیکری هیئت مرفقیله استعمال ایدر .
 مجلس ، حکومتی هرقوت مراقبه و اسقاط
 ایذله چک .
 ماده ۸ - حق قضاء ، ملت نامه ، اصولی
 و قانونی دائره سنده مستقل محاکم طرفندن استعمال
 اولونور .

۱۳۴۲ سنهسی ایله سنین متعاقبه ده تمذیل
 کورون پرلک قیلملرجه و قوعولان ضامن حدیه
 تراب ایدن قیمتلری قیمت عقیده سابقه لرک
 دوت ویا ایکی متاندن دون ایسه نوظهرنه کوره
 اومقداره بالابلاغ خرج و رسوم اولک اوزردن
 اسنیفا اولونور . قفط تاریخ مذکور دون سوکره
 مجدداً اننا اولونان مستقلاً املاک نظاماسی
 موحینه تمذیل قوعوسونلرجه تقدیر اولان
 قیمتلری ترید اولوغاز .
 اون ریخی ماده - ۳۰ ایلول ۱۳۲۶ تاریخلی
 قانونک ایکینجی مادهسی موحینه رسنه تابع
 ملو بیلان اوون آلتندن اشیر رسم لوحه وضعی
 سورتیه اسنیفا اولونور و برسم منع قانونک جاری
 اولدنی محارده تطبیق ایدیلر .
 هر سنه ملت آق طرفنده واسطه مناسبه ایله
 واقع اولاجق اعلان نایندندن اعتباراً اون بش
 کون طرفنده اوله لک وضعی مجبوری اولوب
 بومدن سکره لوحه سز کورولچک اولانلر ایکی
 قات رسنه تابع ملو بیلور . اشیرو قانونک موقع
 تطبیق وضعی تاریخته قدر نمانلایدر برسنین دودست
 تشکیلات اساسیه قانونه عاقد ضرر ابط
 ماده ۱۰۰ - برونک ملت مجلسه مربوط
 و دولک واردات و مزارعاتی قانون خصوصت
 توفیقاً مراقبه ایله مکلف بر دیوان عسالیق
 مؤسسددر .
 ماده ۱۰۱ - دیوان عسالیق عمومی
 مطابق بیانهسی تمام ایدنی حساب قفلی
 قانونک مالهجه برونک ملت جلسنه تقدیمی نایندندن
 اعتباراً نهایت آلی آبی طرفنده جلسه تقدم ایدر .

1924 ANAYASASININ IVAN-I MUHASEBAT'A ILİŞKİN HÜKÜMLER

12/Haziran/930 Perçembe
Reisi evvel vekili : Paik B. ef.
Reisi sani : Abidin B. ef.
Reisi sani : Alim B. ef.
Aza : Celil B. ef.
Aza : Hasan Zeki B. ef.
Aza : Baari B. ef.
Aza : Yusuf Ziya B. ef.
Aza : Kâmil B. ef.
Aza: Müeyyit B. ef.
Aza : Fevzi B. Ef.
Aza : Refik B. ef.

1 Hey't reisi evvel vekili Paik B. ef. nîz -
riyaseti altında iqtima etti:

Millî Müdafaa vekâleti tekaüt şubesi müdür-
lüğünden Vize komiyonu riyasetine hitaben yazıl-
up gönderilen ve istifsarı mütaleâli mütasarrıfın -
bulunan 17/11/929 tarih ve 688 numaralı tezkere -
üzerine 315 senesinde Yemende iştirak etmiş oldu-
ğu harpte malûl kalmış olmasından dolayı silki -
askeriden ihraç olunan ve şimdîye kadar maaş tah-
sis edilmediği gibi maaş tahsisi için de muracaat-
ta bulunmadığı anlaşılan efrattan Ali oğlu Muha-
rreme bu kerre vaki olan muracaatı üzerine maaş -
tahsisi icap edip etmeyeceğinin tayinine lüzum -
hasıl olmuştur . bu baptaki evrakın tetkikinden,
Yemende Beniocbel vak'asında aldığı cehiz üze-
ri malûlen tekaüde sevk suretile askerlikten ihra-
ç olunduğu anlaşılan zümâleyhin silki askeriden
ihracına dair evrak arasında mevcut vesikâle -
İsmir hastanesince icra kılınan muayeneyi matik -
13/K.evvel/927 tarihli raporunda gösterilen malû-
liyeti derece üzerinden tekaüdü müstelsis bulund-
uğu Sıhhiye dairesince tastik edildiği taktirde -

Refiq *Muayyit* *Paik* *Hasan Zeki* *Celil*

Alim *Tanrı* *Şeyh*

**12 HAZİRAN 1930 TARİHLİ
YENİ TÜRK ALFABESİ İLE YAZILAN
İLK SAYIŞTAY GENEL KURUL KARARI**

4.4 1934-1960 DÖNEMİ

4.4.1 1934-1960 Dönemi'nin Özeti

1.6.1934 tarihinde yürürlüğe giren 2514 sayılı Divân-ı Muhâsebât Kanu-nu ile Sayıştay'ın kuruluş ve işleyişi yeniden düzenlenmiş; bu tarihe kadar uygulanan dağınık Sayıştay mevzuatı yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu dönemde, Sayıştay'ın personel durumunun da esaslara bağlandığını, kadrolarını saptayan kanunların çıkarıldığını görüyoruz. Sayıştay'ın kadroları hakkındaki ilk kanun 18.4.1934 tarih ve 2523 numaralı Divân-ı Muhâsebât Teşkilât Kanunu adını taşıyan kanundur. Bu kanun 25 Mayıs 1938 tarih ve 3397 sayılı kanunla kaldırılmış ve Sayıştay memurlarının kadrosu ile teadül dereceleri bu 3397 numaralı kanuna bağlı cetvelde gösterilmiştir. Bilâhare 3656 Nolu kanun ve son defa 5999 Nolu kanunla Divan'ın kadrosunda bazı değişiklikler yapılmıştır¹²⁵.

Önemle ifade edelim ki, 31.12.1952 tarih ve 8297 sayılı kanunla Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, 1945'de sokulan yeni şeklinin terkiyle 1924'deki eski haline çevrilmiştir ve dolayısıyla Sayıştay adı tekrar Divân-ı Muhâsebât haline dönüşmüştür. Divân-ı Muhâsebât adı, 1961 Anayasası'na kadar aynen devam etmiştir.

Yine bu dönemde 5 Ocak 1953 tarihinde çıkarılan 5999 sayılı kanunla, 2514 sayılı kanunun bazı maddeleri değiştirilmiş ve aynı kanunla bir madde eklenmiştir. 5999 sayılı kanunun getirdiği yenilik, Sayıştay'ın işleyişine ilişkin bulunmaktadır. Bu kanunla, Sayıştay'ın denetimine giren saymanlık hesaplarının yerinde incelenebilme imkânı sağlanmıştır.

4.4.2 1934 tarihli ve 2514 Sayılı Kanunun Özellikleri Ve Getirdiği Yenilikler

2514 sayılı kanuna göre Sayıştay, 1924 Anayasasının 100'üncü maddesine göre Büyük Millet Meclisine bağlı Devletin bütün gelir ve giderleriyle mallarını ve hesaplarını Meclis adına denetleme ve Devlet mallarını alan, harcayan, idare ve muhafaza edenlerin hesaplarını inceleme ve yargılama ile görevli bir heyettir.

2514 sayılı kanun ile Sayıştay'a iki esas görev verilmiştir. Bu görevlerden birincisi, Devletin bütün gelir, gider ve mallarını denetlemek; ikincisi ise, Devletin mallarını idare edenlerin hesaplarını incelemek ve yargılamaktır. Sayıştay bu görevleri Büyük Millet Meclisi adına yapmaktadır.

2514 sayılı kanuna göre, Sayıştay başkan ve üyeleri, kanunda yazılı nitelikleri taşımak şartıyla, Büyük Millet Meclisi Bütçe, Sayıştay ve Maliye Komisyonlarının birleşerek göstereceği adaylar arasından Büyük Millet Meclisince gizli oy ve çoğunlukla seçilir. Başkan ve üyelerin değişmesi ancak Büyük Millet Meclisinin kararı ile mümkündür.

2514 sayılı kanuna göre Sayıştay, bir Birinci Başkan ile ihtiyaca göre kuruluş ka-

¹²⁵ Feyzioğlu B. N., **Bütçe Hukuku**, Cilt 1, S. 122

nunda sayısı gösterilen daire başkan ve üyelerinden ve bir de umumî kâtipten (Genel Sekreterden) oluşmaktadır. Hazine temsilcisi sıfatıyla Maliye Bakanlığınca seçilen bir Savcı da Sayıştay kuruluşuna dâhildir. Kuruluş kanununa göre daire sayısı dörttür.

2514 sayılı kanun ile Sayıştay'ın kuruluşuna dâhil görevliler ve organlar aşağıda gösterilmiştir.

aa- Birinci Başkan: Sayıştay'ın en büyük âmiridir. Sayıştay'a ilişkin tüm görevlerin iyi yapılmasını sağlamakla yükümlüdür. Genel Kurula Başkanlık etmek, bu kurula verilecek işleri düzenlemek ve görüşmeleri yönetmek; üyelerin dairelere ayrılmasını, işlerin dairelere dağıtılmasını sağlamak; idareye ilişkin diğer tedbirleri almak, Birinci Başkanın görevidir.

bb- Daireler: Üç üye ve bir başkandan kurulmuş olan daireler hesap mahkemesidirler. Daireler, bir başkan ve iki üye ile de hüküm verebilirler. Kararlar oy çoğunluğu ile verilir. Birinci Başkan, gerek görürse, herhangi bir daireye başkanlık edebileceği gibi, dairelerce alınan kararlara da katılabilir.

Dairelere, hesapların yargılanmasından başka idari görevler de verilmiştir.

Dairelerde, herhangi bir nedenle üye eksik olursa, Birinci Başkan, başdenetçilerden birini üye vekilliğine atayabilir. Ancak, her dairede üye sıfatıyla bir başdenetçi bulunabilir.

cc- Genel Kurul: Birinci Başkanın başkanlığı altında, daire başkanları ile üyelerin birleşiminden oluşur. Haftada en az bir kez, ayrıca Birinci Başkanın gerek gördüğü zamanlarda toplanır. Savcı, ya doğrudan doğruya veya Başkanın çağırısı üzerine, oy sahibi olmaksızın Genel Kurulda bulunabilir. Genel Kurulun yazı işlerini Genel Sekreter (Umumî Kâtip) yürütür.

Genel Kurul, kanunla verilen görevleri yapar; Birinci Başkanın havale edeceği konuları görüşüp karara bağlar. Dairelerin kararları veya bir dairenin iki kararı arasında aynı konuda aykırılık bulunur veya kararlaştırılmış bir içtihadın değiştirilmesine gerek görülürse, konu Genel Kurulda karara bağlanır.

Sayıştay'ın dairelerince verilen kararları temyizden inceleme görev ve yetkisi Genel Kurula aittir.

Görüşmelere, Genel Kurul üye sayısının en az üçte ikisinin katılımıyla başlanır; bu miktarın oy çokluğu ile karar verilir.

dd- Genel Sekreter (Umumî Kâtip): Yazı işlerine bakar, idare işlerinde Birinci Başkana yardım eder ve Birinci Başkanın vereceği diğer işleri yapar.

Genel Sekreter, Sayıştay Başkan ve üyelerinde aranan niteliklere sahip olmak şartıyla, Birinci Başkan tarafından atanır.

ee- Savcılık: Savcılar Maliye Bakanlığınca atanırlar. Hazine temsilcisi sıfatıyla, hesapların incelenme ve yargılanması sırasında iddia ve düşünce bildiriminde bulunurlar; Saymanların hesap vermelerini izlerler ve kanunda yazılı öteki görevleri yaparlar.

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336

İdare ve yazı işleri için
Başvekalet Neşriyat Müdürlüğüne
müracaat olunur.

25 HAZİRAN 1934
PAZARTESİ

SAYI: 2735

KANUNLAR

Divanı muhasebat kanunu

Kanun N. : 2514

Kabul tarihi: 16/6/1934

Birinci kısım

Ana hükümler

Madde 1 — Divanı Muhasebat, teşkilât esasîye kanununun yüzüncü maddesi hükmüne göre Büyük Millet Meclisine bağlı ve Devletin bütün varidat ve masraflarile mallarını ve hesaplarını onun namına bu kanun hükümlerine göre murakabe ve Devlet mallarını kabız ve sarf ve idare ve muhafaza edenlerin hesaplarını tetkik ve muhakeme ile mükellef bir heyettir.

Madde 2 — Divanı Muhasebat bir birinci reis ile lüzum ve ihtiyaca göre teşkilât kanununda sayıs gösterilen daire reis ve azalarından ve bir de başkâtipten teşkil edilmiştir.

Hazine müessesili sıfatile Maliye Vekâletince nasbedilen bir müddeiumumi de Divan teşkilâtına dahildir.

Madde 3 — Divanı Muhasebat reis ve azalarının aşağıdaki vasıfları haiz olmaları şarttır:

I : Otuz beş yaşını bitirmiş olmak ve yüksek mektepten mezun bulunmak;

II : A - Birinci reistlik için; Divanı Muhasebat daire reistlik ve azahklarında veya müddeiumumiliğinde veya teadül dereccesi birinci reistlik dereccesinde veya bunun bir derece dununda bulunmuş olmak;

B - Daire reistlikleri için; Divanı Muhasebat azalık, başkâtiplik ve müddeiumumiliğinde veyahut bunların muadili derecede her hangi bir maliye memuriyetinde bulunmuş olmak;

C - Azalık için; Divanı Muhasebat başkâtipliği, müddeiumumiliği ve başmurakaplığı, defterdarlık, maliye müfettişliği, Maliye Vekâleti birinci sınıf şube müdürlüğü veya bu vazifelerden yüksek maliye memuriyetlerinde bulunmak veya malî ve hesabî muamelelerde ihtisas sahibi olup ta bu derecelerde diğer memuriyetlerde üç sene iyi hizmet etmiş olup Divanı Muhasebat

azahkları dereccesinde veyahut o dereceden nihayet iki derece aşağıda bulunmak.

Madde 4 — Divanı Muhasebat reis ve azaları yukarı maddede yazılı vasıfları haiz olmak şartile Büyük Millet Meclisi Bütçe, Divanı Muhasebat ve Maliye Encümenlerinin birleşerek göstereceği en az iki misli namzetler arasından Büyük Millet Meclisince gizli rey ve mutlak ekseriyelle seçilir.

Madde 5 — Divanı muhasebat reislerle azalarının değişmesi ancak Büyük Millet Meclisi kararile olur.

Madde 6 — Divanı Muhasebat Murakiplerile muavinleri, müdür ve memurları 7 inci maddede gösterilen intihap komisyonunun kararı ve birinci reisin tasdikile tayin olurlar. Müstahdem, başkâtipten inhisarı ve birinci reisin tasdikile tayin olurlar. Müddeiumumi muavinleri, Maliye Vekâletince nasbolunur.

Madde 7 — Intihap komisyonu daire reislerle başkâtipten teşkil edilmiş ve reislerin içdeimli reistlik yapar. Daire reistlerinden biri bulunmadığı takdirde o daireden bir aza komisyonunda bulunur.

Madde 8 — Divanı Muhasebat memurları (reis, aza, müddeiumumi dahil) 1452 numaralı kanunun umumî hükümlerine tâbidirler. Murakip muavinliklerine tayin edilecek olanlar ayrıca bir müsabaka imtihanına tâbi tutulurlar. mülkiye, hukuk mekteplerile bunlara müsül malî ve ticarî yüksek ihtisas mekteplerinden mezun olanların imtihanızsız alınmaları da caizdir. Ancak bunlardan müracaat edenler birden fazla olduğu takdirde aralarında müsabaka imtihanı yapılır. Murakip muavinliğinden veyahut muhasebecilik ve muhasebe müfettişliği gibi maliye memuriyetlerinden mürakipliğe tayin edilecekler bir meslek imtihanına tâbi tutulurlar.

Madde 9 — Intihap komisyonu Memurî Kanununda yazılı inzibat komisyonu vazifelerini de yapar. Bu takdirde müddeiumumi veya muavinlerinden biri komisyonla iştirak eder.

Başkâtip ile 6 nci maddede sayılı memurlar hakkında tahkikat yapmak ve Memurî Muhakemat Kanununa göre karar

**16 HAZİRAN 1934 GÜN VE 2514 SAYILI
DİVANİ MUHASEBAT KANUNU**

4.5 1961 ANAYASASI VE 1967 TARİHLİ 832 SAYILI SAYIŞTAY KANUNU İLE GETİRİLEN YENİLİKLER

Konuya 1961 Anayasasının Sayıştay ile ilgili maddelerini aktararak başlamak gerekir:

“Madde 127- Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile malların TBMM adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir.

Sayıştayın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplerinin nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri ve diğer özlük işleri, Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

Silâhlı Kuvvetler elinde bulunan Devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi usulleri, millî savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin TBMM’nce denetlenmesi kanunla düzenlenir.

Madde 128- Kesin hesap kanunu tasarıları, kanunda daha kısa bir süre kabul edilmemiş ise, ilgili oldukları malî yılın sonundan başlayarak en geç bir yıl sonra, Bakanlar Kurulunca, TBMM’e sunulur. Sayıştay, genel uygunluk bildirisini, ilişkin olduğu kesin hesap kanunu tasarısının verilmesinden başlayarak en geç altı ay içinde TBMM’e sunar.”

Ülkemizde şartların değişmekte olması, ekonomik ve mali konuların giderek önem kazanması, Devlet bütçesinin nitelik ve yapısal yönden gelişmeler göstermesi karşısında, 1934 yılında çıkarılmış olan 2514 sayılı Divân-ı Muhâsebât Kanunu, ihtiyaçları karşılayamaz olmuş; sözü edilen toplumsal gelişmelere Sayıştay’ın uyumunu sağlamak amacıyla ve Anayasamızın 127 nci maddesindeki hüküm uyarınca, 21.2.1967 tarihinde 832 sayılı kanun çıkarılarak, Sayıştay yeni bir kuruluşu ve işleyişi kavuşmuştur.

832 sayılı kanunun, iki yıldan fazla uygulanması sonunda, bazı maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine gerek duyulmuş; 21/5/1970 tarihli ve 1260 sayılı kanun ile bu husus sağlanmıştır.

Sayıştay’ın kuruluş ve işleyişi, 832 sayılı Sayıştay Kanunuyla yeniden tesbit edilmiştir.

T. C. Resmî Gazete

Kuruluş tarihi : 7 Ekim 1336 - 1920

İdare ve yazı işleri için
Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat
Genel Müdürlüğüne
müracaat olunur

20 TEMMUZ 1961
PERŞEMBE

Sayı : 10859

KANUN

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI

Kanun No : 334

Kabul tarihi : 9/7/1961

BAŞLANGIÇ

Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, hak ve hürriyetleri için savaşmış olan;

Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti;

Bütün fertlerini, kâdinde, kuvançta ve taseada ortak, bölünmez bir bütün halinde, millî gurur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip gerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak ve;

«Yurita Sulh, Cihanda Sulh» ilkesinin, Millî Mücadele ruhunun, millet egemenliğinin, Atatürk Devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahip olarak;

İnsan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı ruhunda bulacak demokratik hukuk devletini bütün hukukî ve sosyal temelleriyle kurmak için;

Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan bu Anayasayı kabul ve ilân ve onu, asıl teminatın vatandaşların gönüllüğünde ve iradelerinde yer aldığı inancı ile, hürriyete, adalete ve fasliete açık evlatlarının unvanı bekçiliğine emanet eder.

BİRİNCİ KISIM

GENEL ESASLAR

1. Devletin şekli.

MADDE 1 — Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

II. Cumhuriyetin nitelikleri.

MADDE 2 — Türkiye Cumhuriyeti, İnsan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

III. Devletin bütünlüğü; resmî dil; başkent.

MADDE 3 — Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Resmî dil Türkçedir. Başkent Ankara'dır.

IV. Egemenlik.

MADDE 4 — Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletindedir.

Millet, egemenliği, Anayasasının koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır.

Egemenliğin kullanılmasında, hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmaz. Hiçbir kimse veya organ, kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisini kullanamaz.

İKTİSADİ VE MALİ HÜKÜMLER

II. Sayıştay;

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin denetlenmesi.

MADDE 127 — Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir.

Sayıştayın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, statüleri, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri ve diğer özlük işleri, Bakan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Türkiye Büyük Millet Meclisine denetlenmesi kanunla düzenlenir.

II. Kesin hesaplar.

MADDE 128 — Kesin hesap kanunu tasarıları, kanunda daha kısa bir süre kanun edilmemiş ise, ilgili oldukları mali yılın sonundan başlayarak en geç bir yıl sonra, Bakanlar Kurulunca, Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. Sayıştay, genel uygunluk bildirimini, ilgilin olduğu kesin hesap kanunu tasarılarının verilmesinden başlayarak en geç altı ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar.

1961 ANAYASASININ
SAYIŞTAY'A İLİŞKİN HÜKÜMLERİ

832 sayılı kanuna göre yeniden düzenlenen Sayıştayın kuruluşu ve görevleri, ayrı bir bölümde incelenecek kadar uzundur. Burada, 832 sayılı kanun ile Sayıştay'ın kuruluş ve işleyişine getirilen yeniliklerin belli başlılarına değinmek suretiyle tarihçe bölümü bitirilecektir. Bu yenilikleri şöylece sıralamak mümkündür :

a- Sayıştay'ın görev ve yetkileri, 832 sayılı kanunda, 1961 Anayasasının ruhuna uygun olarak yeniden ve açık bir şekilde belirlenmiştir.

b- Daire sayısı dörtten sekize çıkarılmıştır.

c- Sayıştay dairelerinin kararları temyizen Genel Kurulda incelenirken, bu görevi yürütmek üzere Sayıştay'ın kendi bünyesi içinde ayrı bir Temyiz Kurulu kurulmuştur. Bu suretle Genel Kurul sadece ana görevini yapma olanağına kavuşmuştur.

d- Birinci Başkan, daire başkanları, üyeler ve denetçilik mesleğine gireceklerde aranan nitelikler; bunların seçim ya da atanma usulleri yeni esaslara bağlanmıştır.

e- Bütçelere konan ödeneklerin, gösterilen hizmete harcanıp harcanmadığının incelenmesi görevi verilmekle daha etkin bir denetim usulü öngörülmüştür.

f- Sayıştay denetimine giren idare ve kurumların, harcamaya ilişkin sözleşmelerinin tescili, ülke çapında yaygınlaştırılmış; böylece yatırım harcamalarına ait büyük tutarların, daha yüklenim (taahhüt) döneminde kanunlara uygunluğunun araştırılması sağlanmıştır.

g- Denetimine giren idare ve kurumların işlemleriyle ilgili kayıtları, malları, işleri ve hizmetleri, yerinde ve olayın her kesiminde inceleme yetkisi verilmiş; buna bağlı olarak, yapılan hizmetle belgelerin uygunluğunu görebilme olanağı sağlanmıştır.

h- İnceleme sırasında, Hazine yararını zarara uğraticı nitelikte olduğu görülen kanun, tüzük ve yönetmelikleri Cumhuriyet Senatosuna ve Millet Meclisine bildirme yetkisi tanınmıştır. Mevzuatın denetlenmesi anlamını taşıyan bu yetki, Sayıştay'ın etkinliğini artırmayı sağlayacak yolların en önemlilerinden biri olması bakımından, bir aşama teşkil etmiştir.

ı- Genel ve katma bütçeli idareler için düzenlenen genel uygunluk bildirimlerinden ayrı olarak; bu idarelerin dışında kalan ve çalışma konuları itibariyle iktisadi işletme nitelikleri bulunan diğer kurumların hesap ve işlemlerini, ekonomi, maliye ve işletmecilik kuralları açısından inceleme görev ve yetkisi verilmiştir. Sayıştay, bu kurumların yıllık hesap sonuçları üstünde, özellikle konsolide bilânçolar aracılığı ile, bu yönde görev yapmaya başlamıştır.

Sayıştay'ın bu dönemde görev ve yetkilerini daha iyi anlayabilmek için geniş izahlar yerine 832 sayılı Kanunun son değişiklikleri ile metnini buraya almayı bir ihtiyaç olarak görüyoruz:

12/Haziran/930 Perşembe
Reisi evvel vekili : Paik B. ef.
Reisi sani : Abidin B. ef.
Reisi sani : Alim B. ef.
Asa : Celil B. ef.
Asa : Hasan Zeki B. ef.
Asa : Baari B. ef.
Asa : Yusuf Ziya B. ef.
Asa : Kâmil B. ef.
Asa: Mileyet B. ef.
Asa : Pevzi B: Ef.
Asa : Refik B. ef.

1 Hey't reisi evvel vekili Paik B. ef. nin -
riyaseti altında iqtima etti:

Milli Müdafaa vekâleti tekaüt şubesi müdür-
lüğünden Vize komisyonu riyasetine hitaben yazıl-
up gönderilen ve istifsarı mütalefî mütasarrıfın -
bulunan 17/11/929 tarih ve 688 numaralı tezkere -
üzerine 315 senesinde Yemende iştirak etmiş oldu-
ğu harpte malûl kalmış olmasından dolayı silki -
askeriden ihraç olunan ve şimdiye kadar maaş tah-
sis edilmediği gibi maaş tahsisi için de muracaat-
ta bulunmadığı anlaşılan efrattan Ali oğlu Muhar-
reme bu kerre vaki olan muracaatı üzerine maaş -
tahsisi icap edip etmeyeceğinin tayinine lüzum -
basıl olmuştur . bu baptaki evrakın tetkikinden;
Yemende Beniobel vak'asında aldığı ceriha üzeri-
ne malûlen tekaüde sevk suretile askerlikten ihr-
eç olduğu anlaşılan mumaileyhin silki askeriden
ihracaına dair evrak arasında mevcut vesikasıle -
İsmir hastanesince icra kılınan muayeneyi natik -
13/K.evvel/927 tarihli raporunda gösterilen malû-
liyeti gerece üzerinden tekaüdü müstelsim bulund-
uğu Sihhiye dairesince tasdik edildiği takdirde -

Refik Mileyet Baari Hasan Zeki Celil
Alim Paik Ziya

5 EKİM 1967 GÜN VE 1 SAYILI
İLK SAYIŞTAY DAİRELER KURULU KARARI

T. C. Resmî Gazete

Kuruluş tarihi : 7 Ekim 1836-1920

Yürürlük ve yayın işleri için
Başbakanlık Neşriyat ve Müdâveranat
Genel Müdürlüğüne
Bağcazılar

27 ŞUBAT 1967
PAZARTESİ

Sayı : 12538

KANUNLAR

Sayıştay Kanunu

Kanun No : 832

Kabul tarihi : 21/2/1967

BİRİNCİ BÖLÜM

Kuruluş

Sayıştayın görev ve yetkileri

Maddë 1 — Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelere gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini yargılamak üzere kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetim ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir.

Sayıştayın görev ve karar organları

Maddë 2 — Sayıştay kuruluşuna dâhil yargı ve karar organları şunlardır :

- Daireler,
 - Daireler Kurulu,
 - Yerleşim Kurulu,
 - Genel Kurul,
 - Yüksek Disiplin Kurulu,
 - Memurlar Seçim ve Disiplin Kurulu.
- Haatta temsiliyetle istifade için bu kuruluşa dahildir.

Sayıştay mensupları

Maddë 3 — Sayıştay mensupları şunlardır :

- Meslek mensupları :
 - Birinci Başkan, Daire Başkanları ve Üyeleri,
 - Genel Sekreter,
 - İnsanî Hükümetçiler,
 - Zaman Denetçi, Başdenetçi, Denetçi ve Denetçi Yardımcıları,
 - Temsilî mensupları :
 - Genel Sekreter Yardımcıları,
 - Müdürler, Müdür Yardımcıları ve Memurlar,
 - Savcı ve Savcı Yardımcıları.

İKİNCİ BÖLÜM

Sayıştay meslek mensuplarının nitelikleri, seçilmeleri ve atanmaları
Başkan ve üyelerle Genel Sekreterin nitelikleri

Maddë 4 — Sayıştay Başkan ve üyeleri ile Genel Sekreterinin aşağıdaki nitelikleri taşımaları şarttır :

I - Genel olarak :

Hukuk, Siyasal Bilgiler, İktisat Fakülteleriyle İktisadi ve Ticari İlimler Akademiklerinden veya Öğretim İhtisarıyla bunlara eşitliği Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanmış yurt içinde veya dışındaki fakülte ve yüksek okullardan birini bitirmiş ve sonradan maddi ve İktisadi kanunlarla ilgili görevlerde en az on yıl bakanlık çalışmış olmak.

II - Özel olarak :

- Birinci Başkanlık için :
- Sayıştay Daire Başkanlığında, Üyeliğinde,

b) Bu maddenin (B) fıkrasının b, c, d bendlerinde sayılan görevleri, Maliye Bakanlığınca kurulmuş dâhilî genel müdürlükler tarafından veya devresinde bulunan diğer görevlerde,

c) Vergiler Temsil Komisyonu Üyeliğinde,

d) Maliye Bakanlığınca Başmühüratlığı, Başhavaş uzmanlığı, bankalarla yemliki başmühüratlığında, bulunmuş olmak.

D) Genel Sekreterlik için :
Sayıştay raporçuluğu, zaman denetçiliği veya bütçedenetçiliğinde bulunmuş olmak.

Birinci Başkan seçimi

Maddë 5 — Sayıştay Birinci Başkanı bir kanunda yazılı nitelikleri sahip kişiler arasından, T. B. M. M. Bütçe Karma Komisyonu tarafından gizli oyla seçilir, Komisyon, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile toplanır. Mevcut salt çoğunluğuna oyuna alınır seçilir.

Seçim sonucunun Cumhurbaşkıyet, Senatomu ve Millet Meclisi genel kurullarınca ayrı ayrı onaylanması gereklidir. Meclislerin her hangisi bir bu onay işlemini karma komisyonunda seçimin sonuçlanmasından başlı yarak iki ay içinde tamamlanmadıkça takdirde karma komisyon kararını alır.

Daire Başkan ve üyelerinin seçimi

Maddë 6 — Sayıştay daire başkanlıklarını ve üyelerini için Sayıştay Genel Kurulunda, Sayıştaya başvuruların stiftleri ile birlikte yapılacak inceleme sonucunda, bu kanunda yazılı şartları sahip oldukları adaylar arasından üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun ve üçte iki çoğunluğu ile seçilir. Mevcut salt çoğunluğuna oyuna alınır seçilir.

Sayıştay Genel Kurulunda, üye adayları, her kadro sayısının %27 oranında Sayıştay mensupları ile seçilir ve %1/3 oranında ise %4 üncü maddede (C) fıkrasının b, c, ve d bendlerinde yazılı nitelikleri taşıyan adaylar arasından seçilir. %2 ve %2/3 oranlarında uygulanması tam sayı yanında meydana gelen kesirler bir adedi olduğu takdirde Sayıştay mensupları ile adedi olduğu takdirde ise bunlardan biri Sayıştay mensupları arasından, diğer ise Maliye Bakanlığınca kontenjanına aktarılır.

Bütçe Karma Komisyonu, adaylarını inceledikten sonra her bir üye için bir adaylardan birini seçer.

Seçim %4 üncü maddede esaslarına göre yapılır.
Bütçe Karma Komisyonunda yapılan çalışmaları ve üyelerinin diğer işlerinde yazılı oranlar aynı şekilde uygulanır.

Başkan ve üyelerin teminatlari

Maddë 7 — Sayıştay Başkan ve üyeleri azaltılmaması Konulleri ile teminatlere %5 yayından önce emekliye ayrılmaması. (%5 üncü maddede hüküm kâğıdır).

Mensuriyetten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı kesin hüküm giymiş olanların görevleri kendiliğinden, görevini ağır biçimde yerine getiremeyeceği tam teşekküllü ruhsal sağlık kurumu raporuyla hasta olarak anlaşılmanın da Sayıştay Genel Kurul kararıyla görevleri sona erer.

**21 ŞUBAT 1967 GÜN VE 832 SAYILI
SAYIŞTAY KANUNU**

4.6 1982 ANAYASASI VE GETİRDİĞİ YENİLİKLER

1982 Anayasası her konuda olduğu gibi, Sayıştay konusunda da 1961 Anayasasını aynen izlemiştir. Ancak bu Anayasadan sonra günümüze kadar 832 sayılı Kanunda yapılan değişiklikler, Sayıştay'ı 1961 Anayasasının kelepçelerinden kurtarmaya ve 1924 Anayasasındaki statüsüne tekrar kavuşturmaya yöneliktir. 1982 Anayasasının Sayıştay ile ilgili 161. Maddesine yazılan ve ancak sonradan MGK tarafından ciddi bir değişikliğe uğrayan Madde Gerekçesi aynen şöyledir: "Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerle sermayesinin yarısı veya daha fazlası bu dairelerce verilerek kurulan sabit veya döner sermayeli ya da fon şeklindeki idarelerin gelir ve mallarını TBMM adına denetlemek, sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarca verilen belli işleri yapmakla görevli bir hesap mahkemesidir. Bunun yüksek mahkemeler arasında alınması konusu uzun tartışmalara ve Danıştayla Anayasa Mahkemesinin çelişkili birçok kararları çıkmasına neden olmuştur. Ancak kuruluşu yüksek mahkemelerin kuruluşuna benzemekle beraber bazı hesap konularında kesin hüküm verdiği için yüksek mahkeme olarak kabul edilmiştir. Silahlı Kuvvetlerin elinde bulunan devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi hizmetin gerektirdiği gizlilik göz önüne alınarak ayrı bir usule tabi tutulmuştur."

1961 Anayasasının yerine getirilen 1982 yılı Anayasa taslağı'nın Danışma Meclisinde görüşülmesi sırasında; Sayıştay'ın 1961 Anayasasında olduğu gibi yürütme bölümünde düzenlenip düzenlenmemesi, yüksek mahkeme olup olmaması, Hukuki sorumluluk kararlarının Danıştay'da incelenip incelenmemesi konuları tartışıldı; Danışma Meclisine ilk gelen metindeki denetim kapsamı Millî Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonunda daraltıldı, "ilk ve son derece hesap mahkemesi" ibaresi metinden çıkarıldı. Sayıştay Yüksek Mahkemeler arasında gösterilmemesine rağmen, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu gibi Yargı Bölümü içerisine alındı.

Bugün Sayıştay; Anayasanın 160. maddesinde;

"**Madde 161-** Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile mallarını TBMM adına denetlemek sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir. Sayıştayın kesin hükümleri hakkında ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren onbeş gün bir kereye mahsus olmak üzere karar düzeltilmesi isteminde bulunabilirler. Bu kararlar dolayısıyla idarî yargı yoluna başvurulamaz.

Vergi, benzerî malî yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştay kararları arasındaki uyumsuzluklarda Danıştay kararları esas alır.

Sayıştayın, kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri ve diğer özlük işleri, Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

Silahlı Kuvvetler elinde bulunan Devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi usulleri, Millî Savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir."

şeklinde yer alan hükümle kendisine verilen görevleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak 1967 yılında çıkarılan 832 sayılı Sayıştay kanunun bazı maddelerinde değişiklik olmuş, bazı maddeler ilave edilmiştir.

2534 sayılı yasa ile Daire Başkanlarının 4 yılda bir seçilmesine ilişkin 832 sayılı yasaya Ek Madde getirilmiş, 3162 sayılı yasayla Daire üye sayıları artırılmış ve üyelik seçiminin bir defaya mahsus olmak üzere doğrudan doğruya TBMM. plân ve Bütçe Komisyonunca seçilmesi imkânı sağlanmıştır.

3677 sayılı yasayla getirilen yeni düzenlemelere ilişkin bazı maddeler de Anayasa Mahkelesince iptal edilmiştir.

T. C. Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi : (7 Tesrinievvel 1336) - 7 Ekim 1920

Yönetim ve Yazı İşleri İçin
Başbakanlık Neşriyat
Daire Başkanlığına
başvurulur

9 Kasım 1982
SALI

Sayı : 17863
MÜKERRER

YASAMA BÖLÜMÜ

7 KASIM 1982 TARİHİNDE HALKOYU İLE KABUL EDİLEN
TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI

KANUN

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI

Kanun No. : 2709

Kabul tarihi : 7/11/1982

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YARGI

IV. Sayıştay

Madde 160 - Sayıştay, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir. Sayıştay'ın kesin hükümleri hakkında ilgililer yazılı bildirim tarihinden itibaren onbeş gün içinde bir kereye mahsus olmak üzere karar düzeltilmesi isteminde bulunabilirler. Bu kararlar dolayısıyla idari yargı yoluna başvurulamaz.

Vergi, benzeri mali yükümlülükler ve ödevler hakkında Danıştay ile Sayıştay kararları arasındaki uyumsuzluklarda Danıştay kararları esas alınır.

Mahalli idarelerin hesap ve işlemlerinin denetimi ve kesin hükme bağlanması Sayıştay tarafından yapılır.

Sayıştay'ın kuruluşu, işleyişi, denetim usulleri, mensuplarının nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri ve diğer özlük işleri, Başkan ve üyelerinin teminatı kanunla düzenlenir.

Yasama Bölümü Sayfa : 1

Resmî Gazete Kodu : 09118B

Resmî Gazete Fihristi 64. Sayfadadır.

1982 ANAYASASININ SAYIŞTAY'A İLİŞKİN HÜKMÜ

4.7. 6085 TARİHLİ SAYIŞTAY KANUNU VE SON TEŞKİLÂT ŞEMASI

03.12.2010 tarihinde kabul edilen 6085 tarihli Sayıştay Kanunu hukuki mevzuat alanında son noktayı koymuş bulunmaktadır. Bu yeni kanun muvacehesinde Sayıştayın son geldiği teşkilat şeması aşağıdaki gibidir.

10707

SAYIŞTAY KANUNU

Kanun Numarası : 6085
Kabul Tarihi : 3/12/2010
Yayımlandığı R.Gazete : Tarih: 19/12/2010 Sayı : 27790
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 50

BİRİNCİ KISIM

Genel Hükümler

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

Amaç ve kapsam

MADDE 1 – (1) Bu Kanunun amacı; kamuda hesap verme sorumluluğu ve mali saydamlık esasları çerçevesinde, kamu idarelerinin etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak çalışması ve kamu kaynaklarının öngörülen amaç, hedef, kanunlar ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olarak elde edilmesi, muhafaza edilmesi ve kullanılması için Türkiye Büyük Millet Meclisi adına yapılacak denetimleri, sorumluların hesap ve işlemlerinin kesin hükme bağlanmasını ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmak üzere Sayıştayın kuruluşuna, işleyişini, denetim ve hesap yargılaması usullerini, mensuplarının niteliklerini ve atanmalarını, ödev ve yetkilerini, haklarını ve yükümlülüklerini ve diğer özgül işlerini, Başkan ve üyelerinin seçim ve teminatını düzenlemektir.

Tanımlar

MADDE 2 – (1) Bu Kanunun uygulanmasında,
a) Sayıştay denetimi: Düzenlilik ve performans denetimini,
b) Düzenlilik denetimi: Mali denetim ve uygunluk denetimini,
c) Mali denetim: Kamu idarelerinin hesap ve işlemleri ile mali faaliyet, mali yönetim ve kontrol sistemlerinin değerlendirme sonuçları esas alınarak, mali rapor ve tabloların güvenilirliği ve doğruluğuna ilişkin denetimi,
ç) Uygunluk denetimi: Kamu idarelerinin gelir, gider ve mullana ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlarla ve diğer hukuki düzenlemelere uygunluğunun incelenmesine ilişkin denetimi,
d) Performans denetimi: Hesap verme sorumluluğu çerçevesinde idarelerce belirlenen hedef ve göstergeler ile ilgili olarak faaliyet sonuçlarının ölçülmesini,
e) Hesap yargılaması: Kanunlarla belirlenen sorumluların hesap ve işlemlerinin mevzuata uygun olup olmadığını yargılama yoluyla kesin hükme bağlanmasını ve bununla ilgili kanun yollarını,

10741

GEÇİCİ MADDE 5 – (1) Türkiye Büyük Millet Meclisinin, 23 üncü Dönem 2 nci Yasama Yılı 1/10/2007 tarihli 1 inci Birleşimine ait Tutarak Dergisine eklî 1 numaralı Gelen Kağıtlar Listesinde Tezkereler kısmında yayımlanan Sayıştay Başkanlığı tezkerelerinden (3/12) ila (3/84) esas numarası (bu numaralar dahil) verilmiş bulunan 73 adet Sayıştay Başkanlığı tezkeresi işlemden kaldırılmıştır.

Yürürlük

MADDE 83 – (1) Bu Kanun yayını tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 84 – (1) Bu Kanun hükümlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı yürütür.

6085 SAYILI KANUNA İŞLENEMEYEN HÜKÜMLER

1- 21/2/1967 tarihli ve 832 sayılı Kanunun Geçici 11 inci Maddesi: ⁽¹⁾

Geçici Madde 11 – (Ek: 19/11/2009 - 5924/2 md.)

2/2/2009 – 6/2/2009 tarihleri arasında yapılan Sayıştay denetçi yardımcısı adaylığı sözlü sınavında başarısız sayılanlar, bu Kanun hükümlerine göre mülakata alınır. Bu Kanunun 9 uncu maddesinin yedinci fıkrasındaki “yetmiş” ibaresi, bu mülakatta “elli” olarak uygulanır.

2/2/2009 – 6/2/2009 tarihleri arasında yapılan sınav sonucuna göre atanmaların, sınav sonucuna ilişkin hakları saklıdır. Bu adayların eğitimleri ve stajları kaldığı yerden devam eder.

Bu Kanunun 9 uncu maddesinde öngörülen yönetmelik bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç üç ay içerisinde çıkarılır.

